

ΑΡΗΣ Ν. ΠΟΥΛΙΑΝΟΣ

Η ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΕΘΝΟΓΕΝΕΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ
Η ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΔΕΙΞΗ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ 2000 Ή 40 ΧΡΟΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΝΑΚΑΛΥΨΗ ΤΟΥ ΑΡΧΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΑΡΧΑΝΘΡΩΠΟΥΣ...

ΕΩΣ ΤΟΥΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥΣ ΤΗΣ ΠΙΝΔΟΥ

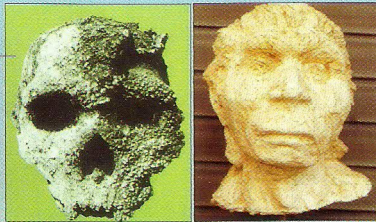
«...Ἡ γάρ φύσις μεταβαίνει συνεχῶς ἀπό τῶν ἀψύχων εἰς τὰ ζῶα, διὰ τῶν ζώντων μὲν, οὐκ ὄντων δέ ζώων, οὕτως ὥστε δοκεῖν πάμπαν μικρόν διαφέρειν θατέρου θάτερον τῷ σύγγενος ἀλλήλοις...»

Αριστοτέλης (Π.Ζ. Μορ. σ. 681, α31)

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ
ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΑΡ.9

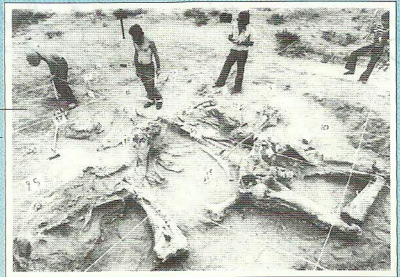
Η ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΕΙΝΑΙ Η

1.000.000 χρ.

Πετραλώνειος Αρχάνθρωπος.

3.000.000 χρ.

Γενική άποψη του χώρου ανασκαφής του ελέφαντα του Περδίκκα.

5.000.000 χρ.

Αιγαιακός
Ανθρωπολογικός Τύπος

Ηπειρωτικός
Ανθρωπολογικός Τύπος

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ ΟΛΗΣ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΟΣ

11.000.000 χρ.

Αριστερά και Κέντρο: Λίθινα εργαλεία όρθιου ανθρώπου 11 ± 1 εκ. χρ.
Κάτω δεξιά: Κνημιαίο όρθιου ανθρώπου της Τριλλίας 11 ± 1 εκ. χρ. Π.Σ.

Κνημιαίο Οστούν από την Ικαρία.

Δυτικομακεδονικός
Ανθρωπολογικός Τύπος
(Τύπος της Βόρειας Πίνδου)

ΑΡΗΣ ΠΟΥΛΙΑΝΟΣ

Γεννήθηκε στο Εύδηλο Ικαρίας στις 24 Ιουλίου 1924. Σπούδασε Βιολογία στις Η.Π.Α. και Ανθρωπολογία στην Σ. Ένωση. Το 1961 του απενεμήθη ο τίτλος του Διδάκτορα (Ph.D.) από το Πανεπιστήμιο της Μόσχας για την διατριβή του "Η Προέλευση των Ελλήνων". Εργάστηκε στη Σοβιετική Ακαδημία στο τμήμα Ανθρωπολογίας και διατέλεσε αρχηγός αποστολών τόσο στη Ρωσία όσο και στο εξωτερικό (Βουλγαρία, Ρουμανία, Γιουγκοσλαβία, Αρμενία-Καύκασο, Καζακστάν, Τουρκμενιστάν, Ουζμπεκιστάν κ.λ.π.), διδάσκοντας ταυτόχρονα στο Πανεπιστήμιο της Μόσχας. Το 1965 επαναπατρίστηκε και συνεχίζει με νεότερες ανθρωπολογικές μελέτες (Ιαπωνία-Αϊνού, Ισπανία κ.λ.π.) οι οποίες ρίχνουν φως στην καταγωγή όχι μόνο των Βαλκάνιων λαών, αλλά και των υπόλοιπων Ευρωπαίων. Τον ίδιο χρόνο έγινε μέλος της διοικούσας επιτροπής του Πανεπιστημίου Πατρών και αντιπρόεδρος της Ελληνικής Σπηλαιολογικής Εταιρείας. Παράλληλα ασχολείται συστηματικά με τις παλαιοανθρωπολογικές ανασκαφές του Σπηλαιίου Πετραλώνων και της ανοικτής θέσης Τρίλλιας Χαλκιδικής, καθώς και του προϊστορικού ελέφαντα στον Περόδικκα Πτολεμαΐδας.

Το 1969 εκλέχθηκε Αντιπρόεδρος του 8^{ου} Παγκοσμίου Συνεδρίου Ανθρωπολογίας στο Τόκιο. Το 1979 ορίστηκε στην Πράγα Πρόεδρος του 3^{ου} Πανερωπαϊκού Συνεδρίου Ανθρωπολογίας, το οποίο πραγματοποίησε τις εργασίες του στα Πετράλωνα Χαλκιδικής το 1982. Είναι ιδρυτής της Ανθρωπολογικής Εταιρείας Ελλάδος (1971) και της Ειδικής Υπηρεσίας Παλαιοανθρωπολογίας- Σπηλαιολογίας του Υπουργείου Πολιτισμού (1977). Διατελεί μέλος του Μονίμου Διεθνούς Συμβουλίου Ανθρωπολογικών και Εθνολογικών Επιστημών υπό την αιγίδα της UNESCO και από το 1987 ενεργό μέλος της Ακαδημίας Επιστημών της Ν. Υόρκης. Έχει δημοσιεύσει 5 βιβλία και πάνω από 100 επιστημονικές εργασίες.

*Η μαρμάρινη πλάκα που εντοίχισε ο τ. Γ. Γ. του ΕΟΤ κ. Λαμπριάς στο
Ανθρωπολογικό Μουσείο Πετραλώνων.*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος στην πέμπτη έκδοση	13
Πρόλογος στην τέταρτη έκδοση	19
Πρόλογος στην τρίτη έκδοση	21

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΗ ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Εισαγωγή	31
Η Ανθρωπολογία πηγή ιστορίας	38
Η στατιστική επεξεργασία των μετρήσεων	43
Υλικό και μεθοδολογία	48
Η γεωγραφική κατανομή των διαφόρων γνωρισμάτων	58
Τα στοιχεία της βιβλιογραφίας	178

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΣΤΟΝ ΕΛΛΑΔΙΚΟ ΧΩΡΟ

Τα στοιχεία της Παλαιοανθρωπολογίας	193
Ο Άνθρωπος της Τρίλλιας. Ο πρώτος άνθρωπος επί της γης (μέχρι σήμερα)!	195
Πλειοκαινικό βραχιόνιο οστού από την Ικαρία	216
Πλειοκαινικοί κυνηγοί ελεφάντων στην Ελλάδα	219
Οι Αρχάνθρωποι του Σπηλαίου Πετραλώνων	224

Οι Αρχάνθρωποι της Θεσσαλίας	284
Από την Παλαιολιθική έως τη Σύγχρονη Εποχή	287
Κρανία διαφόρων εποχών	316
Η σημασία των παλαιοανθρωπολογικών ευρημάτων	321
Τα στοιχεία της ιστορίας, αρχαιολογίας, εθνογραφίας και γλωσσολογίας	329

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Η ΠΙΘΑΝΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΩΝ ΤΥΠΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΒΡΑΧΥΚΕΦΑΛΟΠΟΙΗΣΗΣ

Η μετανάστευση των Ελλήνων της Μ. Ασίας στην Ελλάδα και στη Γεωργία	347
Η βραχυκεφαλία στην Ελλάδα και η «Διναροποίηση»	368

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η δυναμική της εξέλιξεως για την εμφάνιση του Ανθρώπου πάνω στη γη	381
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	384

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΗΝ ΠΕΜΠΤΗ ΕΚΔΟΣΗ

Η απήχηση που είχαν στο κοινό οι προηγούμενες εκδόσεις της Προελεύσεως των Ελλήνων οδήγησαν σε αυτή την επανέκδοση. Τα δεδομένα που παρατίθενται εδώ είναι εμπλουτισμένα με υπερδιπλάσιο σε όγκο υλικό (ανασκαφών, ανθρωπομετρήσεων κ.α.) και αποτελούν τη μοναδική μέχρι στιγμής επιστημονική συγκεφαλαίωση για την Καταγωγή του Ελληνικού Λαού.

Έτσι, τα γενικά συμπεράσματα της βιολογικής συνέχειας του λαού της Ελλάδας για δεκάδες χιλιάδες χρόνια, επιβεβαιώνονται ακόμη περισσότερο, αφού η στατιστική επεξεργασία των μετρήσεων του πληθυσμού της Ελλάδας οδηγεί, με μαθηματικό τρόπο, σε αυτό το συμπέρασμα.

Θερμές ευχαριστίες εκφράζω στους ειδικούς επιστήμονες που με βοήθησαν στην επεξεργασία αυτή, Νίκο Κανελλόπουλο και στο Δρα του Εθνικού Μετσοβείου Πολυτεχνείου Ρίζο Νικ. Κρίκη. Ιδιαίτερα στον τελευταίο είμαι υποχρεωμένος για τα ωραιότατα σχεδιαγράμματα που επεξεργάστηκε παρουσιάζοντας έγχρωμα τη Γεωγραφική Διαφοροποίηση των ανθρωπολογικών γνωρισμάτων.

Επειδή ασχολούμαι με το θέμα της καταγωγής των Ελλήνων για περίπου μισό αιώνα, ας μου επιτραπεί να αναφερθώ σε ορισμένα ιστορικά στοιχεία της έρευνας, που βοηθούν στην καλύτερη κατανόησή της και κυρίως το λόγο που καταπιάστηκα με το έργο αυτό.

Πιστεύω ότι ο δρόμος που διάλεξα δεν ήταν απλά η ικανοποίηση της περιέργειάς μου, αλλά μια βαθύτερη, εσώψυχη, ανάγκη προσφοράς επιστημονικής αλήθειας στο πρόβλημα αυτό. Η μελέτη αυτή ξεκίνησε από την Κεντρική Ασία, από την Τασκέντη του Ουζμπεκιστάν. Σ' αυτή τη

χώρα έριξε η αποθαλασσιά του Εμφυλίου Πολέμου 1946-1949 μερικές χιλιάδες Πολιτικούς Πρόσφυγες απ' όλα τα μέρη της Ελλάδας, κυρίως από τη Στεριανή Πατρίδα (στην έκδοση αυτή αντιπροσωπεύεται πλήρως και η Νησιωτική Χώρα). Το γεγονός και μόνο ότι η διαδικασία της έρευνας εκτελέστηκε από Έναν ερευνητή, δηλ. από Ένα Μάτι, στον Ίδιο Τόπο και Χρόνο, μεταξύ ατόμων που προέρχονταν από χίλια και πάνω χωριά της Ελλάδας, εξουδετέρωσε σε μεγάλο βαθμό τα υποκειμενικά λάθη που προκύπτουν κατά τη διάρκεια τέτοιων ερευνητικών ανθρωπομετρήσεων και σωματοσκοπήσεων. Θα έλεγε κανείς ότι ο Εμφύλιος Πόλεμος που εξώθησε τόσες χιλιάδες ανθρώπων να βρεθούν στην Κεντρική Ασία, έκανε και ένα καλό: Να ξεκινήσει η βιολογική μελέτη του πληθυσμού της Ελλάδας. Η Γεωγραφική Κατανομή των ανθρωπολογικών γνωρισμάτων από τον ελλαδικό χώρο ήταν τόσο έντονα ευδιάκριτη, που γίνεται καταφανής με το παρακάτω περιστατικό:

Στην αποστολή μου στην Τασκέντη το 1956, η Σοβιετική Ακαδημία Επιστημών πρόσθεσε έναν Μεταπτυχιακό Σπουδαστή για πρακτική εκπαίδευση, τον Καζάχο Οραζάκ Ισμαγκούλωφ, που είναι σήμερα Διευθυντής του Ινστιτούτου Ανθρωπολογίας και Αρχαιολογίας της Ακαδημίας Επιστημών του Καζαχστάν, στην Άλμα-Άτα. Ο Μογγολοειδής Οραζάκ κατά την εξέταση των προσερχομένων ατόμων, καθόταν πάντα δίπλα μου και παρακολουθούσε τις μετρήσεις. Πριν από κάθε εξέταση κατέγραφα σε χωριστό έντυπο τα στοιχεία, ιδιαίτερα της καταγωγής των προγόνων, τού κάθε εξεταζόμενου. Σε λίγες ημέρες, μόλις είχα καλύψει τον αριθμό των 500-600 ατόμων, αν και εκπαιδευόμενος ο Οραζάκ ήταν σε θέση με απλή παρατήρηση μόνο, να διακρίνει από ποιό μέρος της Ελλάδας ήταν ο κάθε εξεταζόμενος. Δηλαδή ξεχώριζε αμέσως τους Ηπειρώτες από τους Θεσσαλούς, τους Νησιώτες, Θρακιώτες κ.λ.π. Φυσικά έδειχνε ότι «έκοβε το μάτι του». Όπως και κάθε αναγνώστης μπορεί εύκολα να διακρίνει στο δρόμο έναν λευκό ή έναν μογγόλο. Η δυσκολία παρουσιάζεται όταν έχεις να κάνεις με σχετικά ομοιογενή πληθυσμό σε ένα συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο όπου οι άνθρωποι μοιάζουν αρκετά μεταξύ τους, οπότε απαιτείται ιδιαίτερη προσοχή και ξεχωριστή ανθρωπολογική ανάλυση του πληθυσμού κατά διαμερίσματα. Αυτό πλέον επιτυγχάνεται με τη Στατιστική, η οποία και αποτελεί το κλειδί κάθε πληθυσμιακής γενετικής.

Παράλληλα γίνεται σύγκριση των γνωρισμάτων με προηγούμενες εποχές. Δηλαδή συγκρίνονται τα στοιχεία των ζωντανών με τα κρανία περασμένων ετών. Και όσο πιο πολλά στοιχεία έχει για κάθε εποχή ο ερευνητής στη διάθεσή του, τόσο πιο σίγουρα είναι τα συμπεράσματα που εξάγει. Γι' αυτό είναι υποχρεωμένος ο ανθρωπολόγος να παρατάσσει διαρκώς αριθμούς, πίνακες και στοιχεία με τα οποία δεν είναι όλοι στον ίδιο βαθμό, εξοικειωμένοι. Γενικά κάθε καινούργια γνώση απαιτεί κάποιο κόπο. Θα προσπαθήσω σ' αυτήν την έκδοση να είμαι ακόμη πιο σαφής και αναλυτικός, γιατί πιστεύω ότι η Ανθρωπολογία μπορεί να γίνει η πιο κατανοητή επιστήμη, φτάνει να παρουσιαστεί σωστά, χωρίς να ξεφεύγει κανείς από τα επιστημονικά όρια.

Η βασική μέθοδος που ακολούθησα σ' αυτή την έρευνα είναι η «Γεωγραφική Διαφοροποίηση των Ανθρωπολογικών Γνωρισμάτων». Η μέθοδος αυτή εφαρμόστηκε για πρώτη φορά στη Ρωσία, στο τέλος του 18^{ου} αιώνα. Η ουσία της μεθόδου είναι η εξής: Όσο πιο μεγάλη γεωγραφική έκταση κατέχει ένα ανθρωπολογικό χαρακτηριστικό, τόσο πιο *αρχαίο* είναι. Η σύνθεση των ανθρωπολογικών γνωρισμάτων, που επελέγησαν σαν τα πιο αρχαία, ήταν που οδήγησε στο βασικό συμπέρασμα ότι ο πληθυσμός της Ελλάδας αποτελεί βιολογική συνέχεια πολλών δεκάδων χιλιετηρίδων. Το συμπέρασμα αυτό ερχόταν σε αντίθεση με την επικρατούσα αντίληψη ορισμένων μαρξιστών δασκάλων και πολιτικών αρχηγών (π.χ. Κορδάτος, Ζαχαριάδης), οι οποίοι υποστήριζαν ότι ο λαός της Ελλάδας αποτελούσε ιστορική συνέχεια από την εποχή του Βυζαντίου και εδώ. Η διαπίστωση αυτή με έκανε στην αρχή να διστάζω να παρουσιάσω μιá νέα θέση και ν' ανοίξω ιδεολογικές και πολιτικές αντιπαράθεσεις. Γι' αυτό όταν επέστρεψα στη Μόσχα, με όλα τα στοιχεία που είχα συγκεντρώσει στην Τασκέντη, εξήγησα τους διαταγμούς μου στο δάσκαλό μου και καθοδηγητή της έρευνας, αείμνηστο Γ. Φ. Ντεμπέτς. Εκείνος με ερώτησε εάν μπορούσαν να συγκεντρωθούν για να μελετηθούν στο Ινστιτούτο Εθνογραφίας της Ακαδημίας Επιστημών, Τμήμα Φυλετικής, Φρούντζε 10, στο κέντρο της Μόσχας, 100-150 Έλληνες και Ελληνίδες που όμως να είχαν έρθει τα τελευταία μόνο χρόνια στη Ρωσία. Φυσικά και μπόρεσα να συγκεντρώσω αυτόν τον αριθμό μεταξύ των Ελλήνων πολιτικών προσφύγων. Αυτοί και αποτέλεσαν το «συγκριτικό δείγμα» με τη δική μου έρευνα. Σε δύο εβδομάδες ο Γ. Φ. Ντεμπέτς

είχε ξεκαθαρίσει το ερώτημα και με πρότασή του στο Τμήμα Φυλετικής συνέχισα τη διατριβή για την *Προέλευση των Ελλήνων*, την οποία και «υπερασπίστηκα» το 1960 στο Πανεπιστήμιο Λομονόσσοφ.

Η έρευνα αυτή πρωτοκυκλοφόρησε στα ελληνικά από τον εκδοτικό οίκο «Μόρφωση» το 1962 με έξι συνεχείς εκδόσεις. Στη Μόσχα κυκλοφόρησε στα «Έργα της Ακαδημίας Επιστημών» το 1961. Αργότερα, το 1967 όταν ήμουν κρατούμενος στη Γενική Ασφάλεια, ο Υποδιοικητής Λάμπρου κατά τη διάρκεια της ανακρίσεως μου υπέβαλε, μεταξύ άλλων, την εξής ερώτηση: «Πές μου Πουλιανέ, πώς κατάφερες και ψήφισαν ομόφωνα στο επιστημονικό Συμβούλιο, και οι 41 Ρώσοι υπέρ της διατριβής σου για την Καταγωγή των Ελλήνων; Όπως είναι γνωστό αυτοί είναι πανσλαβιστές...». Με τον «αέρα» της ανακρίσεως που είχε προηγηθεί για μερικές ώρες, του απάντησα ως εξής: «...Πήρα μια ταξιαρχία αλεξιπτωτιστών, κατέλαβα το Κρεμλίνο και με το πιστόλι στον κρόταφο τους υποχρέωσα να ψηφίσουν υπέρ...» (Η αίθουσα του Λομονόσσοφ, που υπερασπίστηκα τη διατριβή, ήταν στην Πλατεία Μανιέζ, ακριβώς απέναντι από την είσοδο του Κρεμλίνου). «Πάρτε τον κάτω», ούρλιαξε ο Λάμπρου «Κάτω στο κρατητήριο γρήγορα...». Το μυαλό του φύλακα του νόμου, επί χούντας, δεν μπορούσε να χωνέψει την αντικειμενικότητα των Ρώσων επιστημόνων...

Λίγο μετά από την υποστήριξη της διδακτορικής μου διατριβής στις 16-9-1960 έγινε η συγγκλονιστική ανακάλυψη του *Αρχανθρώπου του Σπήλαιου των Πετραλώνων*. Πολύ αργότερα το 1977, όταν αποκάλυψα την πραγματική ηλικία του, που επιβεβαίωνε την αρχαιότητα της Καταγωγής των Ελλήνων, αυτή των 700 χιλιάδων χρόνων, ε, τότε έγινε σεισμός!! Ιδιαίτερα αντέδρασαν ορισμένοι κύκλοι των Πανεπιστημίων μας Θεσσαλονίκης και Αθηνών. Οργανώθηκε η έξωση της Ανθρωπολογικής Εταιρείας Ελλάδος (ΑΕΕ) στις 18-8-1983 με ΞΥΛΟΔΑΡΜΟ(!!) από το Σπήλαιο και το Ανθρωπολογικό Μουσείο, που εμείς κτίσαμε. Τις περιπέτειες του Αρχανθρώπου και των Πουλιανών κατήγγειλε στη Βουλή των Ελλήνων η Άννα Συνοδινού... Η Ελληνική Δικαιοσύνη απέδωσε πίσω στην ΑΕΕ το Σπήλαιο και το Ανθρωπολογικό Μουσείο Πετραλώνων στις 27-6-1997. Επιτρέψτε μου ακόμη να αναφερθώ σε ένα επεισόδιο, από τα πολλά που θα μπορούσα, ενδεικτικό της οργανωμένης αντιστάσεως κατά των συμπερασμάτων μου για την *Προέλευση των Ελλήνων*:

Τον Οκτώβριο του 1982 γίνονταν στην Αθήνα στην οδό Σανταρόζα οι πολυήμερες δίκες της ΑΕΕ με το Πανεπιστημιακό Κατεστημένο, που το υποστήριζαν αναφανδόν οι εφημερίδες «ΤΑ ΝΕΑ», «ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ» κ.α. Μεταξύ των μαρτύρων των μνηνομένων ήταν και ο δημοσιογράφος των «ΝΕΩΝ» Αθανάσιος Αντωνόπουλος. Αν και αντίδικοι, σ' ένα από τα διαλλείματα του δικαστηρίου, (δεν είχα κανένα πρόβλημα να συνδιαλέγομαι με αντιπάλους), μου δήλωσε ότι έκανα μεγάλο λάθος να υποστηρίξω τη «βιολογική συνέχεια του πληθυσμού της Ελλάδας! Δεν κατάλαβες ακόμη ότι και τα νησιά του Αιγαίου έχουν γεμίσει από Τούρκους, Άραβες, Σαρακηνούς κ.λ.π. Τώρα πια που τά 'βαλες και με τον ΔΟΛ, έχεις μπει στο Μαύρο Πίνακα και τίποτα δεν σε σώζει...». Προσπάθησα να απαντήσω, αλλά εκείνος συνέχισε να με αντιμετωπίζει δημοσιογραφικά. Ίσως όταν διαβάσει και τούτη την έκδοση, που θα του στείλω, ν' αλλάξει γνώμη...

Γενικά πιστεύω, ότι πολλοί αναγνώστες δυσκολεύονται να καταλάβουν ορισμένες πλευρές της καταγωγής μας, γιατί συγχέουν τις πολλές ονομασίες που έχουν διαβάσει κυρίως στα σχολικά βιβλία π.χ. Αιολείς, Ίωνες, Δαναοί, Δωριείς κ.λ.π. και θεωρούν αυτά τα φύλα διαφορετικές φυλές. Ουδέποτε τους εξήγησε κανείς ότι όλα αυτά τα φύλα έχουν κοινή καταγωγή, όχι μόνο στην Ελλάδα, αλλά σ' όλα τα Βαλκάνια και στην Ευρώπη ακόμα. Δεν είναι τυχαία η ονομασία που δώσαμε «Ευρωπαϊός Αρχάνθρωπος από τα Πετράλωνα» (*Archanthropus europaeus petraloniensis*).

Το 1997 βρήκα και τα πρώτα απολιθωμένα οστά *Ορθίου Ανθρώπου* στην περιοχή της Νέας Τρίγλιας Χαλκιδικής, ηλικίας 11 ± 1 εκατομμυρίων χρόνων. Ως τότε γνωρίζαμε μόνο τα έργα του ανθρώπου αυτού, τα τεχνοσκευάσματά του, κυρίως από πέτρα, που ανακοίνωσαν τα μέλη της Ανθρωπολογικής Εταιρείας Ελλάδας στο 3^ο Πανευρωπαϊκό Συνέδριο Ανθρωπολογίας, το οποίο συνήλθε τον Σεπτέμβριο του 1982 στα Πετράλωνα. Στο ίδιο αυτό συνέδριο σε παγκόσμια πρώτη ανακοίνωση ο Νίκος Α. Πουλιανός παρουσίασε και Μειοκαινικά Οστέινα Εργαλεία (βλ. *ΑΝΘΡΩΠΟΣ*, 9^{ος} Τόμος, 1982, σελ. 96). Έτσι με την επάνοδό μας στη χώρα των Αρχανθρώπων επιβεβαιώσαμε το 1997 την ύπαρξη του σταδίου του *Όρθιου Ανθρώπου* στη Χαλκιδική ακόμη από την εποχή του Ανώτερου Μειόκαινου, το οποίο ονομάσαμε *Ανθρωπογενές*.

Το 1999 βρήκα, μαζί με τη Δάφνη Πουλιανού, στο Πετροπούλι της

Ικαρίας, στου Φούτρα το Ραό, βραχιόνιο ανθρώπου του Πλειοκαίνου, πλήρως απολιθωμένο. Χαλκιδική και Αιγαίο αναδεικνύονται σε Κοιτίδα του Ανθρώπινου Γένους. Με την έλευση της νέας χιλιετίας, νέα περίοδος αρχίζει για την επιστήμη της Ανθρωπολογίας στην Ελλάδα. Η πορεία που άρχισε στην Τασκέντη, έστω και μετ' εμποδίων, συνεχίζεται και με λίγα λόγια επαναλαμβάνω την ουσία των συμπερασμάτων μου στο βιβλίο αυτό:

1) Η ανθρωπότητα πρωτοεμφανίζεται στη γή, απ' όπου και εξαπλώνεται στην υπόλοιπη οικουμένη, στη ΝΑ άκρη της Ευρώπης, στη λεκάνη του Αιγαίου.

2) Στο ίδιο αυτό σημείο (της Αιγαιακής λεκάνης) δημιουργείται ο αρχαιότερος πολιτισμός του Ανθρώπου (λίθινος και οστέινος), ηλικίας 1.700.000 ετών περίπου. Δηλαδή έχουμε ταυτόχρονα και την αρχαιότερη οργανωμένη κοινωνία ανθρώπων στην Ελλάδα.

3) Το πιο σημαντικό πολιτισμικό στοιχείο στην κοινωνία του ανθρώπινου γένους είναι τα ίχνη φωτιάς (η στάχτη των Αρχανθρώπων) που βρέθηκε στο ομώνυμο Σπήλαιο, ηλικίας τουλάχιστον 1.000.000 ετών, η αρχαιότερη φωτιά που άναψε (μέχρι σήμερα) στη γή μας.

Πρίν κλείσω το μακρύ αυτό πρόλογο, ήθελα να ευχαριστήσω από τις γραμμές αυτές ακομη μια φορά, από τα βάθη της καρδιάς μου, τις χιλιάδες άνδρες και γυναίκες που δέχτηκαν να γίνουν αντικείμενο ανθρωπολογικής μελέτης και με βοήθησαν στην έρευνα αυτή: Από το Χοκάντο του Ειρηνικού, διαμέσου της Ευρασίας, ως τους Βάσκους του Ατλαντικού. Χωρίς την έρευνα σε μια τόσο εκτεταμένη γεωγραφική περιοχή της γής δεν θα μπορούσα να καταλήξω στα συμπεράσματα που κατέληξα ούτε για τον πληθυσμό της Ελλάδας. (Οι μελέτες για τους Άινου της Ιαπωνίας και για τους Βάσκους των Πυρηναιών θα περιληφθούν σε άλλα βιβλία).

Τελειώνοντας, ήθελα να ευχαριστήσω τη Δάφνη μου για την αντοχή της και την αγάπη της που συνόδευε πάντα κάθε μου έρευνα, αλλά και την ανοχή της να υφίσταται κάθε δοκιμασία που αντιμετωπίζουμε σ' αυτή τη 45χρονη πορεία.

Η περιπέτεια του Γένους των Ελλήνων συνεχίζεται σε άλλο επίπεδο και από άλλο «μετερίζι» όπως θα 'λεγε και η καλομάνα μου η Λαμπρινιώ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΗΝ ΤΕΤΑΡΤΗ ΕΚΔΟΣΗ

Στην έκδοση αυτή νέα στοιχεία προστίθενται στα παλαιότερα για την προέλευση των Ελλήνων. Τα νέα στοιχεία αφορούν την Κρήτη και γενικά το Αιγαίο, το Ιόνιο, την Πελοπόννησο, τους Σαρακατσάνους και τους Πομάκους.

Μα το πιο σημαντικό στην έκδοση αυτή είναι η συμπλήρωση που γίνεται για το πρώτο στάδιο της παρουσίας ανθρώπου στην Ελλάδα. Ιδιαίτερα δίνονται στοιχεία για τον Αρχάνθρωπο των Πετραλώνων.

Την ανθρωπολογική έρευνα ενός λαού μπορεί να την αρχίσει κανείς από δύο δρόμους. Ο πρώτος είναι να ξεκινήσει ο ερευνητής από τη σύγχρονη εποχή, να τη γνωρίσει καλά, και να πάει σιγά - σιγά προς τα πίσω. Αυτό κάναμε ως τώρα με τις προηγούμενες εκδόσεις του βιβλίου αυτού. Ο δεύτερος είναι ν' αρχίσει από την πιο παλιά εποχή και να φτάσει στη σύγχρονη. Αυτό θα προσπαθήσουμε να κάνουμε σ' ετούτη την έκδοση αρχίζοντας από τον Αρχάνθρωπο. Εδώ όμως απαραίτητα είμαστε υποχρεωμένοι να προβούμε στην παρακάτω διευκρίνιση: Δεν θεωρούμε τον Αρχάνθρωπο Έλληνα. Ξεκινάμε απ' αυτόν επειδή αποτελεί το αρχαιότερο δείγμα παρουσίας ανθρώπου στον Ελλαδικό χώρο...

Επίσης δεν πιστεύουμε ότι οι πριν από δεκάδες χιλιάδες χρόνια οι κάτοικοι του Ελλαδικού χώρου μιλούσαν ελληνικά.

Η επικρατέστερη θεωρία των γλωσσολόγων σήμερα είναι ότι οι κάτοικοι της Ελλάδας άρχισαν να μιλούν κατά την 3^η χιλιετηρίδα.

Για μας οι παλαιότεροι κάτοικοι της Ελλάδας, αρχίζοντας από τους ανθρώπους των σπηλαίων, έχουν ενδιαφέρον για τα ανθρωπολογικά τους γνωρίσματα και όχι για τη γλώσσα που μιλούσαν.

Αρχίζουμε, λοιπόν, από τα Πετράλωνα, το απέραντο αυτό σπήλαιο, που φαίνεται ότι ήταν το πιο πυκνοκατοικημένο από τον Παλαιολιθικό άνθρωπο, όχι μόνο στην Ελλάδα, αλλά και σ' όλη την Ευρώπη.

Μέσα σ' αυτό επίσης βρήκαμε και τα αρχαιότερα ίχνη φωτιάς που έχουν ανακαλυφθεί ως τώρα σ' ολόκληρο τον πλανήτη. Τα ίχνη αυτά ανήκουν χρονολογικά σε μια περίοδο που την ονομάσαμε Χαλκιδικεία, πριν από ένα εκατομμύριο χρόνια περίπου, και που ίσως να αντιστοιχεί, σύμφωνα με την αλπική ορολογία, στο τέλος της περιόδου των παγετώνων Gunz.

Με τις ανακαλύψεις αυτές αρχίζει μια νέα εποχή για την Παλαιοανθρωπολογία στην Ελλάδα. Γι' αυτό πάντα θα ευγνωμονώ το γέρο-Φίλιππα τον Χαντζαρίδη που πρωτοβρήκε το 1959 τη σπηλιά των Πετράλων και εδημιούργησε τη διάθεση για έρευνα σε μια πλειάδα ερευνητών. Βαθιά ευγνωμοσύνη οφείλω επίσης στις χιλιάδες γυναίκες κι άνδρες που εθελοντικά προσφέρθηκαν για τη μέτρηση των ανθρωπολογικών τους γνωρισμάτων θυσιάζοντας πολύτιμο χρόνο για να γίνει η ερευνητική αυτή εργασία.

Στοιχεία διαρκώς θα συγκεντρώνονται περισσότερα στο μέλλον. Η ανθρωπολογική γνωριμία του λαού της Ελλάδας έχει αρχίσει. Περιθώριο για τελειοποίηση πάντα υπάρχει.

Αθήνα, Φλεβάρης 1988

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΗΝ ΤΡΙΤΗ ΕΚΔΟΣΗ

Η τρίτη έκδοση του βιβλίου κάνει πιο εμφανή τη σημασία της Ανθρωπολογίας, παράλληλα με τους άλλους τομείς της, για την επίλυση ιστορικών προβλημάτων, όπως είναι το ζήτημα της καταγωγής των Ελλήνων.

Τα τελευταία τρία χρόνια συνεχίστηκε και συνεχίζεται ακόμα η συγκέντρωση ανθρωπολογικού υλικού απ' όλα τα μέρη της Ελλάδας.

Χωρίς να προσθέτομε για την ώρα νέους πίνακες στην αρχική έκδοση, θεωρούμε απαραίτητο, προκαταβολικώς και για χάρη των αναγνωστών, να πούμε τα πορίσματα των τελευταίων ερευνών μας, συμπεριλαμβανομένου και του έτους τούτου, για την ανθρωπολογική σύνθεση του λαού της Ελλάδας.

Οι τύποι που διαχωρίστηκαν πρέπει κατά κάποιο τρόπο να ενοποιηθούν σε μεγαλύτερες ομάδες. Το νέο υλικό μας έδειξε ότι η Θράκη, η Κεντρική και Ανατολική Μακεδονία, το μεγαλύτερο μέρος της Ανατολικής Στερεάς και Θεσσαλίας, το Αιγαίο και η Πελοπόννησος, (στο κείμενο περιγράφονται σαν χωριστοί τύποι), αποτελούν μια ενότητα ανθρωπολογικών τύπων, που ζουν από τη βαθιά αρχαιότητα γύρω από τη λεκάνη του Αιγαίου Πελάγους. Γι' αυτό και ονομάσαμε τον ενοποιημένο πια τύπο Αιγαιακό. Ο τύπος αυτός αποτελεί μέρος της Μεσογειακής φυλής, που τα σύνορά της κάθε χρόνο όλο και πιο λεπτομερώς καθορίζονται. Ο δεύτερος βασικός τύπος στην Ελλάδα είναι ο Ηπειρωτικός, με την κυριολεκτική σημασία της λέξεως. Σ' αυτόν ανήκει η Ήπειρος, η οροσειρά της Πίνδου ως κάτω στον Πατραϊκό κόλπο, δηλαδή η ηπειρωτική Ελλάδα, και μέρος της Δυτικής Μακεδονίας. (Για τα νησιά του Ιονίου έχουμε κάνει πολύ μικρή αναγνωριστική εξέταση, χωρίς να καταλήξουμε ακόμα σε οριστικά συμπεράσματα).

Καρδιά του ηπειρώτικου τύπου είναι οι Σαρακατσάνοι, για τους οποίους γράφουμε χωριστά. Ο τύπος αυτός είναι πανάρχαιος στην Ελλάδα και φαίνεται να είναι ο αρχαιότερος σ' όλη την ευρωπαϊκή ήπειρο. Γι' αυτό και η ονομασία του «ηπειρώτικος» είναι διπλά δικαιολογημένη. Είναι πιο σωστή, από το να τον λέμε «δυναρικός», όπως λέγεται μέχρι σήμερα, γιατί η τελευταία ονομασία περιορίζει τη γεωγραφική εξάπλωση αυτού του τύπου απ' όση είναι στην πραγματικότητα. Είναι, βέβαια, κάτι που πρώτη φορά λέγεται στην παγκόσμια ανθρωπολογική βιβλιογραφία. Μα και πρώτη φορά είναι που συγκεντρώνεται τόσο ανθρωπολογικό υλικό στην νοτιοανατολική άκρη της Ευρώπης, με τον ίδιο ομοιόμορφο τρόπο και μέθοδο. Και η γωνιά αυτή της Ευρώπης μπορεί να θεωρηθεί σαν «ζώνη επαφής» των δύο αυτών τύπων, όπου η επιμιξία ασκείται από αρχαιοτάτων χρόνων. Σαν επίστρωμα πάνω στους δυο βασικούς τύπους διακρίνουμε ένα πιο ανοιχτόχρωμο βορειότερο στοιχείο, που γίνεται πιο αισθητό στο τρίγωνο βορείου Θεσσαλίας, ανατολικής Ηπείρου και δυτικής Μακεδονίας, και σε ορισμένα άλλα σημεία της Ελλάδας. Η ανθρωπολογική «ανίχνευση» του Ελλαδικού χώρου θα συνεχισθεί. Άπειρα είναι τα επί μέρους ανθρωπολογικά προβλήματα, που περιμένουν τη λύση τους στη χώρα μας. Ποτέ, δεν καυχθήκαμε ότι είπαμε την τελευταία λέξη γι' αυτά. Αυτό θα το κάνουν οι μελλοντικές γενεές. Αυτές μόνο θα έχουν το πλεονέκτημα ότι βρήκαν υλικό, ιδιαίτερος φυλετικής μορφής, να στηριχθούν και να συνεχίσουν την έρευνά τους. Θα 'χουν με τι να συγκρίνουν το δικό τους υλικό, που διαρκώς θα αυξάνεται.

Αν η εργασία αυτή γίνει αιτία για παρόρμηση νέων επιστημόνων της χώρας μας, για ένα νέο ξεκίνημα της Ανθρωπολογίας θα αισθανθούμε ικανοποίηση ότι εκτελέσαμε, έστω και στο ελάχιστο, το καθήκον μας απέναντι στη νέα γενιά της Ελλάδος. Αυτό είναι το ιδανικό μας. Αυτό το δικαίωμα επιζητούμε και επιδιώκουμε. Πριν 10 σχεδόν χρόνια, με τα λίγα στοιχεία που διαθέταμε τότε, γράφαμε για πρώτη φορά, ανεξαρτήτως άλλων ερευνητών, ότι η Ελλάδα κατοικείται ακόμα από την Παλαιολιθική Εποχή. Τα τελευταία, τρία χρόνια, νέα αρχαιολογικά δεδομένα, όπως στη Θεσσαλία (Θεοχάρης, Δ., 1966) κι αλλού, ήρθαν να επιβεβαιώσουν την άποψή μας αυτή που στηριζόταν μόνο σε ανθρωπολογικά δεδομένα. Αναλαμπές για την Παλαιολιθική εποχή στην Ελλάδα υπήρξαν κι άλλες: ο Σκούφος το 1905, ο Μάρκοβιτς το 1939, κ.α. Δεν στάθηκαν όμως αρκετά

τυχεροί να βρουν το υλικό που θα τους βοηθούσε ν' αποδείξουν αυτό που υποπτεύοντο...

Αθήνα, Φλεβάρης 1968

Θεωρούμε χρήσιμο να παραθέσουμε εδώ μερικές από τις κρίσεις για το βιβλίο τούτο που διατυπώθηκαν μετά την πρώτη του έκδοση.

«... Η δική μου άποψη είναι ότι η εργασία του Α. Ν. Πουλιανού αντιπροσωπεύει την πιο τέλεια συγκεφαλαίωση για την Ανθρωπολογία των Ελλήνων. Στην εργασία αυτή, που είναι βασισμένη στις μεθοδολογικές βάσεις της Σοβιετικής Ανθρωπολογικής Σχολής, φαίνεται η μεγάλη σημασία του ανθρωπολογικού υλικού σαν πηγή. Εδώ ο συγγραφέας εκθέτει απ' όλες τις πλευρές και κυριολεκτικώς αντικρούει τις αντιλήψεις με τις οποίες προσπάθησαν να δείξουν την έλλειψη δεσμού του σύγχρονου πληθυσμού της Ελλάδας με τους φορείς εκείνου του υψηλού πολιτισμού, με τον οποίον είναι γνωστή η Ελλάδα.

Ο Α. Ν. Πουλιανός, αντιπρόσωπος του Ελληνικού Λαού, μπόρεσε να υπερασπισθεί την τιμή του αγαπημένου του Λαού, επέτυχε να δείξει τη ρίζα της καταγωγής του. Αυτή η εργασία, χωρίς αμφιβολία, θα είναι μεγάλη και ωφέλιμη συμβολή στην Ανθρωπολογική Επιστήμη για τους Λαούς της Ευρώπης...».

Δρ Β. Π. ΓΙΑΚΙΜΩΦ

*(Διευθυντής του Ανθρωπολογικού Ινστιτούτου
και του Ανθρωπολογικού Μουσείου της Μόσχας).*

«...Σε εργασία αφιερωμένη στην Εθνογένεση ενός λαού, ιδιαίτερη σημασία έχει η μέθοδος της έρευνας... Ο συγγραφέας κατέχει πλήρως τη μεθοδικότητα των ανθρωπολογικών ερευνών, ετήρησε αυστηρά όλους τους αναγκαίους όρους και έδωσε την αρμόζουσα προσοχή στα ζητήματα μεθοδικότητας...».

Δρ Μ. Γ. ΛΕΒΙΝ

*(Διευθυντής του Ανθρωπολογικού Τμήματος του Ινστιτούτου
Εθνογραφίας της Ακαδημίας Επιστημών της ΕΣΣΔ και
Καθηγητής του Πανεπιστημίου της Μόσχας).*

«Η εργασία του Α. Ν. Πουλιανού παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον για την Εθνογραφική Επιστήμη. Το συγκεντρωμένο και επεξεργασμένο, στατιστικώς, τεράστιο υλικό ανθρωπολογικών ερευνών ανάμεσα στους Έλληνες, πρώτη φορά εισάγει στην Επιστήμη νέο, βασικό είδος πηγών για τη μελέτη ενός προβλήματος εξαιρετικής σημασίας, όπως είναι το πρόβλημα της καταγωγής του Ελληνικού Λαού».

Δρ Σ. Α. ΤΟΚΑΡΕΦ

*(Διευθυντής της έδρας Εθνογραφίας
του Πανεπιστημίου της Μόσχας και Διευθυντής του
Τμήματος Εθνογραφίας των Λαών της Ευρώπης
στο Ινστιτούτο Εθνογραφίας της Ακαδημίας
Επιστημών της ΕΣΣΔ).*

Τέτοιο υλικό σαν αυτό που παρουσιάζει στην εργασία του ο Α. Ν. Πουλιανός για την Ανθρωπολογία της Ελλάδας δεν υπήρχε στην ανθρωπολογική βιβλιογραφία... Σοβαρή αρετή του συγγραφέα είναι η πολύπλευρη εξέταση του ζητήματος... Επί πλέον πρέπει να σημειωθεί ότι σ' αυτή την εργασία βρίσκει τη θέση της και η κριτική των ρατσιστικών κατασκευασμάτων σχετικώς με τη γένεση του αρχαίου πολιτισμού της Ελλάδας».

Δρ Ι. ΡΟΓΚΙΝΣΚΥ

(Ανθρωπολόγος, Καθηγητής του Πανεπιστημίου της Μόσχας).

...(Ο συγγραφέας)... σωστά αποφαίνεται ότι μερικοί περιφερειακοί «τύποι» βασικά προέρχονται από προϊνδοευρωπαϊκούς και προ-τουρκικούς πληθυσμούς, ότι υπάρχει πλήρης συνέχεια γενετική από τους αρχαίους ως τους σύγχρονους καιρούς...

Τζ. Α. ΕΙΝΤΖΕΛ

*Διευθυντής του Ανθρωπολογικού Τμήματος του Smithsonian Institute
(Απόσπασμα από βιβλιοκρισία δημοσιευμένη στο Αμερικάνικο Περιοδικό
«Φυσική Ανθρωπολογία» Νο 22, τ. 5, 1964, σσ. 343 κ.ε).*

Από τα πρακτικά της Ελληνικής Ανθρωπολογικής Εταιρείας. (Συνεδρία της 2^{ης} Απριλίου 1962)

Ο κ. ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΜΑΡΗΣ:

Πρόκειται περί ερεύνης γενομένης μετά πολλού κόπου, προς εξαγωγήν πορισμάτων κατά το δυνατόν ασφαλών, πολυτίμων οπωσδήποτε δια την χειμαζομένην Ανθρωπολογικήν Έρευναν... Και είναι αυτή μείζονος, μάλιστα διεθνούς αξίας δια την ελληνικήν αυτήν συμβολήν, εις ελληνικόν θέμα, γενομένη από διεθνούς βήματος...

Ο κ. ΞΕΡΗΣ ΛΙΒΑΣ (*Αντιστράτηγος Ε.Α.*):

...Ενδιαφέρει πολύ η ακολουθηθείσα μέθοδος της συστηματικής εργασίας, διότι εξ αυτής προκύπτει η αξία των εξαχθέντων συμπερασμάτων...

Ο κ. ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΑΛΤΕΖΟΣ (*Καθηγητής*):

...Θεωρώ το έργον αξιόλογον από απόψεως περιεχομένου, καθ' όσον στηρίζεται επί ικανής σειράς ανθρωπομετρήσεων...

Ο κ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΒΑΛΛΩΡΑΣ (*Καθηγητής*):

...Η μελέτη της Ανθρωπολογίας και Εθνολογίας εν Ελλάδι πρέπει να τύχει μεγαλύτερας της ης έλαβε μέχρι τούδε προσοχής υπό των επιστημόνων μας. Το βιβλίο του κ. Πουλιανού συμβάλλει εις τον ανωτέρω σκοπόν...

Ομοίως εκφράστηκαν και τα λοιπά μέλη της Εταιρείας. Κρίσεις έγιναν απ' όλο τον Ελληνικό Τύπο και από πολλούς πνευματικούς ηγέτες:

Ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου ΜΑΚΑΡΙΟΣ:

Σε γράμμα του (30/6/62) για την πρώτη έκδοση του έργου συγχαίρει «...εγκαρδώς επί τη εκδόσει τοιούτου αξιολόγου έργου, πολλά ομολογουμένως προσφέροντος εις την ανθρωπολογικήν έρευναν...».

Ο κ. ΣΠΥΡΟΣ ΜΕΛΑΣ (*Ακαδημαϊκός*) στην *Εφημερίδα «Ατλαντίς» Νέας Υόρκης, 30/3/65*:

... Η εργασία του κ. Πουλιανού... ήρθε να μας θυμίσει ποιοι είμαστε, τι έχουμε προσφέρει, από τι πρέπει να εμπνευσθούμε, προς ποιους στό-

χους να υψωθούμε, σε τι τομείς να εργασθούμε και πως ν' ατενίζουμε το μέλλον..

Ο κ. ΓΙΩΡΓΟΣ ΘΕΟΤΟΚΑΣ:

...Το γεγονός ότι η εργασία αυτή, που πραγματεύεται ένα θέμα τόσο ολισθηρό εγκρίνεται εξ ίσου από τη Σοβιετική Ακαδημία και από τη δική μας επιστήμη, της δίνει εντελώς ιδιαίτερη σημασία...

Ο κ. ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΘΕΟΧΑΡΗΣ (Αρχαιολόγος) σε ανακοίνωσή του στην «Εταιρία Φίλων του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου Αθηνών», (Καθημερινή, 20/3/66):

...Με τας ανθρωπολογικές μελέτας του καθηγητού Πουλιανού και με τα νεώτερα αρχαιολογικά ευρήματα απεδείχθει... ότι από των παλαιολιθικών χρόνων παραμένει βασικώς εις την πατρίδα μας το ίδιο πληθυσμιακόν στοιχείον και ο ίδιος λαός...

Ο κ. ΝΙΚΟΣ ΨΥΡΟΥΚΗΣ (Ιστορικός) στο περιοδικό *Επιθεώρηση Τέχνης*, αρ.89, Μάης 1962:

...Η μελέτη, με την αυστηρή δομή και έκτασή της, αποτελεί ένα πραγματικό επίτευγμα... Η ιστορική ενότητα που διέπει την ανάπτυξη του θέματος ζωντανεύει τη μελέτη, της προσδίδει μια επικαιρότητα, την κάνει αξιοποιήσιμη για μια σειρά κλάδους της ιστορικής επιστήμης...

Σήμερα πια δεν είναι κρυφό ότι η εργασία αυτή προκάλεσε έντονες αντιδράσεις σε ορισμένους κύκλους, τις οποίες περιγράφει χαρακτηριστικά ο Καθηγητής των Μαθηματικών στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας κ. Σπύρος Π. Ζερβός, στο βιβλίο του «Πλούταρχος», Αθήνα 1987, με αφορμή την ίδρυση του Πανεπιστημίου Πατρών μέλος της «Διοικούσης Επιτροπής» του οποίου ήταν κι ο Άρης Ν. Πουλιανός.

Γράφει, λοιπόν ο κ. Ζερβός:

«...Από αρκετά χρόνια, όσοι εκφράζουν τις προέχουσες ξένες επιρροές στη Ελλάδα, πολύτροπα προσπαθούν να ελέγξουν το χώρο της Ανωτάτης Παιδείας. Συντάγματα, κυβερνήσεις, άτομα, τίτλοι σχεδίων αλλά-

ζουν. Όμως, ο σκοπός παραμένει αμετακίνητος. (Αυτός, είναι η ουσία, πολλά άλλα είναι οπτικές απάτες...)

Έτσι, η προσπάθεια, που αναφέραμε, χτυπήθηκε αδυσώπητα. Οι αγωνιστές της δεν στάθηκαν σε χλωρό κλαρί, ακριβώς γιατί, έχοντας συντονίσει το γνήσια πατριωτικό και το γνήσια προοδευτικό (που ο ξένος θέλει να βρίσκονται σε τεχνητή αντίθεση), θεωρήθηκαν εξαιρετικά επικίνδυνοι (για την μεθοδική και με τόση επιτυχία διαδικασία του βαθμιαίου αφελλισμού μας).

Ενδεικτική για τη μοίρα των αγωνιστών αυτών είναι η ιστορία του ανθρωπολόγου Άρη Πουλιανού. Σε οποιοδήποτε κράτος χωρίς εξοντωτικές ξένες επιρροές, ένας επιστήμονας που θα είχε με διεθνώς αναγνωρισμένο έργο αποδείξει την ανθρωπολογική συνέχεια των κατοίκων του, θα είχε γίνει υπερ-καθηγητής. Σε «μας», «κυνηγήθηκε» από τις περισσότερες πλευρές, προκειμένου να μη βρεθεί η Ανωτάτη Παιδεία μας με εκπρόσωπο, που να μπορεί, στο αυστηρά επιστημονικό επίπεδο να αχρηστεύει τις επιβουλές κατά της Μακεδονίας...».

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΗ ΣΥΝΘΕΣΗ
ΤΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Γνώθι σεαυτόν
(Επιγραφή στους Δελφούς)

Ποιοί είναι οι Έλληνες; Ή, πιο σωστά, ποιοί λαοί ονομάστηκαν Έλληνες; Το ερώτημα αυτό αντιμετωπιζόταν συνεχώς από τους ερευνητές χωρίς και να είχε βρει μία τελική απάντηση. Οι αρχαίοι Έλληνες - Ησίοδος, Ηρόδοτος, Θουκυδίδης και άλλοι - είχαν ενδιαφερθεί για την καταγωγή τους. Όμως η απάντηση στο ρητό πού βρίσκεται διατυπωμένο στη γνωστή επιγραφή τού ναού τού Απόλλωνα στους Δελφούς, αποδείχτηκε ότι δεν είναι τόσο εύκολη.

Οι περισσότερες έρευνες για την προέλευση των Ελλήνων έπασχαν από μία βασική αδυναμία: Μελετούσαν το πρόβλημα από την αρχαιολογική και τη γλωσσολογική, κυρίως, πλευρά. Η ανθρωπολογία σαν επιστήμη, δεν είχε ως τώρα κληθεί να προσφέρει τη συμβολή της στη λύση τού ζητήματος. Μοναδική εξαίρεση αποτελούν ελάχιστες παλαιοανθρωπολογικές εργασίες, όπως τού Κλωνός Στεφάνου και ακόμη πιο λίγες τού Ιωάννη Κούμαρη.

Φυσικά δεν θα ήταν σωστό να στηριχθεί κανείς μόνο στο ανθρωπολογικό υλικό για να λύσει εθνογενετικά προβλήματα. Αλλά θα ήταν ακόμα πιο μεγάλο λάθος να αγνοήσει αυτό το υλικό πού παρέχει το σημερινό επίπεδο ανάπτυξης τής ανθρωπολογικής επιστήμης. Η διαπίστωση αυτή υπήρξε μία από τις αιτίες πού οδήγησαν στην εμφάνιση ενός νέου επιστημονικού κλάδου, στην ΕΣΣΔ, τού κλάδου τής Εθνογενετικής, πού συνδυάζει τα δεδομένα των διαφόρων ιστορικών επι-

στημών, τής γλωσσολογίας και τής ανθρωπολογίας (Oshanin, L. V., 1957).

Η επιστημονική Φυλετική ξεκινάει από τη θέση ότι “το έθνος είναι κοινότητα ανθρώπων πού οφείλει τη δημιουργία της σε ιστορικά αίτια. Δεν είναι λοιπόν κοινότητα φυλής και γένους”.

Το ανθρωπολογικό υλικό δεν χρησιμεύει μόνο για να προσδιοριστεί ο “φυσικός” (μορφολογικός) τύπος του λαού πού μελετάται, αλλά και σαν βασική ιστορική πηγή. Η χρησιμοποίηση του υλικού αυτού απαιτεί μία κάποια θεωρητική επεξεργασία των ζητημάτων πού αναφέρονται στις αμοιβαίες σχέσεις των ανθρωπολογικών τύπων με τις γλωσσικές, πολιτιστικές και εθνικές ομάδες (Debetz, G. F., et al., 1952).

Η εθνογενετική είναι μία πολυσύνθετη μελέτη πού έχει σαν βάση της τέτοιες θεωρητικές επεξεργασίες. Ο ανθρωπολόγος, συγκρίνοντας το υλικό του με τα δεδομένα πού προσφέρουν η αρχαιολογία, η γλωσσολογία, η εθνογραφία και η ιστορία, το συμπληρώνει σε αρκετό βαθμό, γιατί τα ανθρωπολογικά δεδομένα παίζουν βασικό ρόλο στον προσδιορισμό των υποστρωμάτων και υπερστρωμάτων πού παίρνουν μέρος στη διαμόρφωση ενός λαού.

Είναι, κατά συνέπεια, λυπηρό πού ακόμα και γνωστοί ιστορικοί, - όπως ο έλληνας ιστορικός Γιάννης Κορδάτος στο έργο του “Ιστορία τής Αρχαίας Ελλάδας” - υποτιμούν το ρόλο των σωματολογικών ερευνών στην κατανόηση των φυλογενετικών εξελίξεων. Ίσως αυτό να οφείλεται σε άγνοια των επιτυχιών τής σύγχρονης Φυλετικής. Πρέπει όμως να σημειωθεί ότι, όπως φαίνεται, ο Κορδάτος δεν είναι απαλλαγμένος από τις αντιλήψεις τού “μεταναστευτισμού”. Θαμπωμένος από το *ex oriente lux* (εξ ανατολής φως), μεταθέτει την αφετηρία τού μεταναστευτικού ρεύματος στην Ανατολή, αντιτιθέμενος στη γνώμη των Γερμανών επιστημόνων πού υποστηρίζουν ότι οι Έλληνες προήλθαν από τούς βόρειους λαούς (Κορδάτος, Γ., 1955).

Αν η επιστήμη δεν είχε μέχρι τώρα διαλευκάνει την προέλευση των αρχαίων Ελλήνων, το ίδιο μεγάλες δυσκολίες, αντιμετώπισε και στο ζήτημα τής καταγωγής των “Νεοελλήνων” η οποία έχει προκαλέσει πάρα πολλές συζητήσεις. Προφανώς το πρόβλημα τής προελεύσεως τόσο των αρχαίων όσο και των σύγχρονων Ελλήνων αποτελεί δύο πλευρές τού ίδιου ζητήματος πού πρέπει να εξεταστεί σαν ενιαίο σύνολο.

Οι υποστηρικτές τής άποψης, ότι ο φυλετικός παράγοντας επιδρά στην ιστορία (όπως π.χ. ο Furst, C. M., 1930 και άλλοι) θεωρούσαν ότι τον πολιτισμό τον έφεραν στην αρχαία Ελλάδα εκπρόσωποι τής “βόρειας Φυλής”. Η σοβιετική ανθρωπολογία αποκρούει αυτές τις απόψεις σαν “το λιγότερο εξεζητημένες και κυρίως σαν αντιεπιστημονικές” (Debetz, G. F., 1938). Το ίδιο ανακριβείς αποδείχτηκαν οι αντιλήψεις ενός άλλου Γερμανού επιστήμονα, τού Falmerayer, J. Ph., (1835), πού ισχυριζόταν ότι κατά το Μεσαίωνα οι Έλληνες αφομοιώθηκαν από τούς Σλάβους. Ο Παπαρρηγόπουλος και άλλοι ιστορικοί αποκρούουν την αντίληψη αυτή. Οι ανθρωπολόγοι, από την άλλη μεριά, απόδειξαν με τις έρευνές τους ότι ο χαρακτήρας των αλλαγών πού προξενήθηκαν στη φυλετική σύνθεση των λαών τής Κεντρικής Ευρώπης από τις μετακινήσεις των πληθυσμών στη διάρκεια τού 4^{ου}-6^{ου} αιώνα μ.Χ. ήταν ποσοτικός και όχι ποιοτικός (Tcheboksarov, N. N., 1941). Εκτός απ’ αυτό, ο όρος Σλάβοι δεν υποδηλώνει κάτι ενιαίο από ανθρωπολογική άποψη, γιατί οι διάφοροι σλαβικοί λαοί διαφέρουν μορφολογικά μεταξύ τους. Ο φυσικός τύπος του καθενός συγγενεύει πολύ με τον τύπο των γειτονικών του μη σλαβικών λαών, ενώ παράλληλα διαφέρει αρκετά από τον τύπο άλλων σλαβικών λαών, πού ζούνε σε άλλα, πιο μακρινά μέρη. Τα ανθρωπολογικά δεδομένα δεν επιβεβαιώνουν τη γνώμη ότι η διάδοση των σλαβικών γλωσσών συνοδευόταν από μαζικές μετακινήσεις λαών (Debetz, G. F., et al., 1951).

Τα στοιχεία πού παρουσιάζουμε σ’ αυτή την εργασία επιβεβαιώνουν το πιο πάνω συμπέρασμα τόσο για την περίπτωση των Σλαβόφωνων τής Ελλάδας όσο και για την περίπτωση των Βλάχοφωνων τής Δυτικής Μακεδονίας. Ωστόσο η θέση ότι σε κάθε λαό υπάρχει ένα ποσοστό πού μπορεί και πρέπει κατά κάποιο βαθμό να θεωρηθεί σαν αποτέλεσμα επιμιξίας (Debetz, G. F., 1959), δεν ανατρέπεται απ’ αυτό το συμπέρασμα.

Σ’ όλη αυτή την ιστορία τής ανθρωπότητας οι φυλές διαρκώς διασταυρώνονταν μεταξύ τους. Αλλά οι φυλετικοί τύποι ή τα υπολείμματα των φυλετικών τύπων που εμπεριέχονται στις εθνικές ή τις εθνογραφικές ομάδες θα υπάρχουν ακόμα για πολύ καιρό, μία και “τα φυλετικά χαρακτηριστικά είναι πολύ πιο συντηρητικά και εξελίσσονται με πολύ πιο βραδύ ρυθμό από τα κοινωνικά” (Yarho, A. N., 1932).

Γλωσσολόγοι, όπως ο Ράϊς, αναγνωρίζουν ότι “τα κρανία είναι πιο σκληρά από τα σύμφωνα και τα φωνήεντα” κι ότι “όταν ένας ανθρωπολογικός τύπος αλλάζει γλώσσα, τούτο δε σημαίνει ότι αλλάζουν και τα φυλετικά του γνωρίσματα” (Ripley, W. Z., 1899).

Η σύγχρονη ανθρωπολογία αρνείται ότι η ανάπτυξη των εθνικών πολιτισμών και γλωσσών εξαρτάται αιτιακά από τη ράτσα. Πολύ συχνά τα έθνη αποτελούνται από διάφορες φυλές, όπως και μία φυλή μπορεί ν' αποτελεί συστατικό στοιχείο διαφόρων εθνών. “Καθαροί-μοι” λαοί δεν υπήρχαν ούτε και στο μακρινό παρελθόν. Έτσι και οι Έλληνες δεν ήταν από φυλετική-ανθρωπολογική άποψη “ένας λαός”. Γλωσσολογικά δεν γνωρίζουμε ακριβώς πότε αρχίζει να ομιλείται για πρώτη φορά η Ελληνική. Θεωρούμε με βάση ορισμένα στοιχεία των Σαρακατσαναίων, ότι τα Ελληνικά ομιλούνται στη ΝΑ Ευρώπη τουλάχιστον από τη Μέση Παλαιολιθική Εποχή δηλαδή πριν από 50-70.000 χρόνια. Όπως είναι γνωστό, η διαμόρφωση των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών, αν και τοποθετείται πολύ πριν από την αρχή της 4^{ης} χιλιετηρίδας π.Χ., είναι πάντως φαινόμενο πολύ μεταγενέστερο, σε σχέση με τη διαμόρφωση των βασικών φυλετικών τύπων των λαών που μιλούν τις γλώσσες αυτές (Debetz, G. F., 1941). Οι ινδοευρωπαϊκές γλώσσες δεν προηγήθηκαν από την εμφάνιση της ελληνικής και ας θεωρείται ακόμη σήμερα ινδοευρωπαϊκή από τους γλωσσολόγους. Εμείς θεωρούμε την ελληνική “μητέρα-γλώσσα” όλων των επονομαζόμενων ινδοευρωπαϊκών.

Στην Ελλάδα, τα φύλα που μιλούσαν την ίδια γλώσσα και είχαν τον ίδιο πολιτισμό, άρχισαν να αποκτούν συνείδηση ότι αποτελούν μία κοινότητα κατά τον 6^ο αιώνα π.Χ., όπως φαίνεται από αυτά που γράφει ο Πανσανίας ότι είδε σε επιγραφή, που χρονολογείται από το 586 π.Χ., τη λέξη “Έλληνες” να σημαίνει όλους τους κατοίκους της Ελλάδας (Πανσανίας, Χ., 7, 4-5).

Κατά τη βυζαντινή περίοδο οι Έλληνες, όπως και κάθε ορθόδοξος χριστιανός που μιλούσε ελληνικά, αποκαλούνταν “Ρωμαίοι”, ονομασία που διατηρείται ως τις μέρες μας με τις εκφράσεις “Ρωμικός”, “Ρωμείκα”, “Ρωμοσύνη”, κ.λπ., μιά και το Βυζάντιο αποτελούσε συνέχεια της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας.

Ποιοι ήταν οι Έλληνες σε όλη τη διάρκεια της ιστορίας τους μέσα

στους αιώνες ως σήμερα; Το ερώτημα τούτο προσδιόρισε και το θέμα τής έρευνάς μας.

Σύμφωνα με όσα αναφέρθηκαν πιο πάνω, σχετικά με το ρόλο και τη σημασία τής ανθρωπολογίας σαν πηγής των εθνογενετικών δεδομένων, κρίναμε σκόπιμο να ερευνήσουμε το ζήτημα από την ανθρωπολογική πλευρά, αρχίζοντας την εξέταση από έναν τομέα πού είχε λιγότερο ερευνηθεί, δηλαδή από την ανθρωπολογική σύνθεση τού σύγχρονου πληθυσμού τής Ελλάδας.

Η διαδικασία των φυλετικών διαμορφώσεων, ο χρόνος που εμφανίζεται ο ένας ή ο άλλος τύπος στον τόπο μας, καθώς και άλλα προβλήματα, λύνονται με τη βοήθεια τής παλαιοανθρωπολογίας. Έτσι στο φως τού παρελθόντος, το σύγχρονο υλικό ζωντανεύει τα ελάχιστα υπολείμματα των σκελετών πού έχουν ανευρεθεί και διασωθεί και προσδιορίζει τη φυλογενετική τους σημασία. Το παρόν είναι αντανάκλαση όλου τού παρελθόντος και σ' αυτό ακριβώς βρίσκεται η ιστορική του αξία. Το παρελθόν μάς βοηθάει να κατανοήσουμε το παρόν, και το παρόν μάς βοηθάει να διανοηθούμε το μέλλον.

Δεν νομίζουμε ότι η εργασία αυτή λύνει όλα τα προβλήματα, πού έχουν σχέση με το πολυσύνθετο ζήτημα το οποίο εξετάζουμε. Όμως το ανθρωπολογικό υλικό πού συγκεντρώθηκε μαρτυράει ότι υπάρχει αδιάκοπη φυλετική ενότητα τού λαού τής Ελλάδας σε όλη τή διάρκεια τής ιστορίας, τουλάχιστο από τούς προνεολιθικούς χρόνους κι έπειτα. Τούτο είναι ένα από τα βασικά συμπεράσματα τής έρευνας αυτής.

Σύμφωνα με τα ανθρωπολογικά δεδομένα το “νεοελληνικό” έθνος απλώνει τις ρίζες του ως τα βάθη τής αρχαιότητας κι όχι μόνο στο βυζαντινό Μεσαίωνα, όπως διατείνονται μερικοί συγγραφείς (Ζαχαριάδης, Ν., 1953, Κορδάτος Γ., 1955).

Η λαθεμένη αυτή άποψη πείθει, για μίαν ακόμα φορά, ότι προκειμένου να φωτιστεί το ζήτημα τής εθνογένεσης ενός λαού είναι απαραίτητο να λαμβάνεται υπ' όψη το ανθρωπολογικό υλικό. Γιατί τα στοιχεία τού κάθε έθνους - η γλώσσα, ο γεωγραφικός χώρος, η κοινότητα πολιτισμού κ.λπ. - δημιουργήθηκαν από πολύ παλιά, πολύ προτού εμφανιστεί ο καπιταλισμός.

Αδιάκοπη φυλετική συνέχεια των Ελλήνων δεν σημαίνει ότι οι αρχικοί τύποι έμειναν αναλλοίωτοι, ότι δηλαδή δεν έχουν υποστεί διά-

φορες ξένες επιδράσεις. Κι ακόμη, πρέπει να υπολογίζεται η εξελικτική αλλαγή των ίδιων των τύπων, πράγμα πού διαπιστώνεται από τη μελέτη τού κεφαλικού δείκτη και των άλλων ανθρωπολογικών γνωρισμάτων τού υλικού πού συγκεντρώσαμε. Ο κεφαλικός δείκτης δεν παίζει κύριο ρόλο στην κατανόηση τού ανθρωπολογικού τύπου των Ελλήνων. Γιατί, όπως θα δούμε πιο κάτω σε αυτή τη μελέτη, ο διαχωρισμός αποκλειστικά σε δολιχοκέφαλους και βραχυκέφαλους δεν είναι σωστός (Trofimova, T. A., 1941).

Ο Α. Π. Μπογκντάνωφ, πού πρώτος διαπίστωσε το φαινόμενο τής βραχυκεφαλοποίησης παρατηρεί ορθότατα: “Εκείνο πού κάνει ένα λαό να εκτιμάται δεν είναι η βραχυκεφαλία ή η δολιχοκεφαλία του, ούτε οι αρχαίοι του πρόγονοι, όποια κι αν είναι η προέλευσή τους” (Bogdanov, A. P., 1867).

Αν δεν κατανοηθεί ο μηχανισμός τής βραχυκεφαλοποίησης, δεν είναι δυνατό να εξηγηθεί η εμφάνιση στα βορειοδυτικά τής Ελλάδας ενός τέτοιου τύπου με σχετικά ανοικτό χρωματισμό, όπως είναι ο “Ηπειρώτικος” (ο γνωστός με το όνομα “Διναρικός” στη βιβλιογραφία). Η διαμόρφωση τού Ηπειρώτικου τύπου μάς βοηθάει, με τη σειρά του, να κατανοήσουμε το πρόβλημα τής εμφανίσεως τού Διναρικού Τύπου γενικά και ίσως και τού Αρμενικού.

Με βάση όσα αναφέρθηκαν πιο πάνω, μπορούμε να καθορίσουμε ότι τα προβλήματα με τα οποία θα ασχοληθεί η έρευνα αυτή είναι:

1. Ποιοι ανθρωπολογικοί τύποι ή ποικιλίες τής Ανατολικής Μεσογείου διακρίνονται στο σημερινό πληθυσμό τής Ελλάδας;

2. Ποια η επίδραση των ανατολικών και βόρειων ανθρωπολογικών τύπων στη διαμόρφωση των ανθρωπολογικών τύπων τής Νοτιοανατολικής Ευρώπης;

3. Ποιος ο βαθμός ομοιότητας ανάμεσα στους τύπους πού παίρνουν μέρος στην ανθρωπολογική σύνθεση των Ελλήνων και στους τύπους των άλλων ομάδων πού δεν μιλούν μόνο ελληνικά (Σλαβόφωνων και Βλαχόφωνων) και ποιες οι ομοιότητες ανάμεσα στους Έλληνες και τούς γειτονικούς λαούς πού κατοικούν στα βόρεια, στα ανατολικά και στα δυτικά τής Ελλάδας;

4. Με ποιους από τούς ήδη γνωστούς τύπους παραβάλλονται οι νέοι

τύποι πού ξεχωρίσαμε, ιδιαίτερα εκείνοι πού σχετίζονται με τη διαδικασία τής βραχυκεφαλοποίησης;

5. Ποια η διαδικασία διαμόρφωσης τής ανθρωπολογικής σύνθεσης των Ελλήνων με βάση τα παλαιοανθρωπολογικά, σωματολογικά, αρχαιολογικά, εθνογραφικά και γλωσσολογικά δεδομένα;

6. Ποια τα αίτια και ο χρόνος σχηματισμού των ομοιοτήτων και των διαφορών ανάμεσα στους ανθρωπολογικούς τύπους τής Ελλάδας;

7. Ποια η αλλοίωση πού παθαίνουν οι ανθρωπολογικοί τύποι με τις μεταναστεύσεις και τη βραχυκεφαλοποίηση;

8. Ποιες οι διαφορές ηλικίας και φύλου στις διάφορες ομάδες του πληθυσμού τής Ελλάδας;

Η ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ ΠΗΓΗ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Πριν καταλήξουμε σε συμπεράσματα, με τα στοιχεία που θα αναλύσουμε, θα θίξουμε ορισμένες θεωρητικές πλευρές του ζητήματος: κατά πόσο τα στοιχεία που παραθέτουμε μπορούν να χρησιμοποιηθούν σαν ιστορική πηγή.

Η Φυλετική είναι ο κλάδος της Ανθρωπολογίας που ασχολείται γενικά με τις φυλές του ανθρώπινου γένους. Το γεγονός και μόνο ότι ένας κλάδος της επιστήμης μελετάει τις μορφολογικές ομοιότητες ή διαφορές μίας ομάδας πληθυσμού ή ενός λαού, μας υποχρεώνει να λάβουμε υπ' όψη τα ανθρωπολογικά στοιχεία για την επεξεργασία του εθνογενετικού προβλήματος, όπως στη συγκεκριμένη περίπτωση του Ελληνικού λαού. Η γεωγραφική εξάπλωση ενός ανθρωπολογικού τύπου είναι συνέπεια κάποιας ιστορικής διαδικασίας. Η ίδια η έννοια φυλή είναι κατηγορία ιστορική. Παράλληλα, ο όρος φυλή είναι και βιολογικός και χρησιμοποιείται τόσο για τους ανθρώπους όσο και για τα ζώα. Οι φυλές, όμως, του ανθρώπου έχουν ορισμένες διαφορές από τις φυλές των ζώων. Η πρώτη και βασική διαφορά είναι ότι τα φυλετικά γνωρίσματα του *Homo sapiens* (σύγχρονου έμφρονου ανθρώπου) έχασαν τη σημασία τους από την άποψη της προσαρμοστικότητας. Στα ζώα ο ρόλος της φυσικής επιλογής έχει αποφασιστική σημασία. Στον άνθρωπο ο προσαρμοστικός χαρακτήρας των φυλετικών διαφορών μπορεί να αποδειχθεί μονάχα όταν μιλάμε για πολύ αρχαία γνωρίσματα υψηλού ταξινομικού βαθμού, όπως είναι ο χρωματισμός, το σχήμα των τριχών, οι σχέσεις των βασικών διαμέτρων της κεφαλής κ.λπ. Ο πιο μεγάλος αριθμός φυλετικών γνωρισμάτων στον άνθρωπο σχηματίσθηκε, προφανώς, με

την επίδραση τού περιβάλλοντος τουλάχιστον στα πρώτα στάδια της εξελίξεως, αλλά και με τις επιμιξίες, με την απομόνωση και με άλλους παράγοντες ανεξάρτητους από το περιβάλλον.

Μία δεύτερη διαφορά μεταξύ φυλών ανθρώπων και ζώων είναι ότι οι φυλές των ανθρώπων έχουν τη δυνατότητα τής απεριόριστης διασταύρωσης. Η έντονη διασταύρωση, τόσο στις ζώνες επαφής των ανθρώπινων φυλών όσο και στο βάθος τού γεωγραφικού χώρου πού καταλαμβάνουν, ο μεγάλος αριθμός των ανάμικτων ποικιλιών πού δημιουργούνται τόσο μεταξύ συγγενικών όσο και απομακρυσμένων τύπων, - φαινόμενο ιδιαίτερα έντονο τούς τελευταίους αιώνες, - όλα αυτά είναι βιολογικές διαδικασίες, πού όμως απορρέουν από ιστορικές εξελίξεις.

Ένα από τα βασικά προβλήματα, από τη λύση τού οποίου εξαρτάται η σωστή κατανόηση των φυλετικών ιδιοτήτων τού ανθρώπου, είναι ο καθορισμός τού ειδικού βάρους των κοινωνικών και βιολογικών νομοτελειών στο σχηματισμό τού σύγχρονου ανθρώπου. Σχετικά με αυτό, την πιο μεγάλη σημασία έχει η διαφορά πού σημείωσε ο Γιάκοβ Ρογκίνσκι (1947, 1951) στους ρυθμούς ανάπτυξης τής τεχνικής κατά τη διάρκεια όλης τής ιστορίας τού ανθρώπου και τής αλλαγής τής μορφολογικής του εμφάνισης. Σε σχέση με την πρωτόγονη Παλαιολιθική εποχή (βλ. τον πίνακα των εποχών που ακολουθεί) η τεχνική τού σύγχρονου ανθρώπου δεν έχει κλίμακα σύγκρισης.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΠΟΧΩΝ	
Διαχωρισμός Εποχών	Χρονική Διάρκεια (έτη)
Σύγχρονη Εποχή	
Νεολιθική	5.000 - 10.000
Μεσολιθική	10.000 - 18.000
Άνω Παλαιολιθική	18.000 - 30.000
Μέση Παλαιολιθική	30.000 - 100.000
Κάτω Παλαιολιθική	100.000 και άνω

Η ανάπτυξη τής τεχνικής, από την Άνω Παλαιολιθική εποχή μέχρι σήμερα, ξεπερνάει σε άπειρο βαθμό τούς ρυθμούς ανάπτυξης τής τεχνικής σε όλη τη μακρά διάρκεια τής Κάτω Παλαιολιθικής. Κι ακρι-

βώς σε εκείνη την εποχή έχουμε όλες τις μεγάλες αλλαγές στη μορφολογία τού ανθρώπου. Αντίθετα, οι αλλαγές από την Άνω Παλαιολιθική εποχή και μετά είναι πολύ λίγες. Τη διαφορά αυτή ο Ρογκίνσκυ την εξηγεί σαν ελάττωση τού ρόλου πού έπαιξε η φυσική επιλογή, από την Άνω Παλαιολιθική εποχή και μετά, σαν βασικός παράγοντας στο σχηματισμό των φυλών. Ο παράγοντας φυσική επιλογή μεταβιβάζεται πια στο κοινωνικό περιβάλλον με την πλατιά έννοια. Νά γιατί λέμε ότι η φυλή είναι κατηγορία ιστορική περισσότερο παρά βιολογική.

Η Ανθρωπολογική Εταιρεία Ελλάδος, έχει ανακαλύψει κατά τα τελευταία τριανταπέντε χρόνια των ερευνών της πλήθος λίθινων και οστέινων εργαλείων, από τότε που πρωτοεμφανίζεται ο Άνθρωπος επί της γής μέχρι σήμερα, δηλαδή από το Ανώτερο Μειόκαινο κι εδώ, επεξεργάζεται το θέμα ιδιαίτερα και θα το παρουσιάσει το συντομότερο δυνατό σε χωριστό βιβλίο.

Μία λογική συνέπεια των όσων είπαμε παραπάνω είναι ότι, όταν τα στοιχεία τής Ανθρωπολογίας φανερώνουν τη διάδοση κάποιου ανθρωπολογικού τύπου σε διαφορετικό περιβάλλον, τότε οι ιστορικοί, οι αρχαιολόγοι, οι εθνογράφοι και οι γλωσσολόγοι είναι υποχρεωμένοι νά μελετήσουν τις ιστορικές συνθήκες που προκάλεσαν τη διάδοση αυτή, καθώς επίσης και τα φαινόμενα (ιστορικά, γλωσσολογικά, πολιτιστικά) που τη συνοδεύουν. Μ' άλλα λόγια, η διάδοση των ανθρωπολογικών τύπων πάντα συνοδεύεται με τη διάδοση κάποιας γλώσσας ή πολιτισμού. Αντίθετα, η γλώσσα κι ο πολιτισμός είναι ανεξάρτητα από τη διάδοση των ανθρωπολογικών τύπων, δηλ. μπορούν νά διαδοθούν και χωρίς αυτούς. Είναι θέση αυτή, πού όποιος την παραβλέπει απλώς δεν βγάζει σωστά συμπεράσματα στις μελέτες του. Βέβαια, τα στοιχεία της Ανθρωπολογίας δεν θα έπαιζαν κανένα ρόλο στη μελέτη των εθνογενετικών προβλημάτων αν οι ιστορικές επιστήμες και η γλωσσολογία διέθεταν όλα τα δεδομένα για νά φωτίσουν κάθε πλευρά και στάδιο τής Εθνογενετικής των λαών. Επειδή, όμως, τα κενά σ' αυτούς τούς τομείς τής γνώσης είναι ακόμη πολύ σημαντικά, γι' αυτό και τα δεδομένα των ανθρωπολογικών ερευνών είναι απαραίτητα για την επίλυση των εθνογενετικών προβλημάτων.

Φέρνουμε ένα πρόσφατο παράδειγμα έρευνας στον ανθρωπολογικό τομέα: πριν από λίγα χρόνια αποδείξαμε την πλήρη ομοιότητα τού αν-

θρωπολογικού τύπου τής Κρήτης και μίας ομάδας πληθυσμού των νότιων Βαλκανίων (σημερινή Βουλγαρία - περιοχή Στάρα Ζαγκόρα, μεταξύ Αίμου και Ροδόπης). Στο συγκριτικό πίνακα που ακολουθεί υπάρχουν λεπτομερή στοιχεία αυτής τής ομοιότητας. Ποτέ προηγούμενα αρχαιολόγος, ιστορικός, εθνολόγος γλωσσολόγος, δε μίλησε για την ανθρωπολογική αυτή ενότητα. Η Κρήτη ποτέ δεν καταχτήθηκε από τους Βουλγάρους, ούτε και το αντίθετο. Κανένας όμως ερευνητής δεν μπορεί νά παρακάμψει αυτό το στοιχείο που μάς δίνει η Ανθρωπολογία.

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

	ΚΡΗΤΗ	ΝΟΤΙΑ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	ΜΑΝΗ	ΙΚΑΡΙΑ	ΘΑΣΟΣ	ΑΝΩΓΕΙΑ ΚΡΗΤΗΣ
Μέγεθος Δείγματος	1110	80	90	126	90	110
ΚΕΦΑΛΙΚΟΣ ΔΕΙΚΤΗΣ	80,1	80,0	80,4	80,7	77,9	77,0
ΜΗΚΟΣ ΚΕΦΑΛΗΣ	191,1	191,1	190,2	191,0	192,5	195,0
ΠΛΑΤΟΣ ΚΕΦΑΛΗΣ	153,2	152,9	152,9	154,0	150,0	150,1
ΠΛΑΤΟΣ ΠΡΟΣΩΠΟΥ	142,0	141,7	143,0	144,2	140,1	140,1
ΥΨΟΣ ΜΥΤΗΣ	56,0	55,7	56,6	56,4	56,0	54,7
ΠΛΑΤΟΣ ΜΥΤΗΣ	35,6	35,7	36,6	37,9	36,5	35,8
ΤΟ ΜΙΚΡ. ΠΛΑΤΟΣ ΤΟΥ ΜΕΤΩΠΟΥ	109,2	108,9	109,8	110,0	107,0	107,4
ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΟ ΥΨΟΣ ΠΡΟΣΩΠΟΥ	124,7	125,7	126,3	126,1	123,2	122,5
ΤΟ ΠΑΧΟΣ ΤΩΝ ΧΕΙΛΕΩΝ	13,7	15,6	14,7	14,8	12,8	13,4
ΑΝΑΣΤΗΜΑ	168,1	171,9	169,2	168,8	166,2	166,6
ΤΡΙΧΩΜΑ ΣΤΗΘΟΥΣ (%4ου & 5ου Β.)	35,4	28,8	23,3	30,2	21,8	33,7
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΦΡΥΩΝ (%3ου Β.)	38,6	26,6	47,8	33,3	16,1	50,5
ΣΧΗΜΑ ΤΡΙΧΩΝ (%3ου Β.)	24,5	13,2	15,6	23,8	20,8	19,1
ΧΡΩΜΑ ΤΡΙΧΩΝ ΚΕΦΑΛΗΣ (% 6ου & 8ου Β.)	20,6	23,0	5,5	23,0	27,5	10,0
% ΚΑΣΤΑΝΟΥ ΧΡΩΜΑΤΟΣ ΜΑΤΙΩΝ	43,0	47,9	63,3	42,1	43,6	49,9
% ΜΙΚΤΟΥ ΧΡΩΜΑΤΟΣ ΜΑΤΙΩΝ	50,3	48,0	31,1	53,2	49,4	45,4
% ΟΠΙΣΘΟΧΕΙΛΙΑΣ	50,0	65,4	65,6	41,3	41,4	41,8
% ΕΥΘΕΩΣ ΣΧΗΜΑΤΟΣ ΜΥΤΗΣ	53,3	60,0	57,8	65,1	58,6	59,1
% ΜΕΤΡΙΑΣ ΚΛΙΣΕΩΣ ΠΡΟΣΩΠΟΥ	30,7	36,0	32,2	25,4	36,8	21,8
% ΠΛΑΤΥΙΝΙΑΣ	13,4	10,6	14,4	9,5	5,7	4,5

Η ανθρωπολογική αυτή ενότητα δημιουργήθηκε ιστορικά. Εν τούτοις, ο ανθρωπολόγος είναι υποχρεωμένος απ' την πλευρά του νά μελετήσει τις ανθρωπολογικές ενότητες και νά συγκρίνει τα στοιχεία του με τα στοιχεία τής αρχαιολογίας, εθνογραφίας και γλωσσολογίας.

Γιατί αλλιώς ποτέ δεν θα καταλάβει τον ανθρωπολογικό τύπο πού σχηματίστηκε ιστορικά μέσα σ' αυτή την ενότητα.

Στο παράδειγμα πού αναφέραμε βλέπουμε στον ίδιο ανθρωπολογικό τύπο νά μιλιούνται δύο διαφορετικές γλώσσες. Και μόνο αυτή η ανθρωπολογική διαπίστωση βάζει προβλήματα στους ιστορικούς και γλωσσολόγους, που στην Ελλάδα, τουλάχιστον, πολλοί δεν έμαθαν ακόμη νά τα αξιολογούν.

Έτσι, λοιπόν, βλέπουμε ότι τα φυλετικά σύνορα δεν συμπίπτουν με τα γλωσσικά. Έχουμε διαφορετικούς ρυθμούς ανάπτυξης και των δύο φαινομένων. Οι μεγάλες φυλετικές ομάδες τής ανθρωπότητας σχηματίστηκαν πριν από τις σύγχρονες εθνικές και γλωσσικές ομάδες. Επομένως αντανακλούν πιο παλιές διαδικασίες. Σε αυτή την περίπτωση το ανθρωπολογικό υλικό μας βοηθάει, επίσης, νά εμβαθύνουμε στην ιστορία ενός λαού σε εποχές πού δεν υπήρχε ακόμη γραφή, ενώ ούτε η αρχαιολογία, ούτε η εθνολογία μπορούν νά συμβάλουν σ' αυτό. Γιατί η διάδοση πολιτιστικών στοιχείων, όπως σημειώσαμε παραπάνω, μπορεί νά γίνει όχι μόνο σαν αποτέλεσμα μετανάστευσης μίας ομάδας ανθρώπων σε καινούργιο χώρο, αλλά και σαν αποτέλεσμα απλών πολιτιστικών επαφών μεταξύ των λαών. Όμοια αρχαιολογικά ευρήματα, όμοια εθνογραφικά στοιχεία (όπως και όμοια γλώσσα) δεν σημαίνει πάντοτε ότι αυτά είναι απόδειξη γενετικών σχέσεων μεταξύ δύο ομάδων ή λαών. Αντίθετα, η διάδοση ανθρωπολογικών τύπων σε νέο χώρο γίνεται μόνο με τη μετανάστευση και επομένως η παρουσία στη σύνθεση ενός λαού επιμιξιών από ανθρωπολογικό τύπο που είναι χαρακτηριστικός για άλλους πληθυσμούς δείχνει πραγματικές σχέσεις γάμου στη δοσμένη ομάδα.

Απ' αυτό και μόνο βγαίνει το συμπέρασμα ότι σε μερικές περιπτώσεις το ανθρωπολογικό υλικό είναι αποφασιστικής σημασίας στην έρευνα για την καταγωγή ενός λαού, και τ' αποτελέσματα τής ανθρωπολογικής ανάλυσης καταλαμβάνουν την πρώτη θέση μεταξύ άλλων δεδομένων με βάση τα οποία αντιμετωπίζονται προβλήματα εθνογενετικής.

Παράλληλα με τις θεωρητικές πλευρές τού ζητήματος σημασία έχουν και οι μεθοδολογικές πού περιγράφουμε και σε παλαιότερες μελέτες. Στηριζόμενοι, λοιπόν, σ' αυτά, προχωρούμε μετά στη φυλετική ταξινόμηση.

Η ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΩΝ ΜΕΤΡΗΣΕΩΝ

ΟΡΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΛΙΣΜΟΙ

Σύμβολο	Περιγραφή	Μονάδες
M	μέση τιμή δείγματος (mean)	[mm/cm]
N	μέγεθος δείγματος	[-]
p	επίπεδο εμπιστοσύνης	[-]
P	πιθανότητα	[-]
r	γραμμικός συντελεστής συσχέτισης	[-]
s	τυπική απόκλιση δείγματος (standard deviation)	[mm/cm]
t	μεταβλητή Student	[-]
V	μέση απόκλιση (average deviation)	[mm/cm]
z	ανηγμένη μεταβλητή τυποποιημένης κανονικής κατανομής	[-]
Ελληνικά Σύμβολα		
μ	μέση τιμή πιθανοσυνόλου	[mm/cm]
σ	τυπική απόκλιση πιθανοσυνόλου	[mm/cm]
Δείκτες		
i	αναφορά στη μέτρηση (i) μεγέθους	
Εκθέτες		
($\bar{\quad}$)	μέση τιμή	
Συντομογραφίες		
ΓΣΣ	Γραμμικός Συντελεστής Συσχέτισης	
ΔΕΜΤ	Διάστημα Εμπιστοσύνης Μέσης Τιμής	
ΔΕΤΑ	Διάστημα Εμπιστοσύνης Τυπικής Αποκλίσεως	
ΜΑ	Μέση Απόκλιση	
ΤΑ	Τυπική Απόκλιση	

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η επεξεργασία του υλικού έγινε με τις καθιερωμένες στατιστικές μεθόδους, οι οποίες αναπτύσσονται με συντομία παρακάτω για λόγους πληρότητας αλλά και για την καλύτερη κατανόηση των πινάκων με τα αποτελέσματα των μετρήσεων.

ΜΕΣΗ ΤΙΜΗ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

Η μέση τιμή M ενός δείγματος N καλείται ο αριθμητικός μέσος όρος των τιμών M_i του δείγματος:

$$M = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N M_i \quad (1)$$

ΜΕΣΗ ΑΠΟΚΛΙΣΗ (AVERAGE DEVIATION) ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ (ΜΑ)

Η μέση απόκλιση V ενός δείγματος N ορίζεται ως εξής :

$$V = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N (M_i - M) \quad (2)$$

και είναι ένα μέτρο της ποικιλίας (variability) του δείγματος.

ΤΥΠΙΚΗ ΑΠΟΚΛΙΣΗ (STANDARD DEVIATION) ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ (ΤΑ)

Η τυπική απόκλιση s ενός δείγματος N ορίζεται ως εξής :

$$s = \left[\frac{1}{N-1} \sum_{i=1}^N (M_i - M)^2 \right]^{\frac{1}{2}} \quad (3)$$

Το τετράγωνο της τυπικής αποκλίσεως s^2 πολλές φορές στη βιβλιογραφία απαντάται με τον όρο μεταβλητότης (variance).

ΔΙΑΣΤΗΜΑ ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗΣ ΜΕΣΗΣ ΤΙΜΗΣ (ΔΕΜΤ)

Για τον υπολογισμό του διαστήματος εμπιστοσύνης της μέσης τιμής ενός δείγματος N με μέση τιμή M , τυπική απόκλιση s σε επίπεδο εμπιστοσύνης p , διακρίνονται οι παρακάτω υποπεριπτώσεις :

ΜΕΓΕΘΟΣ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ $N > 30$

Στην περίπτωση αυτή το διάστημα εμπιστοσύνης της μέσης τιμής μ του πιθανοσυνόλου υπολογίζεται από την παρακάτω σχέση :

$$M - z_{\frac{1+p}{2}} \frac{s}{\sqrt{N}} < \mu < M + z_{\frac{1+p}{2}} \frac{s}{\sqrt{N}} \quad (4)$$

όπου

$$P\left(z < z_{\frac{1+p}{2}}\right) = \frac{1+p}{2} \quad (5)$$

και

- μ η μέση τιμή του πιθανοσυνόλου,
- M η υπολογιζόμενη μέση τιμή του δείγματος μεγέθους N ,
- s η υπολογιζόμενη τυπική απόκλιση του δείγματος,
- p το επίπεδο εμπιστοσύνης,

$z_{\frac{1+p}{2}}$ κρίσιμη τιμή της ανηγμένης μεταβλητής της τυποποιημένης κανονικής κατανομής για πιθανότητα $P = (1+p)/2$.

Στην παρούσα μελέτη το ΔΕΜΤ έχει τεθεί στην μορφή,

$$M \pm z_{\frac{1+p}{2}} \frac{s}{\sqrt{N}} \quad (6)$$

ενώ ο υπολογισμός έχει γίνει για επίπεδο εμπιστοσύνης 95%.

ΜΕΓΕΘΟΣ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ $N < 30$

Στην περίπτωση αυτή το διάστημα εμπιστοσύνης της μέσης τιμής μ του πιθανοσυνόλου υπολογίζεται από την παρακάτω σχέση :

$$M - t_{\frac{1+p}{2}} \frac{s}{\sqrt{N}} < \mu < M + t_{\frac{1+p}{2}} \frac{s}{\sqrt{N}} \quad (7)$$

όπου

$$P(t < t_{\frac{1+p}{2}}) = \frac{1+p}{2} \quad (8)$$

και

- μ η μέση τιμή του πιθανοσυνόλου,
 M η υπολογιζόμενη μέση τιμή του δείγματος μεγέθους N ,
 s η υπολογιζόμενη τυπική απόκλιση του δείγματος,
 p το επίπεδο εμπιστοσύνης,
 $\frac{t_{1+p}}{2}$ η κρίσιμη τιμή της μεταβλητής Student για πιθανότητα
 $P = (1 + p)/2$.

Στην παρούσα μελέτη το ΔΕΜΤ έχει τεθεί στην μορφή

$$M \pm t_{\frac{1+p}{2}} \frac{s}{\sqrt{N}} \quad (9)$$

ενώ ο υπολογισμός έχει γίνει για επίπεδο εμπιστοσύνης 95%.

ΔΙΑΣΤΗΜΑ ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗΣ ΤΥΠΙΚΗΣ ΑΠΟΚΛΙΣΕΩΣ (ΔΕΤΑ)

Το διάστημα εμπιστοσύνης για τη μεταβλητότητα σε επίπεδο εμπιστοσύνης p , όπως αυτό προκύπτει από δείγμα μεγέθους N , υπολογίζεται ως εξής :

$$\frac{(N-1)s^2}{\chi_{\frac{1+p}{2}, N-1}^2} < \sigma^2 < \frac{(N-1)s^2}{\chi_{\frac{1-p}{2}, N-1}^2} \quad (10)$$

όπου,

- s^2 η μεταβλητότης δείγματος μεγέθους N ,
η κρίσιμη τιμή της στοχαστικής μεταβλητής της
 $\chi_{P, N-1}^2$ κατανομής χ^2 για πιθανότητα P και για $N-1$ βαθμούς
ελευθερίας.

ΓΡΑΜΜΙΚΟΣ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΗΣ ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΩΣ (ΓΣΣ)

Ένα μέτρο του βαθμού της γραμμικής συσχέτισης μεταξύ δύο μεγεθών x και y , αποτελεί ο συντελεστής γραμμικής συσχέτισης, ο οποίος ορίζεται ως εξής :

$$r = \frac{\sum_{i=1}^N (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\left[\sum_{i=1}^N (x_i - \bar{x})^2 \sum_{i=1}^N (y_i - \bar{y})^2 \right]^{\frac{1}{2}}} \quad (11)$$

όπου \bar{x} και \bar{y} είναι οι μέσες τιμές των αντίστοιχων μεγεθών.

Βιβλιογραφία

- [1] H. M. Wadsworth (editor), *Handbook of Statistical Methods for Engineers and Scientists, 2nd ed.*, McGraw-Hill, New York, 1998.
- [2] M. Abramowitz and I. A. Stegun, *Handbook of Mathematical Functions*, Dover, New York, 1972.

ΥΛΙΚΟ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Προχωρούμε λοιπόν στην ανθρωπολογική μελέτη τού σύγχρονου πληθυσμού τής Ελλάδας και αρχίζουμε με το υλικό πού μελετήσαμε και με τη μεθοδολογία πού εφαρμόσαμε. Η ανθρωπολογική σύνθεση και συνεπώς η προέλευση του σύγχρονου πληθυσμού τής Ελλάδας είναι δυνατό να εξακριβωθεί μόνο με την ανθρωπομετρική και σωματοσκοπική μελέτη του, βασισμένη πάνω σε μετρήσεις και σωματοσκοπήσεις στατιστικά αντιπροσωπευτικών δειγμάτων από όλα τα διαμερίσματα τής χώρας. Οι μετρήσεις και οι μορφολογικές παρατηρήσεις αποτελούν τη βάση τής Φυλετικής, που είναι ένας από τούς κλάδους τής Ανθρωπολογίας με την κλασική έννοια τής λέξης, δηλαδή όχι της κοινωνιολογίας. Ο συνδυασμός των δεδομένων τής Φυλετικής των συγχρόνων με τα δεδομένα τής Παλαιοανθρωπολογίας προσφέρει τη δυνατότητα να παρακολουθήσουμε τη διαχρονική εξέλιξη των Ανθρωπολογικών Τύπων και Ποικιλιών που βρίσκονται στους χώρους ύπαρξης και δράσης των Ελλήνων. Εννοείται ότι τα αποτελέσματα μίας τέτοιας μελέτης είναι περισσότερο ακριβή και αξιόπιστα, όσο πολυαριθμότερα είναι τα δείγματα πού μελετήθηκαν (υλικό τής μελέτης) και όσο πιο αυστηρά τηρήθηκαν οι κανόνες τής μεθοδολογίας, τόσο στην περίπτωση τού σύγχρονου πληθυσμού όσο και στην περίπτωση των παλαιοανθρωπολογικών ευρημάτων. Στα κεφάλαια πού ακολουθούν παρουσιάζονται τα δεδομένα τής Φυλετικής του σύγχρονου πληθυσμού μέσα από τις μετρήσεις του κάθε γνωρίσματος στις διάφορες ομάδες. Σε συνέχεια παρουσιάζουμε τα δεδομένα τής Παλαιοανθρωπολογίας σε συνδυασμό με τα δεδομένα τής Ιστορίας, τής Αρχαιολο-

γίας, τής Εθνογραφίας και τής Γλωσσολογίας. Η ανθρωπολογική ανάλυση πού ακολουθεί, στηρίχτηκε αρχικά στη μελέτη 12.404 ατόμων, κατανεμημένων σε 42 ομάδες: 25 ομάδες ανδρών και 17 γυναικών. Οι 22 από τις 25 ομάδες ανδρών αντιπροσωπεύουν ελληνικούς πληθυσμούς τής Ελλάδας, τής Πρόσω Ασίας και τής Κριμαίας (Αζοφικής). Στον αριθμό αυτόν περιλαμβάνονται και τρεις ομάδες Βλαχόφωνων τής Ελλάδας (Ρωμανόφωνοι τής Μακεδονίας, Θεσσαλίας και Ηπείρου) καθώς και τρεις ομάδες Σλαβόφωνων τής ελληνικής Μακεδονίας. Οι υπόλοιπες τρεις ομάδες ανδρών αποτελούνται η μία από Ρώσους, η άλλη από Ουζμπέκους και η τρίτη από Γεωργιανούς. Από τις 17 ομάδες γυναικών, οι 15 απαρτίζονται από Ελληνίδες τής Ελλάδας και τής Πρόσω Ασίας. Στον αριθμό αυτόν περιλαμβάνονται και τρεις ομάδες από Βλαχόφωνες καθώς και μία ομάδα από Σλαβόφωνες. Από τις υπόλοιπες δύο ομάδες γυναικών, η μία αποτελείται από Ρωσίδες και η άλλη από Ουζμπέκες. Συνολικά μελετήθηκαν 8.876 άνδρες και 3.528 γυναίκες. Από το συνολικό αριθμό ατόμων πού μελετήθηκαν, οι 7.032 είναι Έλληνες τής Ελλάδας, τής Πρόσω Ασίας και τής Κριμαίας. (Μέσα σε αυτούς έχουν συμπεριληφθεί και οι σλαβόφωνες και ρωμανόφωνες ομάδες τής Ελλάδας). Οι Ρώσοι και οι Ουζμπέκοι μελετήθηκαν στην πόλη Τασκέντη και οι Γεωργιανοί στο χωριό Τζορτζιασβίλι τής περιοχής τού Τετροτσακρό τής πρώην Σ.Σ.Δ. τής Γεωργίας. Παράλληλα με τούς μεθοδολογικούς λόγους πού επέβαλαν τη μελέτη τους, οι τελευταίες ομάδες χρησιμεύουν και για σύγκριση: Προκειμένου δηλαδή να προσδιοριστούν οι επιδράσεις από βορρά στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, οι Ρώσοι συγκρίνονται με τούς Σλαβόφωνους τής Ελλάδας και οι Γεωργιανοί με τούς Έλληνες τής Πρόσω Ασίας. Αντίθετα άπ' ό,τι συμβαίνει με τούς Έλληνες, οι Ρώσοι, Ουζμπέκοι και Γεωργιανοί έχουν αρκετά μελετηθεί από τούς σοβιετικούς ανθρωπολόγους. Στο συνολικό αριθμό των Ελλήνων πού μελετήθηκαν, συμπεριλαμβάνονται κάτοικοι και των 51 νομών τής Ελλάδας. Τα άτομα αυτά εκπροσωπούν πληθυσμό χιλίων και πλέον κατοικημένων σημείων. Οι 51 νομοί απαρτίζουν τις 9 περιοχές τής Ελλάδας, πού τα βιβλία και οι στατιστικές τις θεωρούν φυσικές οικονομικές περιοχές (Shigher, A. G., 1957): Πελοπόννησο, Στερεά Ελλάδα (Ρούμελη), Θεσσαλία, Ήπειρο, Μακεδονία, Θράκη, Νησιά του Αιγαίου και Ιονίου Πελάγους και

Κρήτη. Πήραμε τις περιοχές σαν γεωγραφική βάση για την ταξινόμηση του όλου υλικού επειδή έχουν ιστορικά μακροαίωνα ξεχωριστή ύπαρξη. Είναι φανερό πως αυτός ο τρόπος κατανομής του υλικού αντιστοιχεί περισσότερο στα προβλήματα που ενδιαφέρουν την ανθρωπολογική ανάλυση και στη συνηθισμένη πρακτική των ανθρωπολογικών μελετών. Στο συγκεντρωμένο και επεξεργασμένο υλικό η Βόρεια και η Κεντρική Ελλάδα αντιπροσωπεύονται περισσότερο από κάθε άλλη περιοχή. Οι αντίστοιχες ομάδες ανδρών και γυναικών αριθμούν πάνω από 100 άτομα η κάθε μία. Για την Πελοπόννησο προσθέτουμε χωριστά τους συνολικούς πίνακες από την εργασία του Θ. Κ. Πίτσιου (1978), που είναι η πιο ολοκληρωμένη για την περιοχή αυτή. Τα στοιχεία της ομάδας αυτής έχουν συγκεντρωθεί με την καθοδήγησή μας με την ίδια μεθοδολογία που χρησιμοποιούμε και εμείς. Χωριστούς συνολικούς πίνακες παρουσιάζουμε για την Κρήτη (Πουλιανός, Α. Ν., 1971), για τους Σαρακατσάνους, το Αιγαίο, τους Πομάκους και άλλες ομάδες από αδημοσίευτο κυρίως υλικό που συγκεντρώθηκε τις τελευταίες δύο δεκαετίες. Το σύνολο των Βλαχόφωνων που παρουσιάζουμε, είναι στατιστικά επαρκές, κι έτσι δεν χρησιμοποιούμε το υλικό της Ζ. Τσιώλη (1980). Αν και έχει εξετάσει περισσότερα άτομα, το έργο της καταλήγει σε παρόμοια συμπεράσματα με εμάς, μολονότι παρουσιάζει κάποιες ήσσονος σημασίας διαφορές στη μεθοδολογία και στην αξιολόγηση των στοιχείων της. Πρώτη και βασική διαφορά ότι το δικό μας δείγμα των Βλαχόφωνων πάρθηκε ταυτόχρονα μ' όλο το δείγμα των υπολοίπων Ελλήνων, χωρίς επιλογή (random selection), σ' αντίθεση με τον τρόπο που συγκεντρώθηκαν της κας Τσιώλη, παρ' όλο ότι της συμπαρασταθήκαμε κατά τη συγκέντρωση του υλικού της. Η ομάδα των Βλαχόφωνων υποδιαιρέθηκε σε τρεις μικρότερες ομάδες ανάλογα με τον τόπο κατοικίας μ' όλο που και οι τρεις ομάδες εκπροσωπούν κατοίκους σχετικά γειτονικών περιοχών. Όπως είναι γνωστό, η μεγάλη μάζα των Βλάχων κατοικεί στη δυτική Μακεδονία (Σαμαρίνα, Αβδέλλα κ.ά.), στη βόρεια Θεσσαλία, στην ανατολική Ήπειρο και στην κεντρική Μακεδονία. Από γεωγραφική άποψη οι Βλαχόφωνοι της βόρειας Θεσσαλίας είναι σχεδόν ενωμένοι με τους Βλάχους της δυτικής Μακεδονίας, από τους οποίους άλλωστε κατάγονται. Γι' αυτό η ομάδα των Βλάχων συναντάται στους πίνακες που παρατίθενται σε

αυτή την εργασία, σαν ομάδα «Βλαχόφωνων τής Θεσσαλίας». Όταν στους πίνακες γίνεται λόγος για Βλαχόφωνους τής Μακεδονίας, εννοούμε τούς Βλαχόφωνους τής Κεντρικής Μακεδονίας (Πάικο - Κιλκίς) πού κι αυτοί μετανάστευσαν από τη Δυτική Μακεδονία πριν από 200 περίπου χρόνια. Στην ομάδα «Βλαχόφωνοι τής Ηπείρου» έχουν περιληφθεί οι Βλάχοι από τα Ζαγόρια, τη Δωδώνη και την Ανατολική Ήπειρο, πού συνορεύει με τη Δυτική Μακεδονία. Οι Βλαχόφωνοι τής Ηπείρου και τής Μακεδονίας ασχολούνται κυρίως με τη γεωργία, σε αντίθεση με τούς «Βλαχόφωνους τής Θεσσαλίας» πού ασχολούνται λιγότερο με την καλλιέργεια τής γης και περισσότερο με την κτηνοτροφία. Γι' αυτό και οι τελευταίοι διήγαν ζωή σχεδόν νομαδική, ή ημινομαδική κατά την περίοδο συγκεντρώσεως του υλικού. Όσον αφορά τη γεωγραφική κατανομή των πληθυσμών, οι Σλαβόφωνοι ζουν κοντά στους Έλληνες κι ως ένα βαθμό στους Βλαχόφωνους. Μελετήσαμε τούς Σλαβόφωνους ξεχωρα, παίρνοντας ως βάση το γλωσσικό ιδίωμα κι ως ένα βαθμό και τα εθνογραφικά στοιχεία, για να μπορέσουμε να κάνουμε τη σύγκριση. Αλλά πάντοτε ταυτόχρονα με όλο το υλικό. Και οι Βλαχόφωνοι και οι Σλαβόφωνοι είναι δίγλωσσοι μιλούν δηλαδή και τα ελληνικά. Στη γλώσσα των Βλάχων συναντάει κανείς ποικιλίες διαλέκτων πού διαμορφώθηκαν κάτω από την επίδραση τής αλβανικής και τής «σλαβομακεδονικής γλώσσας». Η επίδραση τής ελληνικής γλώσσας τόσο πάνω στη βλάχικη όσο και πάνω στη σλαβομακεδονική υπήρξε πολύ μεγάλη. Πάντως η βόρεια και η κεντρική Ελλάδα πού παρουσιάζουν τις περισσότερες δυσκολίες στην ανθρωπολογική ανάλυση, αντιπροσωπεύονται πλήρως από στατιστική άποψη στην εργασία μας. Οι Έλληνες τής Τραπεζούντας (Πόντιοι) μετανάστευσαν στην Ελλάδα στη διάρκεια τού πρώτου παγκοσμίου πολέμου ή αμέσως μετά. Οι Έλληνες τής δυτικής Μικράς Ασίας μετανάστευσαν το 1922, το χρόνο τής «Μικρασιατικής Καταστροφής». Από τις δύο αυτές κατηγορίες μελετήθηκαν και άτομα πού ανήκουν στην πρώτη γενιά, αυτή δηλαδή πού γεννήθηκε στην Ελλάδα. Η πλειονότητα των Ποντίων έχει εγκατασταθεί στη Μακεδονία. Η κύρια μελέτη τού πληθυσμού τής Ελλάδας έγινε το φθινόπωρο τού 1958 στην Τασκέντη, όπως ήδη αναφέραμε, πρωτεύουσα τής πρώην Σ.Σ.Δ τού Ουζμπεκιστάν, όπου ήσαν εγκατεστημένοι οι πολιτικοί πρόσφυγες πού έφυγαν μαζικά από πολ-

λά μέρη τής Ελλάδας μετά τον εμφύλιο πόλεμο τού 1949. Τα άτομα πού εξετάστηκαν είναι στη συντριπτική πλειονότητά τους αγρότες και η ηλικία τους κυμαίνεται από τα 20 ως τα 60 χρόνια. Η μέση ηλικία για τούς άνδρες ήταν 35-40 χρόνια και για τις γυναίκες 30-32. Οι μεγάλες διαφορές στην ηλικία των ατόμων πού εξετάστηκαν, μάς υποχρέωσαν να εφαρμόσουμε μαθηματική αναγωγή για την εξάλειψη τής επίδρασής τους πάνω στο αποτέλεσμα τής έρευνας. Φυσικά η αναγωγή εφαρμόστηκε σε εκείνα τα ανθρωπολογικά γνωρίσματα πού παρουσιάζουν και τις μεγαλύτερες αλλαγές με την πάροδο των χρόνων. Η μαθηματική αναγωγή εφαρμόστηκε με τον εξής τρόπο: Βρίσκουμε το μέσο όρο μεγέθους κάθε γνωρίσματος. Ο μέσος αυτός όρος λέγεται εμπειρικό μέγεθος και σημειώνεται με το σύμβολο M_{emp} . Κατόπιν ανάγουμε το εμπειρικό μέγεθος M_{emp} σε ένα σταθερό μέγεθος, διατηρώντας την αναλογία:

$$I : II : III = 0,25 : 0,40 : 0,35$$

Τα τρία μέλη τής αναλογίας αντιπροσωπεύουν τρεις διαφορετικές ομάδες ηλικιών. Η πρώτη ομάδα περιλαμβάνει άτομα ηλικίας 19-24 χρόνων. Η δεύτερη 25-39 χρόνων. Και η τρίτη των 40 χρόνων και πάνω. Άτομα πού η ηλικία τους έχει περάσει τα 60 χρόνια, δεν εξετάζονται. Πολλαπλασιάζουμε το M_{emp} επί τον συντελεστή αναγωγής. Ο συντελεστής αυτός ισούται με τον λόγο δύο άλλων συντελεστών, τού σταθερού συντελεστή K_{st} προς τον εμπειρικό συντελεστή K_{emp} . Έτσι η εξίσωση αναγωγής στην τελική της μορφή είναι:

$$M_{st} = M_{emp} \frac{K_{st}}{K_{emp}}$$

Οι συντελεστές K_{st} και K_{emp} προκύπτουν ως εξής:

$$K_{st} = 0,25 + 0,40 \left(\frac{A_2}{A_1} \right) + 0,35 \left(\frac{A_3}{A_1} \right) \quad (1)$$

όπου A_1, A_2 και A_3 είναι ο μέσος όρος (ίσο μέγεθος) τού δεδομένου

γνωρίσματος για την αντίστοιχη ομάδα ηλικίας (I, II, III). Ο μέσος όρος έχει βγει με βάση όλες τις μετρήσεις όλων των ατόμων που εξετάζονται από την κάθε ομάδα. Το K_{st} είναι σταθερό μέγεθος για όλες τις ομάδες ηλικίας, αλλά, φυσικά μόνο για το κάθε συγκεκριμένο γνώρισμα.

$$K_{emp} = B_1 + B_2 \left(\frac{A_2}{A_1} \right) + B_3 \left(\frac{A_3}{A_1} \right) \quad (2)$$

όπου B_1 , B_2 και B_3 είναι ο αριθμός των αντιστοιχών ομάδων ηλικίας και εκφράζεται σε ποσοστά. Ας δούμε ένα παράδειγμα. Θέλουμε να υπολογίσουμε την αναγωγή για την απόσταση μύτης-χειλούς στην Ομάδα τής Ηπείρου. Η ομάδα αυτή αποτελείται από 107 άτομα κατανεμημένα ανάλογα με την ηλικία τους ως εξής:

Πρώτη ηλικία	(I)	άτομα 9	και σε ποσοστά 0,09
Δεύτερη ηλικία	(II)	άτομα 44	και σε ποσοστά 0,41
Τρίτη ηλικία	(III)	άτομα 54	και σε ποσοστά 0,50

Ο μέσος όρος M_{emp} αυτού τού γνωρίσματος στην ομάδα Ηπείρου είναι 2,46.

Οι μέσοι όροι απόστασης μύτης-χειλούς των τριών ομάδων ηλικίας για όλους τούς Έλληνες είναι: 1,88 - 2,12 - 2,24. Δηλαδή η αναλογία,

$$I : II : III = 1,88 : 2,12 : 2,24 = 1 : 1,128 : 1,92$$

Επομένως σύμφωνα με την εξίσωση (1) έχουμε:

$$K_{st} = 0,25 + 0,40 \times \underbrace{1,128}_{A_2/A_1} + 0,35 \times \underbrace{1,192}_{A_3/A_1} = 1,120$$

Και σύμφωνα με την εξίσωση, (2) έχουμε:

$$K_{emp} = 0,90 + 0,41 \times \underbrace{1,128}_{A_2/A_1} + 0,50 \times \underbrace{1,192}_{A_3/A_1} = 1,148$$

Οπότε:

$$M_{st} = 2,46 \times \frac{1,120}{1,148} = 2,40$$

Δηλαδή ο μέσος όρος ελαττώθηκε κατά 0,06 γιατί το ποσοστό τής τρίτης ηλικίας ήταν μεγαλύτερο. Εάν τύχαινε μεγαλύτερο το ποσοστό τής πρώτης ηλικίας, τότε ο μέσος όρος θα αυξανόταν. Σε ορισμένες περιπτώσεις η αναγωγή δίνει αμελητέα διαφορά ανάμεσα στο M_{emp} και το K_{st} . Όμως η εφαρμογή της στα περισσότερα γνωρίσματα είναι δικαιολογημένη, γιατί έτσι το υλικό γίνεται πιο ομοιογενές και συνεπώς πιο κατάλληλο για σύγκριση.

Για να βγει ακριβέστερα ο μέσος όρος κάθε ηλικίας και για να γίνουν καλύτερα οι υπολογισμοί, σύμφωνα με τούς στατιστικούς κανόνες, είναι απαραίτητο να έχουμε αρκετά μεγάλο αριθμό ατόμων σε κάθε ηλικία.

Η ανθρωπολογική εξέταση των ατόμων έγινε στους συνοικισμούς όπου ζούσαν οι πολιτικοί πρόσφυγες και διάρκεσε δυόμισι μήνες.

Η μελέτη γινόταν σε χωριστό γραφείο ή λέσχη και στα ίδια τα σπίτια και κοινόβια των εργαζομένων. Τα άτομα εξετάζονταν με τη σειρά προσέλευσης χωρίς καμιά προκαταρκτική επιλογή. Μετά την εξέταση ακολουθούσε η ταξινόμηση τής κάρτας τού ατόμου σύμφωνα με τον τόπο γέννησής του. Αυτός ο τρόπος οργάνωσης τής δουλειάς μείωσε στο ελάχιστο τον παράγοντα επιλογή κι έτσι το υλικό πού εξετάσαμε απέκτησε μεγαλύτερη αξία.

Συνήθως εξετάζαμε από 30 ως 100 άτομα την ημέρα, ανάλογα με το πλήθος πού είχαμε στη διάθεσή μας. Χάρη στο γεγονός ότι η μελέτη γινόταν χωρίς καμιά διακοπή, καθημερινά, και τέλειωσε σε σύντομο σχετικά χρονικό διάστημα, διατηρήθηκε αυστηρά η ίδια μέθοδος και τακτική στην εκτίμηση των γνωρισμάτων κι έτσι αποφεύχθηκαν οι χρονικές παρεμβολές πού δυναμώνουν την επίδραση τού υποκειμενικού παράγοντα κατά την ώρα - και πάνω στο αποτέλεσμα τής εξέτασης.

Το καλοκαίρι τού 1959 μελετήθηκαν άλλα 500 άτομα. Δύο ομάδες από Έλληνες τής Γεωργίας, μία ομάδα από Γεωργιανούς και δύο ομάδες από Έλληνες τής Αζοφικής. Κάθε μία από τις ομάδες αυτές αριθμούσε 100 άτομα ηλικίας 19-60 χρόνων. Οι λοιπές ομάδες μελετήθη-

καν το 1963 στη Βουλγαρία και οι υπόλοιπες στην Ελλάδα από το 1965 κι εδώ.

Οι δυνατότητες να μελετήσουμε αυτές τις ομάδες ήταν διαφορετικές. Για να έχουμε λοιπόν καλύτερους όρους σύγκρισης και για να εξαλείψουμε τελείως την επίδραση πού ασκεί η διαφορά ηλικίας, μελετήσαμε τα άτομα με τέτοιο τρόπο, ώστε η πιο νεαρή ηλικία (ως 24 χρόνων) στην κάθε ομάδα να αποτελεί το 25%, η ηλικία από 25 ως 40 χρόνων το 40% και η ηλικία από 40 ως 60 χρόνων το 35%.

Εξετάστηκαν μόνο άνδρες εκεί που δεν ήταν δυνατό να συγκεντρωθούν γυναίκες.

Από τις δύο ομάδες των Ελλήνων τής Γεωργίας πού εξετάστηκαν, η μία μιλάει ελληνικά (στα χωριά Μεγάλη και Μικρή Ηραγκά τής περιοχής Τετροτσακρό) κι η άλλη μιλάει τούρκικα (στην περιοχή Τσάλκας).

Τόσο οι Ελληνόφωνοι όσο και οι Τουρκόφωνοι είναι μετανάστες στη Γεωργία.

Οι Ελληνόφωνοι πήγαν εκεί από την περιοχή τής Τραπεζούντας και οι Τουρκόφωνοι από το Ερζερούμ τής Ανατολικής Μικράς Ασίας στη διάρκεια του 19ου αιώνα. Οι Ελληνόφωνοι ανήκουν στην τρίτη κι ως ένα βαθμό στην τέταρτη γενιά μεταναστών πού γεννήθηκαν στο γεωργιανό έδαφος.

Γενικά, στο σύνολο τής μελέτης μας, εξετάσαμε τρεις ομάδες Ελλήνων τής Τραπεζούντας. Η πρώτη ομάδα απαρτιζόταν από πρόσφυγες πού εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα φεύγοντας από τον Πόντο, Η δεύτερη από την πρώτη γενιά προσφύγων πού γεννήθηκαν στο ελλαδικό έδαφος. Η τρίτη ομάδα είναι οι γεννημένοι στο γεωργιανό έδαφος, απόγονοι παλαιών μεταναστών πού είχαν εγκατασταθεί στη Γεωργία.

Η σύγκριση των τριών αυτών ομάδων παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον γιατί δίνει τη δυνατότητα να παρακολουθήσει κανείς τις τυχόν μεταβολές πού παθαίνουν τα ανθρωπολογικά γνωρίσματα, σε περίπτωση μετανάστευσης σε άλλο γεωγραφικό περιβάλλον. Το πρόβλημα τούτο εξετάζεται χωριστά, σε ιδιαίτερο κεφάλαιο τής παρούσας μελέτης.

Οι Έλληνες τής Αζοφικής (περιοχή Μαριούπολης) είναι απόγονοι μεταναστών εγκατεστημένων στην Κριμαία από πολύ παλιότερες επο-

χές. Ένα μέρος απ' αυτούς μιλάει τατάρικα (χωριό Μάνγκους), οι υπόλοιποι μιλάνε ελληνικά (χωριό Γιάλτα). Τα άτομα πού εξετάστηκαν είναι κατά πλειονότητα κολχόζνικοι δηλαδή γεωργοκτηνοτρόφοι.

Σ' όλες τις περιπτώσεις εξετάσαμε άτομα πού και οι δύο γονείς τους ανήκαν στην ίδια ομάδα. Άτομα πού οι γονείς τους ανήκουν σε διαφορετικές ομάδες (περιοχές) τής Ελλάδας, μελετήθηκαν ξεχωριστά και στους πίνακες αναφέρονται με τον τίτλο «μικτοί».

Παρά το γεγονός ότι τούς Έλληνες τής Σοβιετικής Ένωσης τούς μελετήσαμε ένα χρόνο αργότερα από τούς Έλληνες τής Ελλάδας, η σύγκριση δε δίνει διαφορές στην εκτίμηση των γνωρισμάτων. Αυτό φαίνεται πιο καθαρά όταν συγκρίνουμε τις δύο ομάδες Ελλήνων τής Τραπεζούντας πού εξετάστηκαν το 1958, με την ομάδα των Τραπεζούντιων τής Γεωργίας, πού εξετάστηκαν το 1959. Έτσι υπάρχει αλληλουχία και σύνδεση ανάμεσα στο υλικό και των δύο χρόνων.

Η συγκέντρωση των στοιχείων και η μελέτη έγινε σύμφωνα με το πρόγραμμα και τη μέθοδο πού έχει καταρτίσει και εγκρίνει το Ανθρωπολογικό Τμήμα τού Ινστιτούτου Εθνογραφίας τής Ακαδημίας Επιστημών τής ΕΣΣΔ. Στο πρόγραμμα περιλαμβάνονται 14 ανθρωπομετρικά γνωρίσματα και 34 σωματοσκοπικά, (περιγραφικά). Στα περιγραφικά προσθέσαμε ακόμα δύο: το σχήμα τού ινίου και τα μετωπικά φυμάτια. Ιδιαίτερα το σχήμα τού ινίου, αποδείχτηκε πιο χρήσιμο, σαν γνώρισμα, στις συνθήκες τής Ελλάδας.

Τη μεγαλύτερη ταξινομική αξία για τις ομάδες που εξετάσαμε παρουσιάζουν τα παρακάτω ανθρωπολογικά γνωρίσματα, με βάση τα οποία έγινε και ο διαχωρισμός των τύπων:

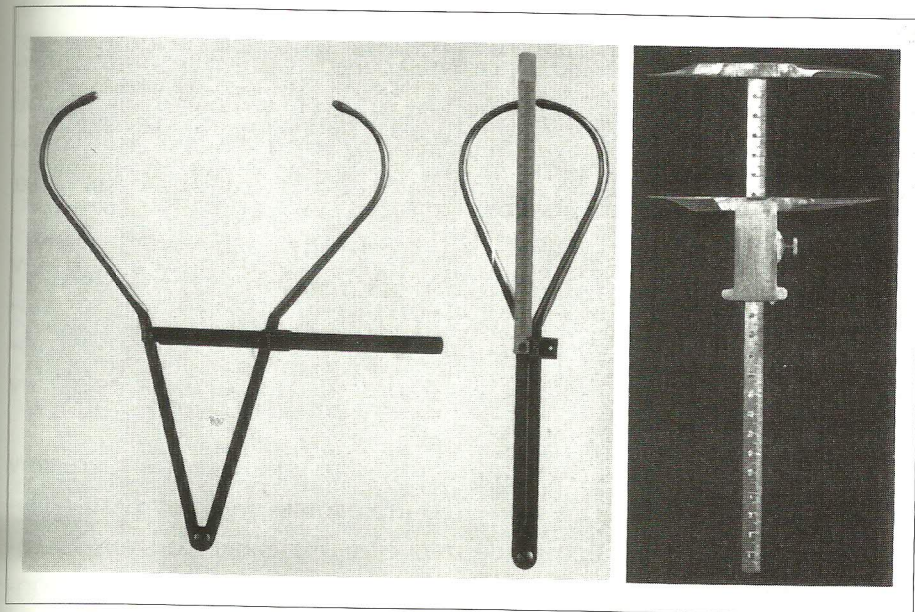
- α) βαθμός ανάπτυξης τού τριχώματος στο στήθος,
- β) βαθμός ανάπτυξης γενειάδας,
- γ) γενικό σχήμα μύτης,
- δ) πλάτος μύτης,
- ε) χρώμα ματιών,
- στ) χρώμα και μορφή μαλλιών
- ζ) πάχος χειλιών,
- η) πλάτος ζυγωματικών,
- θ) πλάτος κεφαλής και
- ι) μήκος κεφαλής.

Οι μετρήσεις έγιναν με ολισθαίνοντα και παχυμετρικό διαβήτη, με ανθρωπόμετρο και άλλα όργανα. Τα σωματοσκοπικά γνωρίσματα εκτιμήθηκαν περιγραφικά με βαθμούς. Το χρώμα των ματιών προσδιορίστηκε με τον καινούργιο πίνακα-κλίμακα του Β. Β. Μπουνάκ, το χρώμα των τριχών με την κλίμακα του Φίσερ και το χρώμα του δέρματος με την κλίμακα του Λουσάν.

Η επεξεργασία του υλικού έγινε με τις καθιερωμένες στατιστικές μέθοδους. Σαν βάση για την ανθρωπολογική ανάλυση χρησιμοποιήθηκε, όπως ήδη αναφέραμε, η γεωγραφική μέθοδος.

Για το διαχωρισμό των τύπων χρησιμοποιήθηκε πλατιά και η φωτογράφιση. Πάρθηκαν πάνω από 1500 φωτογραφίες σε τρεις στάσεις (ανφάς, προφίλ, 3/4).

Παράλληλα σχεδιάστηκαν πάνω από 190 χάρτες, χρωματιστοί, που απεικονίζουν τη γεωγραφική κατανομή του κάθε γνωρίσματος κατά περιοχή. Στο τέλος της εργασίας παραθέτουμε τούς στατιστικούς πίνακες.

Όργανα Ανθρωπομετρήσεων που χρησιμοποιήθηκαν.

Η ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΩΝ

ΑΝΘΡΩΠΟΜΕΤΡΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ

ΜΕΤΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΕΙΚΤΕΣ ΤΗΣ ΚΕΦΑΛΗΣ

Το Προσθιοπίσθιο Μήκος τής Κεφαλής

Το πιο μικρό μήκος κεφαλής στην Ελλάδα, με βάση τις ομάδες ανδρών, το συναντάμε στην Ήπειρο και το πιο μεγάλο στα νησιά τού Ιονίου πελάγους. Όσο προχωρούμε προς τα νότια και πρὸς τα ανατολικά τής Ηπείρου, το προσθιοπίσθιο μήκος τής κεφαλής αυξάνεται βαθμιαία.

Όταν περάσουμε το Βόσπορο, βλέπουμε - από τις μετρήσεις των Ελλήνων τής Δυτικής Μικράς Ασίας - ότι στο ασιατικό έδαφος το γνώρισμα αυτό αρχίζει πάλι να μικραίνει. Και μάλιστα στο βορειοανατολικό τμήμα τής Μικράς Ασίας είναι ακόμα πιο μικρό, όπως δείχνουν οι μετρήσεις σε Έλληνες τής Τραπεζούντας.

Στα ίδια όρια κυμαίνεται το προσθιοπίσθιο μήκος κεφαλής και των δίγλωσσων ομάδων τής Ελλάδας. Το μήκος κεφαλής των Σλαβόφωνων κατέχει ενδιάμεση θέση, ανάμεσα στο μήκος κεφαλής των Ελλήνων τής Ηπείρου και στο μήκος κεφαλής των Ελλήνων τής Μακεδονίας. Το μήκος κεφαλής των Βλαχόφωνων είναι λίγο πιο μεγάλο από το μήκος των Ελληνόφωνων κατοίκων τής Ηπείρου, Μακεδονίας και Θεσσαλίας που τους περιβάλλουν.

Σε ελλαδική κλίμακα και προκειμένου για τις περισσότερες περι-

πτώσεις, το μήκος κεφαλής ανήκει στην κατηγορία των μεσαίων μεγεθών, με εξαίρεση τους Σαρακατσάνους τής Βουλγαρίας όπου είναι μεγαλύτερο.

Σε σύγκριση με τους άλλους λαούς που μελετήσαμε, οι Έλληνες έχουν μεγαλύτερο προσθιοπίσθιο μήκος κεφαλής από τους Ουζμπέκους, μικρότερο από τους Ρώσους και περίπου ίσο με τους Γεωργιανούς. Η μελέτη τής γεωγραφικής κατανομής αυτού τού γνωρίσματος στις ομάδες γυναικών μάς δίνει σχεδόν την ίδια εικόνα όπως και στις ομάδες ανδρών.

Το Πλάτος τής Κεφαλής

Ο μέσος όρος πλάτους κεφαλής, όπως δείχνει η εξέταση όλων των ομάδων, κυμαίνεται μεταξύ 150,2 mm (στη Θράκη), και 160,1 mm (στην Ήπειρο).

Η γεωγραφική κατανομή αυτού τού γνωρίσματος στην Ελλάδα είναι αντίστροφη άπ' την κατανομή τού μήκους κεφαλής. Οι κατά περιοχές διακυμάνσεις τού μέσου όρου πλάτους κεφαλής εξαρτώνται - τις περισσότερες φορές - από τις διακυμάνσεις τού μέσου όρου μήκους κεφαλής.

Σε μερικές περιπτώσεις η εξάρτηση είναι αντίστροφη, δηλαδή η διάμετρος τού μήκους εξαρτάται από τη διάμετρο τού πλάτους. Άλλοτε, πάλι, δεν υπάρχει καμιά εξάρτηση ανάμεσα στις δύο αυτές διαμέτρους. Τούτα γίνονται ακόμα πιο φανερά, αν οι ομάδες που αναφέρονται στους πίνακες καταταχτούν σε τρεις τάξεις ανάλογα με το μέγεθος τού κάθε γνωρίσματος (μικρό, μέτριο και μεγάλο). Παρατηρούμε τότε ότι οι ομάδες που έχουν τα μεγαλύτερα μεγέθη μήκους κεφαλής και τα μικρότερα μεγέθη πλάτους, ανήκουν σχεδόν στις ίδιες περιοχές τής Ελλάδας.

Όπως φαίνεται και από τους πίνακες, το μέσο μήκος κεφαλής πολλών ομάδων αντιστοιχεί στο μέσο όρο τής ευρωπαϊκής κλίμακας. Αλλά το μέσο πλάτος πολλών ομάδων είναι μεγαλύτερο από το αντίστοιχο ευρωπαϊκό.

Ο Κεφαλικός Δείκτης

Ο δείκτης αυτός, όπως είναι γνωστό, ισούται με το λόγο των δύο προηγουμένων διαμέτρων. Συνολικά, με βάση τα άτομα που εξετάσαμε, επικρατεί η βραχυκεφαλία.

Από τη σειρά των ανδρών, τον πιο μικρό δείκτη τον συναντάμε στη

Θράκη και τον πιο μεγάλο στην Ήπειρο. Το ίδιο παρατηρείται και στη σειρά των γυναικών.

Ο δείκτης τής κεφαλής έχει κάποια σημασία, σαν γνώρισμα, στις συνθήκες τής Ελλάδας, γιατί παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία. Η σημασία του γίνεται ακόμα μεγαλύτερη, όταν πάρει κανείς υπ όψη του ότι παντού σχεδόν στην Ελλάδα, όπως και στη Μικρά Ασία και στα Βαλκάνια γενικά, χρησιμοποιούνται για τα μωρά κούνιες που έχουν το ίδιο σχεδόν σχήμα και παντού σχεδόν εφαρμόζεται το φάσκιομα.

Αν ταξινομήσουμε τις διάφορες περιοχές τής Ελλάδας έτσι ώστε να αυξάνεται διαδοχικά ο κεφαλικός δείκτης, βλέπουμε ότι υπάρχει στενή σχέση ανάμεσα στην κατανομή τού κεφαλικού δείκτη και τού πλάτους κεφαλής στις διάφορες περιοχές, ενώ η κατανομή τού κεφαλικού δείκτη παρουσιάζει μικρότερη σχέση με την κατανομή τού μήκους κεφαλής.

Ο μεγαλύτερος κεφαλικός δείκτης συναντάται στην Ήπειρο. Προς τα ανατολικά και τα νότια τής Ηπείρου ο κεφαλικός δείκτης ελαττώνεται ιδιαίτερα στη Θράκη - ο πιο μικρός σε όλη την Ελλάδα - και στα νησιά, εκτός από την Κύπρο, για την οποία τα μόνα στοιχεία που διαθέτουμε είναι από τη βιβλιογραφία.

Ο κεφαλικός δείκτης των γυναικών είναι συνήθως μεγαλύτερος από το δείκτη των ανδρών τής ίδιας περιοχής. Αυτό εκφράζει, ως ένα βαθμό, τις διαφορές τού φύλου. Τα οστά των ανδρών είναι πιο χοντρά, ιδιαίτερα το ινιακό και το μετωπικό στο τμήμα τού υπερόφρουου τόξου (13 mm στους άνδρες και 8 mm στις γυναίκες, σύμφωνα με τα δεδομένα τού Μανουβριέ). Η διαφορά στα άλλα οστά τής κεφαλής είναι αμελητέα.

Γι' αυτό οι άνδρες έχουν σχετικά μεγαλύτερη από τις γυναίκες διάμετρο μήκους κεφαλής παρά διάμετρο πλάτους. Ο μεγαλύτερος κεφαλικός δείκτης των γυναικών έχει επίσης σχέση με το μικρότερο ανάστημά τους.

Ο Συντελεστής Σχέσης Μήκους και Πλάτους Κεφαλής

Οι είκοσι από τις τριανταεπτά ελλαδικές ομάδες που εξετάσαμε παρουσιάζουν θετική μαθηματική σχέση ανάμεσα στο μήκος και το πλάτος τής κεφαλής από 0,1 ως 0,39. Η μαθηματική αυτή σχέση δείχνει ότι η αύξηση τού μεγέθους τού ενός γνωρίσματος οδηγεί στην αύξηση τού μεγέθους και τού άλλου.

Τα μέλη - άνδρες και γυναίκες - τής κατηγορίας των Μικτών που προέρχονται άπ' όλα τα μέρη τής Ελλάδας παρουσιάζουν αρνητική σχέση: $-0,19$. Αρνητική σχέση παρουσιάζουν ακόμα δύο ομάδες: η ομάδα των γυναικών τής Θράκης και η ομάδα των ανδρών Δυτικής Μικράς Ασίας που γεννήθηκαν στην Ελλάδα.

Η αρνητική σχέση ανάμεσα σε αυτά τα δύο γνωρίσματα δείχνει ότι η αύξηση τού μήκους συνοδεύεται από ελάττωση τού πλάτους τής κεφαλής. Και αυτό συμβαίνει μόνο στις τέσσερις ομάδες που αναφέραμε. Ο Γιαρχώ γράφει ότι η αρνητική σχέση δείχνει πώς μπορεί να διασταυρώθηκαν δύο ανθρωπολογικοί τύποι με διαφορετικό κεφαλικό δείκτη (Yarho, A., 1936). Το παράδειγμα των δύο ομάδων επιμειξιών επιβεβαιώνει αυτή την παρατήρηση.

Στις υπόλοιπες ομάδες δεν υπάρχει σχέση ανάμεσα στο μήκος και στο πλάτος. Εξαιρέση αποτελούν οι ομάδες των Ρώσων και των Ουζμπέκων στους όποιους τα δύο αυτά γνωρίσματα βρίσκονται σε στενή σχέση. Όπως είναι γνωστό, η παραμόρφωση τού ινίου γίνεται αιτία να μεγαλώνει ο κεφαλικός δείκτης και διασπά την κανονική λειτουργική σχέση μήκους και πλάτους κεφαλής (Debetz, G. F., 1948). Η σχέση αυτή τότε, είτε γίνεται αρνητική, είτε δεν υπάρχει καθόλου. Το υλικό που παραθέτουμε επιβεβαιώνει την παρατήρηση.

Από την άλλη πλευρά υπάρχει η ομάδα των Ελλήνων τής Τραπεζούντας που μετανάστευσαν στην Ελλάδα. Εδώ ο συντελεστής σχέσης μήκους και πλάτους κεφαλής είναι $+0,38$, ενώ η παραμόρφωση τού ινίου σχεδόν ίδια όπως και στις άλλες ομάδες τής Μικράς Ασίας. Από άποψη ηλικίας η ομάδα τούτη ξεπερνάει όλες τις άλλες που εξετάσαμε και, όπως φαίνεται, ο συντελεστής γίνεται θετικός επειδή με την πάροδο των χρόνων η παραμόρφωση ελαττώνεται ως ένα βαθμό.

Η γυναικεία ομάδα των Ελλήνων τής Τραπεζούντας εμφανίζει τα δύο αυτά γνωρίσματα χωρίς καμιά σχέση μεταξύ τους. Το γεγονός αυτό δείχνει πόσο δύσκολο και πολύπλευρο είναι το ζήτημα που αφορά το φαινόμενο που λέγεται βραχυκεφαλοποίηση. Το υλικό που παραθέτουμε δείχνει ότι συχνά το μήκος και το πλάτος κεφαλής διακυμαίνονται ανεξάρτητα το ένα από το άλλο, αν και συχνά συνδέονται μεταξύ τους με συνηθισμένη εσωμαδική θετική και όχι διομαδική σχέση. Γι' αυτό βλέπουμε ατομικές περιπτώσεις μέσα στα πλαίσια μίας

ομάδας, όπως και διαφόρων ομάδων, όπου το μεγάλο μήκος συνδυάζεται με μικρό πλάτος και αντίστροφα.

ΜΕΤΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΕΙΚΤΕΣ ΤΗΣ ΜΥΤΗΣ

Το Ύψος τής Μύτης

Το ύψος τής μύτης που το μετρήσαμε από το κάτω άκρο των φρυδιών δίνει την ακόλουθη εικόνα: Στις βόρειες επαρχίες τής Ελλάδας, με εξαίρεση την Ήπειρο, το ύψος τής μύτης είναι μικρότερο απ' όσο στις νότιες και στα νησιά, Την ίδια κατανομή έχουμε κι όταν μετρήσουμε το ύψος από το σημείο του σελίου (σημείο επαφής μύτης-μετώπου). Μόνο στις δύο ομάδες ανδρών και γυναικών των Ελλήνων τής Τραπεζούντας, το σημείο τού σελίου συμπίπτει με το κάτω άκρο των φρυδιών. Το ίδιο παρατηρήθηκε και στη μικρή ομάδα από τα Ιόνια νησιά. Το ύψος τής μύτης δίνει σαφέστερη αντίληψη για τη γεωγραφική κατανομή απ' όσο οι άλλες μετρήσεις τής μύτης.

Το Πλάτος τής Μύτης

Το μεγαλύτερο πλάτος τής μύτης παρουσιάζουν, σε ελλαδική κλίμακα, οι Βλαχόφωνοι τής Ηπείρου και σε συνέχεια οι Έλληνες τής Ηπείρου και των Ιονίων νησιών. Όμως στην κατανομή αυτού τού γνωρίσματος δεν παρατηρούμε καμιά γεωγραφικά νομοτελειακή κατανομή. Οι διακυμάνσεις τού μέσου όρου κατά ομάδες, ιδιαίτερα στη σειρά των γυναικών, δεν περνάνε το 1 mm.

Ο Ρινικός Δείκτης

Ο ρινικός δείκτης (όταν μετρηθεί από το κάτω μέρος τού φρυδιού) κυμαίνεται από 62,23 (Πελοπόννησος) ως 65,62 (Βλάχοι Θεσσαλίας). Δηλαδή όλες τις ομάδες τις χαρακτηρίζει λεπτορρινία, όπως καθορίζεται από τον Bounak, V. V., (1941). Τα ίδια σχεδόν μεγέθη έχουμε κι όταν ο δείκτης μετρηθεί από το σέλιον.

Όταν, για ευκολία στην ταξινόμηση, διαιρέσουμε τις ομάδες ανά δύο βαθμούς δείκτη, αυτές χωρίζονται σε τρία μέρη. Παρατηρούμε τότε ότι ο μικρότερος ρινικός δείκτης συναντάται στις νότιες επαρχίες και στα νησιά, ενώ ο μεγαλύτερος στις βόρειες και κεντρικές επαρχίες.

Οι γυναίκες έχουν, κατά μέσο όρο, πλατύτερη σχετικά μύτη - παρ'

ώο που η μέτρηση δίνει μικρότερους απόλυτους αριθμούς – γι' αυτό και ο ρινικός δείκτης τους είναι μεγαλύτερος από των ανδρών.

ΜΕΤΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΕΙΚΤΕΣ ΤΟΥ ΠΡΟΣΩΠΟΥ

Το Μορφολογικό Ύψος τού Προσώπου

Το γνώρισμα αυτό το μετρήσαμε από το σημείο τομής τής νητής γραμμής που συνδέει τα δύο άκρα των φρυδιών με την κάθετο που χωρίζει σε δύο ίσα μέρη το πρόσωπο. Το μέγεθος τούτο κυμαίνεται κατά μέσο όρο (για όλες τις ομάδες) από 122,6 έως 130,0 mm. Στις περισσότερες ομάδες επικρατεί η μέση κατηγορία ύψους. Το μεγαλύτερο ύψος παρουσιάζουν οι ομάδες των νησιών Αιγαίου και Ιονίου. Το μικρότερο ύψος παρατηρήθηκε στη δυτική Μακεδονία, βόρεια Θεσσαλία και ανατολική Ήπειρο. Την ίδια κατανομή παρουσιάζει αυτό το γνώρισμα και στις γυναίκες.

Το Φυσιογνωμικό Ύψος τού Προσώπου

Το γνώρισμα τούτο υπακούει σε μεγάλο βαθμό στην ίδια γεωγραφική νομοτέλεια με το μορφολογικό ύψος προσώπου, τόσο για τους άνδρες όσο και για τις γυναίκες. Γενικά τους Έλληνες χαρακτηρίζουν τα μεσαία μεγέθη καθέτων μετρήσεων τού προσώπου.

Το Πλάτος τού Προσώπου (Διάμετρος Ζυγωματικών)

Η γεωγραφική κατανομή αυτού τού γνωρίσματος είναι σε μεγάλο βαθμό νομοτελειακή. Το μεγαλύτερο πλάτος προσώπου συναντιέται στους Τραπεζούντιους και στους Έλληνες τού Καυκάσου και τής Μαριούπολης. Το πλάτος προσώπου ελαττώνεται όσο προχωρούμε από τον Καύκασο προς τα δυτικά. Στο Ιόνιο πέλαγος συναντούμε το πιο μικρό πλάτος απ' όλες τις ομάδες. Εξαίρεση αποτελεί η βορειοδυτική Ελλάδα και η Ήπειρος, όπου η διάμετρος των ζυγωματικών είναι η πιο μεγάλη σε όλο τον ελλαδικό χώρο.

Οι Προσωπικοί Δείκτες

Ο προσωπικός δείκτης των ανδρών είναι κάπως μεγαλύτερος από των γυναικών τής ίδιας περιοχής. Αυτό σημαίνει ότι οι γυναίκες έχουν σχετικά πιο πλατύ πρόσωπο από τους άνδρες. Εξαίρεση αποτελούν

οι Θεσσαλές και οι Βλαχόφωνες τής Ηπείρου. Η γεωγραφική κατανομή τού φυσιογνωμικού δείκτη προσώπου αντιστοιχεί, σε γενικές γραμμές, στην κατανομή τού μορφολογικού δείκτη.

Το ύψος και το πλάτος τού προσώπου παθαίνουν μεταβολές ανάλογα με την ηλικία. Όσο μεγαλώνει στην ηλικία ο άνθρωπος, τόσο το πρόσωπο τείνει να γίνει μακρύτερο παρά πλατύτερο σύμφωνα με τους Roghinskii J. και Levin M. (1955). Οι δικές μας ανθρωπομετρήσεις δείχνουν ότι σε πολύ μεγάλη ηλικία το πρόσωπο των ανδρών, μάλλον πλαταίνει κάπως παρά μακραίνει. Στις γυναίκες το πρόσωπο αναπτύσσεται το ίδιο και στο πλάτος και στο ύψος, εκτός από τη μέση ηλικία, οπότε το πρόσωπο μεγαλώνει λίγο περισσότερο κατά το ύψος.

Το Μικρότερο Πλάτος Μετώπου

Το μικρότερο πλάτος μετώπου ακολουθεί την ίδια σχεδόν γεωγραφική κατανομή τού προσθιοπισθίου μήκους κεφαλής, για την οποία μιλήσαμε πιο πάνω.

Το Πλάτος τής Κάτω Σιαγόνας

Τη μεγαλύτερη διάμετρο (πλάτος), που ενώνει τις γωνίες τής κάτω σιαγόνας, έχουν οι Ελληνόφωνοι τής Γεωργίας. Τη μικρότερη οι ομάδες των νησιών Αιγαίου, Ιονίου και Κεντρικής Ελλάδας. Σ' αυτές τις ομάδες το μέσο πλάτος μετώπου δεν είναι μεγάλο κι έτσι το πρόσωπο παίρνει σχήμα ωοειδές.

Το πλάτος τής κάτω σιαγόνας στις γυναίκες είναι κατά κανόνα μικρότερο απ' όσο στους άνδρες όχι μόνο σε απόλυτους αριθμούς, αλλά και σε σχέση με το πλάτος μετώπου.

Ο Δείκτης Μετώπου-Σιαγόνας

Ο μικρότερος δείκτης συναντιέται στη Θράκη κι ο μεγαλύτερος στα νησιά τού Αιγαίου. Στις γυναίκες ο δείκτης αυτός είναι μεγαλύτερος απ' ό,τι στους άνδρες.

Το Πλάτος τού Στόματος

Η γεωγραφική κατανομή αυτού τού γνωρίσματος ακολουθεί ως ένα βαθμό μία ορισμένη νομοτέλεια. Το πλάτος του στόματος είναι μεγαλύτερο στις νότιες επαρχίες τής Ελλάδας και στα νησιά. Το μικρότερο

στόμα συναντιέται στην περιοχή του τριγώνου που ορίζεται από τη βόρεια Θεσσαλία, τη δυτική Μακεδονία και την ανατολική Ήπειρο. Στην ίδια την Ήπειρο το πλάτος είναι μεγαλύτερο. Οι Γεωργιανοί έχουν μικρότερο στόμα από τους Έλληνες, αλλά μεγαλύτερο από τους Ρώσους. Το μικρότερο πλάτος στόματος άπ όλες τις ομάδες που εξετάσαμε το παρουσιάζει η ομάδα των Ουζμπέκων.

Η Απόσταση Μύτης-Χείλους (ως τη Βλεννογόνο Μεμβράνη)

Η μικρότερη απόσταση παρατηρείται στους Σλαβόφωνους και στους Τραπεζούντιους που γεννήθηκαν στην Ελλάδα. Η μεγαλύτερη, στην Πελοπόννησο.

Στις γυναίκες, η μικρότερη απόσταση συναντιέται στη Θράκη και η μεγαλύτερη στις Βλαχόφωνες της Κεντρικής Μακεδονίας.

Ως προς αυτό το γνώρισμα οι Έλληνες κατέχουν μίαν ενδιαμέση θέση στην ευρωπαϊκή κλίμακα. Η γεωγραφική κατανομή αυτού του γνωρίσματος δε φαίνεται να ακολουθεί καμιά νομοτέλεια. Μπορεί να σημειωθεί μόνο μία ελάχιστη αύξηση του γνωρίσματος στη Νότια Ελλάδα και στην Ήπειρο.

Το Πάχος των Χειλιών

Το πάχος και των δύο χειλιών, καθορισμένο ανθρωπομετρικά, δείχνει ότι το μεγαλύτερο μέγεθος παρατηρείται στους κατοίκους των νησιών Αιγαίου και Ιονίου, τής Πελοποννήσου και τής Ηπείρου (αυτό ισχύει τόσο για τους Ελληνόφωνους όσο και για τους Βλαχόφωνους τής τελευταίας περιοχής). Γενικά, το πάχος χειλιών στην Ελλάδα είναι μέτριο.

Στις γυναίκες το πάχος τής βλεννογόνου μεμβράνης και των δύο χειλιών αντιστοιχεί στο πάχος των ανδρών.

Αν κατατάξουμε τους λαούς που εξετάσαμε σύμφωνα με το πάχος των χειλιών έχουμε την εξής σειρά: Ουζμπέκοι (τα πιο παχιά χείλη), Έλληνες, Γεωργιανοί, Ρώσοι.

Το απόλυτο ύψος χειλιών παρουσιάζει, με την πάροδο τής ηλικίας, τον παρακάτω ρυθμό ελάττωσης για όλες τις ομάδες των Ελλήνων παρμένες ως σύνολο.

Όπως δείχνει ο παρακάτω πίνακας το πάχος χειλιών λιγοστεύει μετά τα 25 χρόνια κι ακόμα περισσότερο μετά τα 40. Με τη μαθηματι-

κή αναγωγή που εφαρμόσαμε, εξαλείψαμε αυτή τη διαφορά που οφείλεται στην ηλικία και όλο το υλικό έγινε ομοιογενές.

ΠΑΧΟΣ ΤΩΝ ΧΕΙΛΙΩΝ ΚΑΤΑ ΗΛΙΚΙΑ			
Ομάδα	19-24 ετών	25-39 ετών	Άνω των 40 ετών
Έλληνες (mm)	17,33	15,31	13,66
Ελληνίδες (mm)	15,33	15,20	12,71

Το Ανάστημα

Το μέσο ανάστημα για τον ανδρικό πληθυσμό τής Ελλάδας όλων των ηλικιών, είναι 167,7 cm. και για το γυναικείο 155,0 cm. Δηλαδή η διαφορά φύλου περνάει τα 12 cm.

Σύμφωνα με την ευρωπαϊκή κλίμακα τού Μάρτιν, οι 16 ομάδες ανδρών από τις 22 έχουν ανάστημα πάνω από το μέτριο. Από τις 15 ομάδες γυναικών, μόνο οι 3 έχουν ανάστημα πάνω από το μέτριο. Οι υπόλοιπες έχουν μέτριο ανάστημα.

Σύμφωνα με τον πίνακα, οι πιο ψηλόσωμοι άνδρες τής Ελλάδας είναι οι κάτοικοι των νησιών τού Αιγαίου. Ακολουθούν πολύ κοντά οι Ελληνόφωνοι και οι Σλαβόφωνοι τής Μακεδονίας, κατόπιν οι Ηπειρώτες, οι Πελοποννήσιοι κ.λπ. Αντίθετα, οι Ηπειρώτισσες ανήκουν στις πιο μικρόσωμες ομάδες.

Οι διακυμάνσεις τού αναστήματος δεν παρουσιάζουν καθορισμένη κατανομή κατά περιοχή, γι' αυτό, σύμφωνα με τα παραπάνω, δεν μπορεί να γίνεται λόγος για γεωγραφική κατανομή τού αναστήματος στο χώρο τής Ελλάδας.

Οι Σφακιανοί έχουν το μεγαλύτερο ύψος άπ' όλους τους άλλους Κρητικούς. Το ανάστημα τους φτάνει τα 171 cm κατά μέσο όρο. Από τους Σφακιανούς, πάλι πιο ψηλοί είναι οι "καλόσειροι" τού χωριού Καλλικράτης. Οι πιο ψηλοί άνθρωποι τής Ελλάδας είναι οι κάτοικοι τής Αλοννήσου. Οι άνδρες έχουν ανάστημα 172,31 και οι γυναίκες 159,33 cm. Κατατάσσονται δηλ. μεταξύ των υψηλόσωμων ομάδων σύμφωνα με την κλίμακα τού Μάρτιν.

ΣΩΜΑΤΟΣΚΟΠΙΚΑ (ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΑ) ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ

ΤΟ ΤΡΙΧΩΜΑ

Το Τρίχωμα στο Στήθος

Σ' αυτό υπάγονται η ανάπτυξη τού τριχώματος στο στήθος, η γενειάδα και τα φρύδια.

Στη στατιστική επεξεργασία υπολογίστηκαν μόνο τα άτομα που είχαν συμπληρώσει τα 25 τους χρόνια, οπότε γενικά το τρίχωμα αρχίζει να παίρνει την τελική του μορφή, με εξαίρεση τα φρύδια που σχηματίζονται νωρίτερα.

Η ανάπτυξη τού τριχώματος στο στήθος προσδιορίστηκε με την πεντάβαθμο κλίμακα. Η έλλειψη τριχώματος (πρώτος βαθμός τής κλίμακας) ή το πολύ αραιό τρίχωμα (δεύτερος βαθμός) ποικίλλουν αρκετά στις διάφορες ομάδες. Η γεωγραφική κατανομή αυτού τού γνώρισματος είναι σε αρκετά μεγάλο βαθμό νομοτελειακή. Τη μεγαλύτερη ανάπτυξη τριχώματος στο στήθος την έχουν οι Τραπεζούντιοι που μετανάστευσαν στην Ελλάδα και οι απόγονοί τους που γεννήθηκαν εδώ. Στις βόρειες επαρχίες, Ήπειρο, Μακεδονία (τόσο για τους Ελληνόφωνους, όσο και για τους Σλαβόφωνους και Βλαχόφωνους) και Θράκη, η ανάπτυξη τού τριχώματος είναι πολύ μικρότερη παρά στις νότιες επαρχίες - Ρούμελη και Πελοπόννησο. Τα νησιά τού Αιγαίου κατέχουν ενδιάμεση θέση ανάμεσα στην ανατολική Ελλάδα και την Πρόσω Ασία, όπου το τρίχωμα είναι περισσότερο αναπτυγμένο. Το γνώρισμα τούτο, όσο προχωρούμε προς τον Καύκασο, βαθμιαία αυξάνεται. Εξαίρεση αποτελεί η πολύ μικρή στον αριθμό (επομένως και λιγότερο ακριβής από στατιστικής πλευράς) ομάδα των Ιονίων νησιών. Οι Ρώσοι και ιδιαίτερα οι Ουζμπέκοι έχουν λιγότερο αναπτυγμένο τρίχωμα στήθους, ενώ οι Γεωργιανοί έχουν, όπως φαίνεται, το πιο αναπτυγμένο τρίχωμα απ' όλους τους τύπους τής ευρωπαϊκής φυλής.

Η Ανάπτυξη τής Γενειάδας

Συνήθως η γενειάδα είναι αρκετά αναπτυγμένη, πάνω από το μέτριο βαθμό. Οι βόρειες επαρχίες έχουν συγκριτικά λιγότερο αναπτυγμένη γενειάδα απ' όσο τα νησιά και η Πρόσω Ασία. Όμως η νομοτέ-

λεια κατανομής τής γενειάδας δεν αντιστοιχεί απόλυτα στη νομοτέλεια κατανομής τού τριχώματος στήθους.

Οι Ρώσοι και οι Ουζμπέκοι έχουν γενικά λιγότερο αναπτυγμένη γενειάδα από τους Έλληνες. Η πιο πυκνή και αναπτυγμένη γενειάδα παρατηρείται και πάλι στους Γεωργιανούς.

Η Ανάπτυξη των Φρυδιών

Συνήθως συναντάται ο μέτριος βαθμός ανάπτυξης των φρυδιών. Αδύνατα φρύδια δεν συναντιούνται. Αυστηρή κατανομή κατά περιοχές δεν παρατηρείται γι' αυτό το γνώρισμα. Εξαιρέση αποτελούν οι Έλληνες και οι Ελληνίδες τής Τραπεζούντας που έχουν τα πιο πυκνά φρύδια.

Το Τρίχωμα Γενικά

Παίρνοντας υπ όψη την ανάπτυξη τού τριχώματος στο σύνολό του και κατά πρώτο λόγο την ανάπτυξη του τριχώματος στο στήθος, παρατηρούμε ότι η γεωγραφική κατανομή ανάπτυξης του ακολουθεί μίαν ορισμένη νομοτέλεια. Διαπιστώνουμε ότι οι Έλληνες τής Πρόσω Ασίας μπορούν να διαχωριστούν από τους Έλληνες τής κυρίως Ελλάδας σε ό,τι αφορά το σύνολο των γνωρισμάτων που συγκροτούν το τελικό τρίχωμα. Η αντίθεση είναι ακόμα πιο χτυπητή αν συγκρίνουμε τους Έλληνες τού Καυκάσου (δε μιλάμε πια για τους Γεωργιανούς) με τους Έλληνες των βόρειων επαρχιών τής Ελλάδας και κατά πρώτο λόγο τής Ηπείρου και τής Θράκης.

Τα νησιά τού Αιγαίου κι ένα τμήμα τής ανατολικής Ελλάδας κατέχουν ενδιάμεση θέση. Γενικά, με βάση την ευρωπαϊκή κλίμακα, μπορούμε να χαρακτηρίσουμε την ανάπτυξη τού τελικού τριχώματος στην Ελλάδα σαν μέτρια.

Το Σχήμα των Τριχών τής Κεφαλής

Επικρατούν περισσότερο τα λεία μαλλιά. Το γνώρισμα αυτό παρουσιάζει νομοτέλεια στη γεωγραφική κατανομή του κατά περιοχές. Η συχνότητα κυματοτριχίας είναι πολύ μεγαλύτερη στις περιοχές που αναφέραμε ότι έχουν πιο αναπτυγμένο τελικό τρίχωμα.

Ο ΧΡΩΜΑΤΙΣΜΟΣ

Το Χρώμα των Τριχών

Καθορίστηκε με τη χρωμομετρική κλίμακα τού Φίσερ. Σε όλες τις ομάδες επικρατούν κατά απόλυτη πλειονότητα τα μαύρα ή τα πολύ σκούρα καστανά μαλλιά. Τα τελείως κατάνυρα μαλλιά αντιπροσωπεύουν μόλις το 1-3% στις διάφορες επαρχίες. Το ποσοστό των ξανθών μαλλιών δεν ξεπερνάει το 4%. Ανοιχτό καστανό χρώμα συναντούμε πιο συχνά στις γυναίκες παρά στους άνδρες. Η ομάδα με τον πιο ανοιχτό χρωματισμό τριχών στην Ελλάδα είναι των Σφακιανών τής Κρήτης και ακολουθούν οι κάτοικοι τής Δυτικής Μακεδονίας (περιοχή Βοΐου - Γρεβενών). Έπονται οι Βλαχόφωνοι τής Βόρειας Θεσσαλίας και γενικά οι κάτοικοι των ορεινών περιοχών τής Πίνδου, που περικλείουν διάφορες εθνογραφικές ομάδες. Τα πιο μαύρα μαλλιά σ' όλη την Ελλάδα τα έχουν οι ομάδες των Ελλήνων και Βλαχόφωνων τής Ηπείρου και των νησιών του Αιγαίου και Ιονίου.

Το Χρώμα τού Δέρματος

Καθορίζεται με τη βοήθεια τής κλίμακας τού Λουσάν στην εσωτερική δομή τού βραχίονα. Τα 90% των ατόμων που εξετάσαμε έχουν, άσπρη επιδερμίδα. Σπάνια συναντάει κανείς επιδερμίδα σκοτεινού χρώματος κι ακόμα πιο σπάνια επιδερμίδα πολύ σκοτεινού χρώματος. Οι χρωματισμοί αυτοί αποτελούν εξαιρέσεις μέσα στις ομάδες χωρίς καθορισμένο γεωγραφικό χώρο.

Πολύ ανοιχτή απόχρωση επιδερμίδας απαντάται πιο συχνά σε σχέση με τη σκοτεινή απόχρωση. Αυτή η κατηγορία αποχρώσεων τού δέρματος κατέχει τη δεύτερη θέση στο σύνολο των περιπτώσεων που εξετάσαμε. Σε ορισμένες μάλιστα ομάδες, ιδιαίτερα γυναικών, το ποσοστό τής ανέβαινε στο 25%. Αν και η διαφορά στο χρώμα τού δέρματος δεν παρουσιάζει μεγάλες διακυμάνσεις από ομάδα σε ομάδα, ωστόσο και αυτή επιβεβαιώνει τη γεωγραφική διαφοροποίηση που αναφέραμε ότι ισχύει για το χρώμα των τριχών.

Το Χρώμα τής Ίριδας

Καθορίστηκε με τη νέα κλίμακα τού Β. Β. Μπουνάκ, που είναι πολύ πιο τέλεια από την κλίμακα τού Μάρτιν. Σε όλες τις ομάδες, ανδρικές

και γυναικείες, επικρατέστερες είναι οι σκοτεινές αποχρώσεις στις ίριδες των ματιών. Σε δεύτερη θέση έρχονται τα αναμεμιγμένα χρώματα κι άπ αυτά πάλι, εκείνο που συναντάται πιο συχνά είναι το καστανοπράσινο. Η γκριζα ίριδα με κίτρινο στεφάνι γύρω από την κόρη τού ματιού συναντάται σχετικά σπάνια. Ακόμα πιο πολύ σπανίζει η γκριζοκίτρινη ίριδα. Η γεωγραφική κατανομή των σκοτεινών και των αναμεμιγμένων αποχρώσεων είναι σε μεγάλο βαθμό νομοτελειακή. Η νομοτέλεια αυτή δε φαίνεται να ισχύει όσον αφορά την κατανομή των ανοιχτών αποχρώσεων. Γαλανά μάτια, δηλαδή συναντούμε τόσο στις βόρειες όσο και στις νότιες επαρχίες και μάλιστα στο ίδιο περίπου ποσοστό. Όπου παρατηρείται ελάττωση τού μαύρου χρώματος, στις βόρειες επαρχίες, εκεί παρατηρείται παράλληλη αύξηση των ανάμικτων αποχρώσεων.

Τα πιο μαύρα μάτια άπ όλες τις ομάδες τα έχουν οι Έλληνες τής Τραπεζούντας. Ακολουθούν οι Βλάχοι τής Ηπείρου και οι κάτοικοι των νησιών τού Ιονίου. Από τις 15 ομάδες γυναικών, οι 6 έχουν κάπως πιο ανοιχτό χρώμα ίριδας από τις αντίστοιχες ανδρικές. Οι υπόλοιπες εννιά γυναικείες ομάδες έχουν πιο σκούρες αποχρώσεις ίριδας από τις αντίστοιχες ανδρικές.

Ο Χρωματισμός στο Σύνολό του

Υπάρχει αρκετά μεγάλη παραλληλία ανάμεσα στις αποχρώσεις ίριδας, τριχών και δέρματος. Η παραλληλία, είναι ακόμα μεγαλύτερη ανάμεσα στις αποχρώσεις ίριδας και τριχών στη σειρά των γυναικείων ομάδων. Όμως τόσο στη σειρά των ανδρικών, όσο και στη σειρά των γυναικείων ομάδων οι ανοιχτές αποχρώσεις ίριδας συναντιούνται πιο συχνά άπ' όσο οι ανοιχτές αποχρώσεις τριχών.

Τα πιο ανοιχτά χρώματα παρουσιάζουν οι ομάδες Ελληνόφωνων τής δυτικής Μακεδονίας και ως ένα βαθμό τής βόρειας Θεσσαλίας και οι Βλαχόφωνοι και Σλαβόφωνοι τής Μακεδονίας. Γενικά, ο χρωματισμός επιβεβαιώνει την ύπαρξη επιμιξίας στις ομάδες αυτές.

Αν εξαιρέσουμε τις πιο πάνω περιοχές, οι Έλληνες γενικά έχουν πιο σκούρο χρωματισμό από τους Γεωργιανούς και, φυσικά, πολύ πιο σκούρο από τους Ρώσους, που είναι οι πιο ανοιχτόχρωμοι άπ' όσες ομάδες εξετάσαμε. Τον πιο σκοτεινό χρωματισμό άπ' όλες τις ομάδες τον έχουν οι Ουζμπέκοι.

Από τις ελληνικές ομάδες τον πιο σκοτεινό χρωματισμό τον έχουν οι Έλληνες τής Πρόσω Ασίας (εκτός από τους προερχόμενους από τη Δυτική Μικρά Ασία), δηλαδή οι Έλληνες τής Τραπεζούντας, Κερασούντας και Ερζερούμ.

ΤΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΜΥΤΗΣ

Το Ύψος τής Ρίζας τής Μύτης

Η υψηλή ρίζα τής μύτης είναι κοινό χαρακτηριστικό γνώρισμα όλων των ομάδων τής Ελλάδας και ιδιαίτερα των Ελλήνων τής Πρόσω Ασίας όπως και όλων των Καυκάσιων γενικά. Οι Έλληνες τής Τραπεζούντας έχουν τη ρίζα τής μύτης πολύ υψηλή. Σε πολλές περιπτώσεις μάλιστα η ρίζα σχηματίζει ευθεία γραμμή με το μέτωπο.

Στις ομάδες τής Ελλάδας η ευθεία γραμμή μετώπου-μύτης είναι σπάνια. Γι' αυτό πολύ σωστά ο καθηγητής Ι. Γ. Κούμαρης παρατηρεί ότι "η ελληνική ρις δεικνύει ακριβώς το σπάνιο, το ιδεώδες".

Η γωνία των πλαγίων οστών τής μύτης μάς δίνει την ίδια εικόνα με το ύψος τής ρίζας τής μύτης. Σε καμιά ομάδα τής Ελλάδας απ' όσες εξετάσαμε, το οστέινο τμήμα τής μύτης δεν είναι επίπεδο.

Το ποσοστό μέσου ύψους ρίζας τής μύτης και μέσης γωνίας των οστών της είναι πολύ μικρό. Μικρότερη προεξοχή μύτης από το υπόλοιπο πρόσωπο συναντάμε μόνο στην ομάδα των Ουζμπέκων.

Το γενικό σχήμα τής μύτης καθορίζεται από το σχήμα τής πλάγιας όψης που παρουσιάζουν το οστέινο και το χόνδρινο τμήμα της. Οι ευθείες μύτες είναι οι επικρατέστερες. Οι γαμψές μύτες κατέχουν γενικά τη δεύτερη θέση.

Στις ομάδες των Ελλήνων τής Τραπεζούντας και των Γεωργιανών η γαμψή μύτη κατέχει την πρώτη θέση, πράγμα, που αποτελεί άλλο ένα στοιχείο διαφοράς ανάμεσα στην Ελλάδα και την Πρόσω Ασία.

Από τις ομάδες τής Ελλάδας εξαίρεση αποτελεί μόνο η Ήπειρος, όπου το ποσοστό γαμψής μύτης φτάνει το 58%.

Κυματιστό σχήμα μύτης σχεδόν δεν συναντάται, ιδιαίτερα στις ομάδες τής Πρόσω Ασίας. Εξαίρεση αποτελεί ένα μικρό ποσοστό στις βόρειες και κεντρικές επαρχίες τής Ελλάδας. Μονάχα στους Ρώσους παρατηρείται μεγάλο ποσοστό κυματιστής μύτης, ενώ στους Ουζμπέ-

κους δεν συναντάται καθόλου. Τόσο στις ανδρικές όσο και στις γυναικείες ομάδες Βλάχων και Σλαβόφωνων το ποσοστό κυματιστής μύτης είναι πιο μικρό απ' όσο στις ομάδες Θράκης και Θεσσαλίας.

Γενικά μπορούμε να πούμε ότι το ποσοστό τής κυματιστής μύτης είναι μεγαλύτερο στις ομάδες γυναικών απ' όσο στις ομάδες ανδρών τής ίδιας περιοχής, ενώ το ποσοστό τής γαμψής μύτης είναι μικρότερο στις γυναίκες.

Το Σχήμα τού Οστέινου Τμήματος τής Μύτης

Η κατανομή τού γνωρίσματος αυτού αποτελεί σχεδόν επανάληψη τής κατανομής τού γενικού σχήματος τής μύτης, με τη διαφορά πώς στο οστέινο τμήμα το ποσοστό ευθείας γραμμής είναι μεγαλύτερο και συνεπώς το ποσοστό γαμψής μύτης ελαττώνεται.

Το Σχήμα τού Χόνδρινου Τμήματος τής Μύτης

Κι αυτό το γνώρισμα μας δίνει ως ένα βαθμό την ίδια εικόνα με το γενικό σχήμα. Σε μερικές ομάδες γυναικών, που ο γενικός χρωματισμός τους (ίριδας, τριχών, δέρματος) είναι σε ελλαδική κλίμακα πιο σκοτεινός, όπως π.χ. στη Ρούμελη, στη Θράκη, στη Θεσσαλία, το ποσοστό σιμού σχήματος στο χόνδρινο τμήμα τής μύτης είναι μεγαλύτερο απ' όσο στις ομάδες γυναικών με πιο ανοιχτό χρωματισμό, όπως π.χ. στη Μακεδονία. Κι αυτό ισχύει τόσο για τις Ελληνόφωνες, όσο και για τις Σλαβόφωνες και τις Βλαχόφωνες.

Η διαπίστωση τούτη έχει το εξής ενδιαφέρον: Ενώ συνήθως συνδέουν το σιμό σχήμα (ανασηκωμένη μύτη) μόνο με τον ξανθό χρωματισμό, οι παρατηρήσεις στον πληθυσμό τής Ελλάδας δεν φαίνονται να επιβεβαιώνουν την αντίληψη αυτή. Μόνο στις Ελληνίδες τής Τραπεζούντας το ποσοστό τής γαμψής ποικιλίας τού χόνδρινου τμήματος είναι μεγαλύτερο από το ποσοστό σιμής ποικιλίας. Στις ανδρικές ομάδες τής Τραπεζούντας και γενικότερα τής Πρόσω Ασίας δεν συναντούνται σιμές μύτες.

Η Βάση τού Διαφράγματος τής Μύτης

Στις περισσότερες περιπτώσεις το γνώρισμα τούτο έχει οριζόντια κατεύθυνση. Εξαίρεση αποτελούν οι ομάδες των γυναικών στις οποίες γενικά επικρατεί η λοξή προς τα πάνω βάση τού διαφράγματος.

Η Κατεύθυνση τής Βάσης των Πτερυγίων

Κι αυτό το γνώρισμα έχει κατά το μεγαλύτερο ποσοστό οριζόντια κατεύθυνση. Η λοξή προς τα κάτω κατεύθυνση συναντάται σε μεγαλύτερο ποσοστό παρά η λοξή προς τα άνω (όχι σιμή). Τούτο γίνεται ακόμα πιο φανερό όταν παρατηρούμε τους Έλληνες τής Τραπεζούντας.

Η Κλίση τού Άξονα των Ρουθουνιών

Το γνώρισμα αυτό έχει, στην πλειονότητα των περιπτώσεων, σχήμα κεφαλαίου γράμματος Λ, δηλαδή τα ρουθούνια των Ελλήνων είναι σχετικά στενά και το σχήμα τους είναι κατά το μεγαλύτερο ποσοστό ωοειδές.

Χαρακτηρισμός των Πτερυγίων της Μύτης

Το ύψος των πτερυγίων, το βάθος τής αύλακας των πτερυγίων (αν σχηματίζεται αύλακα), ο βαθμός προεξοχής ή εξόγκωσης των πτερυγίων και ο βαθμός ένωσης τής αύλακας των πτερυγίων με την αύλακα μύτης - στόματος (αν σχηματίζεται τέτοια αύλακα) παρουσιάζουν μέτριο βαθμό ανάπτυξης ή έντασης σχηματισμού. Υπάρχουν, φυσικά, οι ανάλογες εξαιρέσεις.

ΤΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΜΕΤΩΠΟΥ

Η Κλίση τού Μετώπου

Τις πιο πολλές φορές είναι ευθεία. Ελαφρά κλίση τού μετώπου προς τα πίσω (οπισθομετωπία) συναντιέται συνήθως στις νότιες επαρχίες και στα νησιά.

Η Ανάπτυξη τού Υπερόφρου Τόξου

Είναι μέτρια στους άνδρες. Οι διαφορές κατά περιοχή δεν υπακούουν σε νομοτέλεια. Μπορεί μονάχα να σημειωθεί ότι στη Θράκη αυξάνει η ποικιλία με αδύνατο το οφρυακό τόξο, ενώ στο Αιγαίο επικρατεί η ποικιλία με τη μέτρια ανάπτυξη.

Στους άνδρες υπάρχει η τάση να ελαττώνεται το υπερόφρου τόξο με την πάροδο τής ηλικίας, ενώ, αντίθετα, στις γυναίκες υπάρχει η τάση να μεγαλώνει ελαφρά.

Στους Ρώσους το υπερόφρου τόξο είναι πιο αναπτυγμένο απ' όσο στους Έλληνες, Γεωργιανούς και Ουζμπέκους.

Τα Μετωπικά Φυμάτια

Διακρίνονται στους άνδρες, αλλά σπανίως είναι αρκετά αναπτυγμένα. Στις γυναίκες τα φυμάτια διακρίνονται λιγότερο. Πρέπει να λεχθεί ακόμα ότι δεν υπάρχει συσχετισμός ανάμεσα, στο βαθμό ανάπτυξης του υπερόφρουου τόξου και των μετωπικών φυματίων.

ΤΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΡΟΣΩΠΟΥ

Η Οριζόντια Κατατομή

Η οριζόντια κατατομή τού προσώπου μάς δίνει το βαθμό επιπεδοτήτας τού εσωτερικού τμήματος των ζυγωματικών οστών κάτω άπ' τα μάτια. Γενικά η κατατομή τόσο στις ανδρικές όσο και στις γυναικείες ομάδες είναι αρκετά ισχυρή, δηλαδή το τμήμα αυτό των ζυγωματικών δεν παρουσιάζεται επίπεδο. Ασθενής κατατομή συναντιέται, αλλά σπάνια και μόνο στις βόρειες επαρχίες, ανεξάρτητα από την ομάδα, όπου έχει αποτεθεί κάποιο μογγολοειδές γονίδιο.

Η Προεξοχή των Ζυγωματικών Οστών

Όταν το άτομο που εξετάζουμε τοποθετηθεί σε στάση τέτοια ώστε το πρόσωπό του να είναι στραμμένο κατά τα τρία τέταρτα, διαπιστώνουμε - σε συνδυασμό με το προηγούμενο γνώρισμα - ότι η πλειονότητα παρουσιάζει ασθενή προεξοχή (εξόγκωση) των ζυγωματικών τόσο στις ανδρικές όσο και στις γυναικείες ομάδες. Η προεξοχή αυτή είναι κάπως πιο αισθητή στις γυναίκες.

Η Κατατομή τού Προσώπου Γενικά

Όλες οι ομάδες χαρακτηρίζονται από ισχυρή κατατομή και αδύναμη προεξοχή των ζυγωματικών. Ένα μικρό ποσοστό μέσης κατατομής και εξόγκωσης των ζυγωματικών παρατηρείται σποραδικά από τη Θράκη ως την Ήπειρο και Θεσσαλία. Το ίδιο μπορούμε να πούμε και για τη Δυτική Μικρά Ασία. Στις νότιες περιοχές τής χώρας και στα νησιά δε συναντιέται καμιά περίπτωση έστω και μέτριας κατατομής ή ελαφριάς εξόγκωσης των ζυγωματικών.

ΤΑ ΧΕΙΛΗ

Απόσταση Μύτης-Άνω Χείλους (ως τη Βλεννογόνο Μembrάνη)

Στις περισσότερες περιπτώσεις η απόσταση αυτή είναι μέτρια, ιδιαίτερα στις γυναίκες. Στις βόρειες περιοχές (έκτός από την Ήπειρο) η απόσταση αυτή είναι μικρή. Ακόμα πιο μικρή είναι στις κεντρικές επαρχίες. Οι άνδρες έχουν πιο μεγάλη απόσταση. Αν κατατάξουμε τις περιοχές σύμφωνα με την απόσταση μύτης - άνω χείλους, την πρώτη θέση κατέχει η Ήπειρος (με την πιο μεγάλη απόσταση). Ακολουθούν η Πελοπόννησος, η Θεσσαλία, τα νησιά τού Αιγαίου και οι ομάδες των Ελλήνων τής Μαριούπολης. Οι ομάδες τής Πρόσω Ασίας είναι στην ίδια σειρά με τις ομάδες των βόρειων περιοχών. Εξαίρεση αποτελούν οι δύο ομάδες μεταναστών στην Ελλάδα.

Σ' αυτό το γνώρισμα η ηλικία παίζει ιδιαίτερο ρόλο. Πιο μεγάλη είναι η διαφορά ανάμεσα στις τρεις υποδιαιρέσεις κατά ηλικία τής ίδιας ομάδας παρά ανάμεσα σε ομάδες διαφορετικών περιοχών, αλλά τής ίδιας ηλικίας. Ως προς αυτό το γνώρισμα, οι Έλληνες της Πρόσω Ασίας πλησιάζουν περισσότερο τους Γεωργιανούς και τους άλλους Καυκάσιους που έχουν μικρότερη απόσταση μύτης - άνω χείλους από τους Βορειοευρωπαίους (Debetz, G. F., 1956) και από τους άλλους Έλληνες.

Γενικά στους Έλληνες, η απόσταση μύτης - άνω χείλους είναι μεγαλύτερη απ' όσο στους Ρώσους και μικρότερη απ' όσο στους Ουζμπέκους.

Η Πλάγια Όψη τής Απόστασης Μύτης-Άνω Χείλους

Σε όλες τις ομάδες επικρατεί ορθοχειλία ή οπισθοχειλία. Η προχειλία είναι σπάνια αλλά πάντως πιο συχνή στους Έλληνες απ' όσο στους Ρώσους. Σε σύγκριση με τους άνδρες, οι γυναίκες είναι περισσότερο προχειλικές.

Το Πάχος τού Άνω Χείλους (μόνο η Βλεννογόνος Μembrάνη)

Στις περισσότερες περιπτώσεις είναι μέσου βαθμού, ιδιαίτερα στη σειρά των γυναικών. Λεπτά ή παχιά χείλη συναντιούνται πιο πολύ ανάμεσα στους άνδρες παρά ανάμεσα στις γυναίκες. Τα παρα πολύ μεγάλα άνω χείλη είναι πολύ σπάνια. Το πάχος του άνω χείλους είναι κατά μέσο όρο μεγαλύτερο στις γυναίκες παρά στους άνδρες.

Η γεωγραφική κατανομή του πάχους του άνω χείλους είναι διαφο-

ρετική στους άνδρες και στις γυναίκες. Στις ομάδες των νότιων περιοχών τής Ηπείρου, των Σλαβόφωνων και των Ελλήνων τής Πρόσω Ασίας παρατηρείται τάση για αύξηση του πάχους τού άνω χείλους. Ως προς αυτό το γνώρισμα οι Έλληνες δεν διαφέρουν σχεδόν καθόλου από τους Γεωργιανούς, ενώ η διαφορά τους με τους Ρώσους είναι κάπως πιο χτυπητή. Το μεγαλύτερο πάχος άνω χείλους το συναντήσαμε στους Ουζμπέκους.

Το Πάχος τού Κάτω Χείλους (Μόνο η Βλεννογόνος Μεμβράνη)

Σε όλες τις ομάδες επικρατεί το μέσο πάχος. Τα λεπτά κάτω χείλη είναι πιο σπάνια από τα λεπτά άνω. Τα πάρα πολύ μεγάλα κάτω χείλη είναι πολύ σπάνια (όμως ακόμα πιο σπάνια είναι τα πάρα πολύ μεγάλα άνω χείλη).

Αν ταξινομήσουμε όλες τις ομάδες σε τρεις κατηγορίες ως προς το πάχος των χειλιών, τότε οι ομάδες των νότιων περιοχών (Πελοποννήσου, νησιών Αιγαίου και Ιονίου), καθώς και των Ελλήνων τής Γεωργίας και των Σλαβόφωνων θα αποτελέσουν την κατηγορία με τα πιο παχιά χείλη. Την κατηγορία με τα πιο λεπτά χείλη θ' αποτελέσουν οι ομάδες Θεσσαλίας, Ρούμελης, Μακεδονίας και Δυτικής Μικράς Ασίας. Η μέση κατηγορία απαρτίζεται από τις περισσότερες ομάδες σε ελλαδική κλίμακα.

Η σειρά των γυναικών δίνει κάπως διαφορετική εικόνα, σε γενικές όμως γραμμές η γεωγραφική κατανομή αυτού τού γνωρίσματος στις γυναίκες είναι η ίδια όπως και στους άνδρες.

Μπορεί κανείς να συμπεράνει ότι για το πάχος των κάτω χειλιών υπάρχει σαφής γεωγραφική νομοτέλεια που είναι πιο αισθητή από τη νομοτέλεια κατανομής τού πάχους των άνω χειλιών.

Ο περιγραφικός (σωματοσκοπικός) χαρακτηρισμός τού πάχους τού κάτω χείλους αντιστοιχεί στην κατανομή που μάς έδωσε η ανθρωπομέτρηση τού απόλυτου πάχους και των δύο χειλιών. Ο χαρακτήρας των διαφορών που παρουσιάζουν οι διάφορες εθνικές και εθνογραφικές ομάδες μεταξύ τους είναι και γι' αυτό το γνώρισμα ο ίδιος όπως και για το πάχος του άνω χείλους.

Με το πέρασμα τής ηλικίας το πάχος του κάτω χείλους ελαττώνεται αρκετά και στα δύο φύλα με την ίδια σχεδόν αναλογία.

Το Πηγούνι

Στις περισσότερες περιπτώσεις είναι ελαφρά προτεταμένο, ιδιαίτερα στις γυναίκες. Το γνώρισμα τούτο δεν εξαρτάται από τις ιδιότητες άλλων γνωρισμάτων ούτε και παρουσιάζει συγκεκριμένη γεωγραφική κατανομή.

Οι διαφορές ανάμεσα στις υποδιαιρέσεις κατά ηλικία δεν είναι σημαντικές. Εξαιρέση αποτελεί η προχωρημένη ηλικία, οπότε το πηγούνι είναι περισσότερο προτεταμένο.

Το Λοβίο τού Αυτιού

Στην πλειονότητα των περιπτώσεων είναι στρογγυλό ή κρεμαστό και στους άνδρες και στις γυναίκες. Το τριγωνικό σχήμα συναντιέται σπανιότερα. Η γεωγραφική διαφορά ανάμεσα στις ομάδες είναι πολύ μικρή. Παρατηρείται μόνο, ότι το ποσοστό τού κρεμαστού σχήματος λοβίου αυξάνει σ' όλες τις ομάδες τής Πρόσω Ασίας, συμπεριλαμβανομένων και των Γεωργιανών και των Ελλήνων τής Τραπεζούντας που γεννήθηκαν στην Ελλάδα.

Το λοβίο είναι πιο κρεμαστό στους άνδρες παρά στις γυναίκες. Με την πάροδο τής ηλικίας γίνεται ακόμα πιο κρεμαστό.

Το Πλάτος τής Σχισμής τού Ματιού

Επικρατεί η ποικιλία τού μέτριου μεγέθους. Σχισμή μικρού μεγέθους δεν συναντήσαμε παρά μόνο σε ορισμένες περιπτώσεις στις ομάδες των Ρώσων και των Ουζμπέκων.

Το πιο μεγάλο πλάτος σχισμής (αμυγδαλωτά μάτια) το έχουν οι ομάδες των νότιων περιοχών (Πελοπόννησος, νησιά Αιγαίου) και όλες οι ομάδες τής Πρόσω Ασίας (ιδιαίτερα οι Τουρκόφωνοι Έλληνες), συμπεριλαμβανομένων και των Γεωργιανών.

Η κατανομή αυτή τού πλάτους σχισμής μάς επιτρέπει να μιλάμε για γεωγραφική νομοτέλεια τού γνωρίσματος.

Το πλάτος σχισμής ματιού είναι γενικά μικρότερο στους Ρώσους και τους Ουζμπέκους απ' όσο είναι στους Έλληνες. Με την πάροδο τής ηλικίας το πλάτος σχισμής γίνεται όλο και πιο μικρό.

Η Κλίση τού Άξονα τής Σχισμής τού Ματιού

Ο άξονας είναι σχεδόν πάντοτε οριζόντιος. Μονάχα στους Ουζ-

μπέκους η εξωτερική γωνία του ματιού βρίσκεται συχνά σε ψηλότερο επίπεδο από την εσωτερική γωνία.

Η Μογγολική Πτυχή τού Ματιού (Επίκανθος)

Τέτοια πτυχή δεν υπάρχει στις ομάδες Ελλάδας και Πρόσω Ασίας. Εξαίρεση αποτελούν όλο-όλο τέσσερις περιπτώσεις, δύο στη Μακεδονία και δύο στη Θράκη. Αλλά και σ' αυτές τις περιπτώσεις το μέγεθος τής πτυχής ήταν μέτρια αναπτυγμένο. Πάντως και το τόσο ελάχιστο ποσοστό μογγολικής πτυχής στη Βόρεια Ελλάδα, σε συνδυασμό με τις ελάχιστες περιπτώσεις μέσης επιπεδότητας τής οριζόντιας κατατομής τού προσώπου και τής ελαφριάς εξόγκωσης των ζυγωματικών οστών, αποτελεί υπόλειμμα ενός πολύ ελαφρού περάσματος μογγολοειδούς στοιχείου που ήρθε από βορρά.

Τα ελάχιστα αυτά υπολείμματα (κάτω του 1%) ανευρίσκονται σε όλες τις ομάδες τής Μακεδονίας, τόσο στους Ελληνόφωνους όσο και τους Σλαβόφωνους και Βλαχόφωνους, καθώς και στη Θράκη.

Η Πτυχή τού Άνω Βλεφάρου

Ελέγξαμε μόνο το μήκος της. Το γνώρισμα αυτό συναντάται πολύ συχνά στους άνδρες κι ακόμα πιο συχνά στις γυναίκες.

Πολλές φορές η πτυχή αναπτύσσεται κατά μήκος όλου τού βλεφάρου. Άλλοτε πιάνει μόνο το ένα άκρο του, την αρχή του, κι άλλοτε φτάνει ως τη μέση. Πάντως η κατανομή της δεν παρουσιάζει καμιά γεωγραφική νομοτέλεια. Ούτε υπάρχει καμιά διαφορά ανάμεσα στις εθνογραφικές ομάδες με εξαίρεση τους Ουζμπέκους όπου η πτυχή συναντιέται ακόμα πιο συχνά.

Το Σχήμα τού Ινίου

Εξετάσαμε με την αφή και προσδιορίσαμε το βαθμό πλατυνίας και προϊνίας. Παρά το γεγονός ότι σε όλη την Ελλάδα χρησιμοποιείται κούνια για τα βρέφη, η πλατυνία (άσχετο αν οφείλεται σε παραμόρφωση ή όχι) εκδηλώνεται κατά διαφορετικό ποσοστό στις διάφορες ομάδες. Το πιο επίπεδο ινίο παρατηρείται στην ομάδα τής Ηπείρου (44%). Μετά την Ήπειρο ακολουθούν οι Έλληνες τής Τραπεζούντας.

Οι ομάδες τής Πελοποννήσου, τής Θεσσαλίας (ιδιαίτερα οι Βλαχόφωνοι), τής Θράκης και των νησιών έχουν το πιο στρογγυλό ινίο. Την ίδια γεωγραφική κατανομή μάς δίνει και η σειρά των γυναικείων ομάδων.

ΟΙ ΟΜΑΔΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΤΥΠΟΙ

ΓΕΝΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΟΜΑΔΩΝ

Σύμφωνα με τα παραπάνω δεδομένα μπορούμε να δώσουμε τον ακόλουθο χαρακτηρισμό για τον πληθυσμό της Ελλάδας σαν σύνολο:

Οι Έλληνες έχουν ανάστημα μέσο και λίγες φορές άνω τού μέσου.

Τα μάτια τους είναι μαύρα ή καστανά. Μερικές φορές παρουσιάζουν μικρή καστανοπρασινωπή απόχρωση.

Το χρώμα των τριχών τους είναι μαύρο και κατά ένα μέρος καστανό.

Το δέρμα τους στις περισσότερες περιπτώσεις είναι ανοιχτόχρωμο.

Το σχήμα των τριχών τους είναι λείο ή ελαφρά κυματιστό. Η ανάπτυξη τού τελικού τριχώματος στο στήθος κυμαίνεται κάτω απ' το μέτρο, ενώ η ανάπτυξη τής γενειάδας κυμαίνεται από άνω τού μετρίου ως και ισχυρή.

Τα φρύδια έχουν μέτρια ανάπτυξη.

Η μύτη είναι ευθεία ή, σε αρκετό ποσοστό, γαμψή. Η αιχμή τής μύτης στους άνδρες είναι κατά κανόνα οριζόντια, σε ένα μικρό ποσοστό είναι λοξή προς τα πάνω και σε ένα ακόμα μικρότερο ποσοστό λοξή προς τα κάτω. Στις γυναίκες η αιχμή είναι λοξή προς τα πάνω ή οριζόντια.

Την ίδια σχεδόν θέση κατέχει και η βάση των ρουθουνιών.

Τα περύγια τής μύτης έχουν γενικά μεσαίο μέγεθος.

Ο ρινικός δείκτης χαρακτηρίζει όλες τις ομάδες λεπτορρινικές.

Η ρίζα τής μύτης είναι αρκετά υψηλή.

Η κατατομή τού προσώπου δεν παρουσιάζει “επιπεδότητα” και τα ζυγωματικά δεν προεξέχουν.

Οι ανθρωπομετρήσεις τού προσώπου δίνουν μεσαία μεγέθη. Εξαιρέση αποτελούν οι ομάδες Ηλείου και Θράκης. Η απόσταση μύτης-βλεννογόνου μεμβράνης τού άνω χείλους ξεπερνάει το μέτρο.

Η πλάγια όψη τής απόστασης μύτης-βλεννογόνου μεμβράνης τού άνω χείλους (γναθική χώρα) είναι ορθοχειλική ή οπισθοχειλική.

Το πάχος των χειλιών είναι μέτριο.

Το πλάτος σχισμής τού ματιού είναι επίσης μέτριο. Οι ανθρωπομετρήσεις και το σχήμα τής κεφαλής παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία. Γενικά

όμως επικρατεί ο βραχυκεφαλικός τύπος με κεφαλικό δείκτη 81-84. Υπερβραχυκεφαλία παρατηρείται μόνο στην Ήπειρο (κεφαλικός δείκτης 88). Πιο συχνά συναντάται η μεσοκεφαλία καθώς και η δολιχοκεφαλία.

Τα παραπάνω δεδομένα χαρακτηρίζουν το μέσο ανθρωπολογικό τύπο τού πληθυσμού τής Ελλάδας σαν σύνολο.

Καθένα όμως από τα παραπάνω ανθρωπολογικά γνωρίσματα παρουσιάζει σημαντικές διακυμάνσεις, οι οποίες δημιουργούν διάφορες ποικιλίες τύπων.

Ακόμα και όταν αντιπαραθέτουμε ομάδες που δεν διαφέρουν πολύ μεταξύ τους, όπως οι νότιες, κεντρικές και ανατολικές, οι οποίες όμως διαφέρουν αρκετά από τη βορειοδυτική, παρατηρούμε ότι ένα μέρος των γνωρισμάτων που απαριθμήσαμε παραμένει κοινό για όλες τις ομάδες. Είτε υπάρχουν έντονες ομοιότητες είτε έντονες διαφορές πάντως, παρατηρούμε μερικούς συνδυασμούς γνωρισμάτων που είναι χαρακτηριστικοί και επιτρέπουν να διαχωρίσουμε μερικούς τύπους ή ποικιλίες τύπων κατά περιοχές.

Μία σειρά από γνωρίσματα απέχουν σημαντικά μεταξύ τους και μάλιστα οι διαφορές τους είναι αρκετά έντονες πράγμα, που φαίνεται πιο καθαρά όταν συγκρίνουμε τις ομάδες τής Ελλάδας και τής Πρόσω Ασίας (έκτός τής ομάδας τής Δυτικής Μικράς Ασίας). Τέτοιες διαφορές παρατηρούνται στην ανάπτυξη τής γενειάδας, στην ανάπτυξη τού τριχώματος στο στήθος, στο χρώμα και το σχήμα των τριχών, στον κεφαλικό δείκτη και στην εξωτερική κατασκευή τής μύτης.

Η παρατηρούμενη τάση συγκέντρωσης ορισμένων γνωρισμάτων που είναι διαφορετικά για την Πρόσω Ασία και διαφορετικά για την Ελλάδα και προφανώς για όλα τα Βαλκάνια, μάς δίνει το δικαίωμα να θεωρούμε σωστή τη διαίρεση τής “Βαλκανοκαυκασιανής Φυλής” σε δύο διαφορετικούς ανθρωπολογικούς τύπους σε αντίθεση με την ως τα σήμερα επικρατούσα γνώμη ανάμεσα σε σοβιετικούς και άλλους ανθρωπολόγους.

Υποθέτουμε ότι οι δύο αυτοί τύποι διαφοροποιήθηκαν νωρίτερα ή τουλάχιστον συγχρόνως με τη διαμόρφωση τής ομάδας τύπων τής Κεντρικής Ευρώπης. Ο Ι. Ντενίκερ (Deniker, J., 1900), ονομάζει τούς δύο αυτούς τύπους “Διναρική” και “ασσυριακή” φυλή. Πιστεύουμε ότι οι όροι “διναρική” και “ασσυριακή” σημαίνουν μόνο μίαν ορισμένη ποικιλία τύπων τής Βαλκανικής και Προσσωασιατικής “φυλής” με

τη στενή σημασία τής λέξης “φυλή”. Γι’ αυτό στην εργασία τούτη δεν πρόκειται να διατηρήσουμε την ορολογία τού Ντενίκερ.

Πάντως η πρόταση να διαιρεθεί η “Βαλκανοκαυκασιανή φυλή” δεν σημαίνει ότι αρνούμαστε την κοινή καταγωγή τής “Νοτιοευρωπαϊκής φυλής”. Με βάση το υλικό που συγκεντρώσαμε θα αναζητήσουμε, μέσα στα όρια αυτής τής φυλής, τούς ανθρωπολογικούς τύπους και τις ποικιλίες τους που αντιστοιχούν στο κατά γεωγραφική περιοχή σύνολο των γνωρισμάτων τα οποία παραθέσαμε πιο πάνω.

ΜΕΘΟΔΟΙ ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΥ ΤΩΝ ΤΥΠΩΝ

Ο διαχωρισμός των τύπων είναι ένα από τα βασικά στάδια τής ανάλυσης τού ανθρωπολογικού υλικού μια και πρέπει να αντανακλά τη μορφολογική ομοιότητα, η οποία προϋποθέτει εθνογενετική συγγένεια όλων των ομάδων που ανήκουν στον ίδιο ανθρωπολογικό τύπο.

Η Γεωγραφική Μέθοδος

Για να διαχωρίσουμε διαφορετικά σύνολα μορφολογικών γνωρισμάτων χρησιμοποιούμε τη γεωγραφική μέθοδο, που είναι η καλύτερη απ’ όσες έχουν προταθεί ως σήμερα. Όλα τα γνωρίσματα, ανθρωπομετρικά και περιγραφικά τα σχεδιάσαμε ένα-ένα, σχεδόν, με διαφορετικά χρώματα σε ξεχωριστούς γεωγραφικούς χάρτες. Σαν βάση πήραμε το πλάτος διακύμανσης τού κάθε γνωρίσματος και σε κάθε χάρτη σχεδίαστανε τα σύνορα των περιοχών που παρουσιάζουν το πιο μεγάλο, τα ενδιάμεσα και το πιο μικρό πλάτος διακύμανσης. Έτσι για το κάθε γνώρισμα σχηματίστηκε ένας γεωγραφικός χάρτης με τέσσερις ή και τρεις υποδιαιρέσεις, όπου η κάθε διαφορετικά χρωματισμένη περιοχή αντιστοιχεί σε ορισμένο πλάτος διακύμανσης τού δοσμένου γνωρίσματος.

Για τις περιοχές όπου επικρατούν τα πιο μικρά μεγέθη τού κάθε γνωρίσματος χρησιμοποιήσαμε τα πιο ανοιχτά χρώματα, συμπεριλαμβανομένου του λευκού. Όσο πιο σκοτεινό γίνεται το χρώμα τόσο το μέγεθος τού δοσμένου γνωρίσματος μεγαλώνει.

Με τον τρόπο αυτό, αντιπαραβάλλοντας τον κάθε γεωγραφικό χάρτη κατανομής των γνωρισμάτων με τούς άλλους, διαχωρίσαμε σχετικά εύκολα τούς ανθρωπολογικούς τύπους που συνδέονται με τη δεδομένη γεωγραφική περιοχή.

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ

ΣΩΜΑΤΟΣΚΟΠΙΚΩΝ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΩΝ

ΧΡΩΜΑ ΙΡΙΔΑΣ (ΚΛΙΜΑΚΑ ΜΠΟΥΝΑΚ)

ΓΥΝΑΙΚΕΣ

■	4,385 ως 4,58	(6)
■	4,19 ως 4,385	(1)
■	3,995 ως 4,19	(2)
□	3,8 ως 3,995	(2)

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ

ΣΩΜΑΤΟΣΚΟΠΙΚΩΝ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΩΝ

ΧΡΩΜΑ ΔΕΡΜΑΤΟΣ

ΓΥΝΑΙΚΕΣ

	10,06 ως 10,55 (6)
	9,58 ως 10,06 (1)
	9,1 ως 9,58 (4)

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ

ΣΩΜΑΤΟΣΚΟΠΙΚΩΝ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΩΝ

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΡΙΧΩΜΑΤΟΣ ΣΤΗΘΟΥΣ

ΑΝΔΡΕΣ

■	2,674 ως 2,85	(5)
■	2,496 ως 2,674	(3)
■	2,318 ως 2,496	(2)
■	2,14 ως 2,318	(1)

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ

ΣΩΜΑΤΟΣΚΟΠΙΚΩΝ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΩΝ

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΓΕΝΕΙΑΔΑΣ

ΑΝΔΡΕΣ

- 3,495 ως 3,9 (5)
- 3,09 ως 3,495 (6)

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ

ΣΩΜΑΤΟΣΚΟΠΙΚΩΝ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΩΝ

ΧΡΩΜΑ ΤΡΙΧΩΝ ΚΕΦΑΛΗΣ (ΚΛΙΜΑΚΑ ΦΙΣΕΡ)

ΓΥΝΑΙΚΕΣ

- 5,15 ως 6,14 (5)
- 4,15 ως 5,15 (6)

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ

ΣΩΜΑΤΟΣΚΟΠΙΚΩΝ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΩΝ

ΧΡΩΜΑ ΤΡΙΧΩΝ ΚΕΦΑΛΗΣ (ΚΛΙΜΑΚΑ ΦΙΣΣΕΡ)

ΑΝΔΡΕΣ

- 5,45 ως 5,81 (1)
- 5,09 ως 5,45 (10)

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ

ΣΩΜΑΤΟΣΚΟΠΙΚΩΝ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΩΝ

ΣΧΗΜΑ ΟΣΤΕΪΝΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΜΥΤΗΣ

ΓΥΝΑΙΚΕΣ

■	2,254 ως 2,39	(6)
■	2,116 ως 2,254	(3)
■	1,978 ως 2,116	(1)
□	1,84 ως 1,978	(1)

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ

ΣΩΜΑΤΟΣΚΟΠΙΚΩΝ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΩΝ

ΣΧΗΜΑ ΟΣΤΕΪΝΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΜΥΤΗΣ

ΑΝΔΡΕΣ

	2,454 ως 2,54 (2)
	2,366 ως 2,454 (4)
	2,278 ως 2,366 (1)
	2,19 ως 2,278 (4)

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ

ΣΩΜΑΤΟΣΚΟΠΙΚΩΝ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΩΝ

ΜΟΡΦΗ ΤΡΙΧΩΝ ΚΕΦΑΛΗΣ

ΓΥΝΑΙΚΕΣ

- 1,64 ως 2,19 (5)
- 1,08 ως 1,64 (6)

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ

ΣΩΜΑΤΟΣΚΟΠΙΚΩΝ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΩΝ

ΜΟΡΦΗ ΤΡΙΧΩΝ ΚΕΦΑΛΗΣ

ΑΝΔΡΕΣ

- 2,014 ως 2,3 (4)
- 1,727 ως 2,014 (1)
- 1,44 ως 1,727 (6)

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ

ΑΝΘΡΩΠΟΜΕΤΡΙΚΩΝ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΩΝ

ΠΛΑΤΟΣ ΠΡΟΣΩΠΟΥ ΓΥΝΑΙΚΕΣ

■	134,04 ως 134,85 (4)
■	133,22 ως 134,04 (4)
■	132,41 ως 133,22 (2)
□	131,59 ως 132,41 (1)

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ

ΑΝΘΡΩΠΟΜΕΤΡΙΚΩΝ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΩΝ

ΠΛΑΤΟΣ ΠΡΟΣΩΠΟΥ

ΑΝΔΡΕΣ

- 141,91 ως 143,28 (4)
- 140,55 ως 141,91 (5)
- 139,19 ως 140,55 (2)

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ

ΑΝΘΡΩΠΟΜΕΤΡΙΚΩΝ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΩΝ

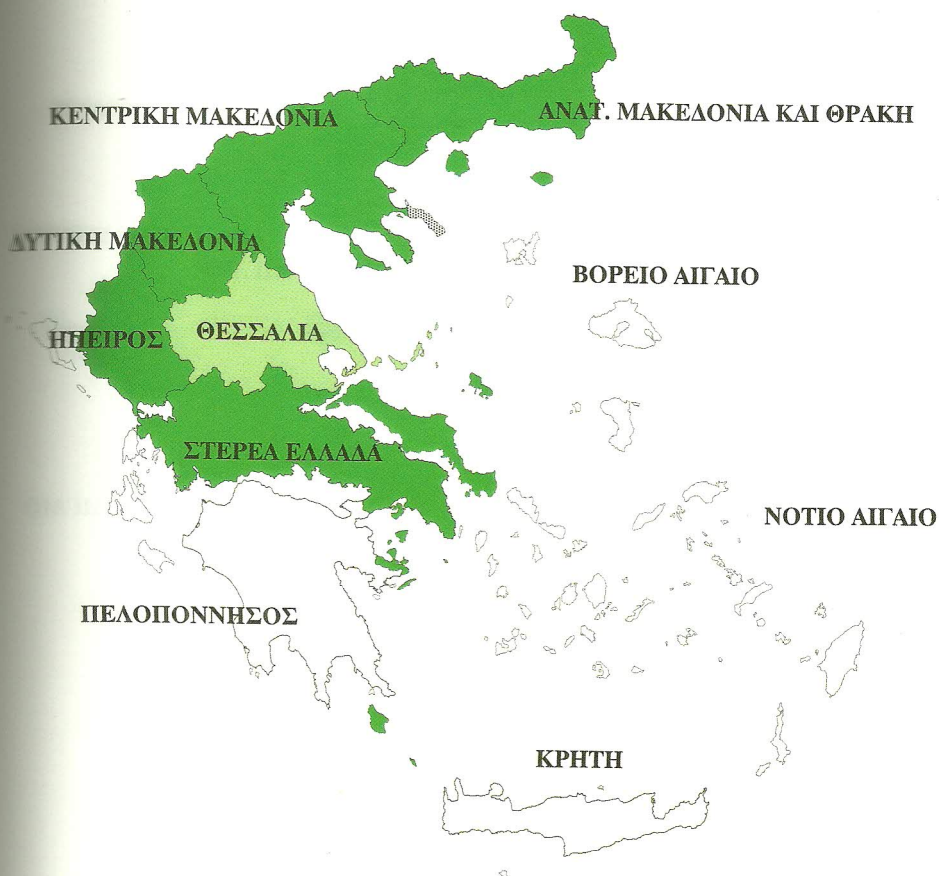
ΠΑΧΟΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΧΕΙΛΕΩΝ

ΓΥΝΑΙΚΕΣ

- 14,39 ως 15,08 (5)
- 13,71 ως 14,39 (3)
- 13,03 ως 13,71 (2)
- 12,35 ως 13,03 (1)

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ

ΑΝΘΡΩΠΟΜΕΤΡΙΚΩΝ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΩΝ

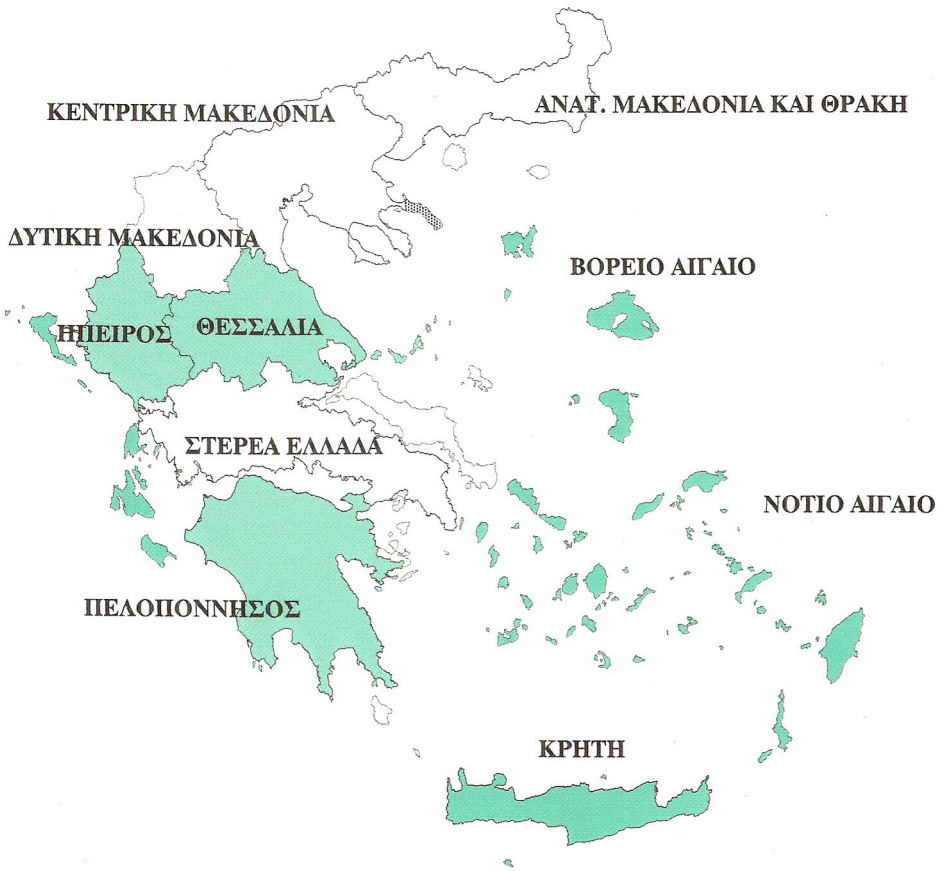
ΠΑΧΟΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΧΕΙΛΕΩΝ

ΑΝΔΡΕΣ

- 14,81 ως 15,67 (5)
- 13,94 ως 14,81 (1)
- 13,07 ως 13,94 (5)

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ

ΑΝΘΡΩΠΟΜΕΤΡΙΚΩΝ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΩΝ

ΥΨΟΣ ΜΥΤΗΣ ΑΠΟ ΤΟ ΣΗΜΕΙΟ ΤΟΥ ΣΕΛΙΟΥ ΓΥΝΑΙΚΕΣ

	50,98 ως 51,85 (4)
	50,12 ως 50,98 (3)
	49,26 ως 50,12 (4)

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ

ΑΝΘΡΩΠΟΜΕΤΡΙΚΩΝ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΩΝ

ΥΨΟΣ ΜΥΤΗΣ ΑΠΟ ΤΟ ΣΗΜΕΙΟ ΤΟΥ ΣΕΛΙΟΥ ΑΝΔΡΕΣ

- 55,86 ως 56,71 (1)
- 55 ως 55,86 (3)
- 54,14 ως 55 (2)
- 53,28 ως 54,14 (5)

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ

ΑΝΘΡΩΠΟΜΕΤΡΙΚΩΝ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΩΝ

ΠΛΑΤΟΣ ΜΥΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ

■	32,378 ως 32,62	(5)
■	32,135 ως 32,378	(1)
■	31,892 ως 32,135	(2)
□	31,65 ως 31,892	(3)

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ

ΑΝΘΡΩΠΟΜΕΤΡΙΚΩΝ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΩΝ

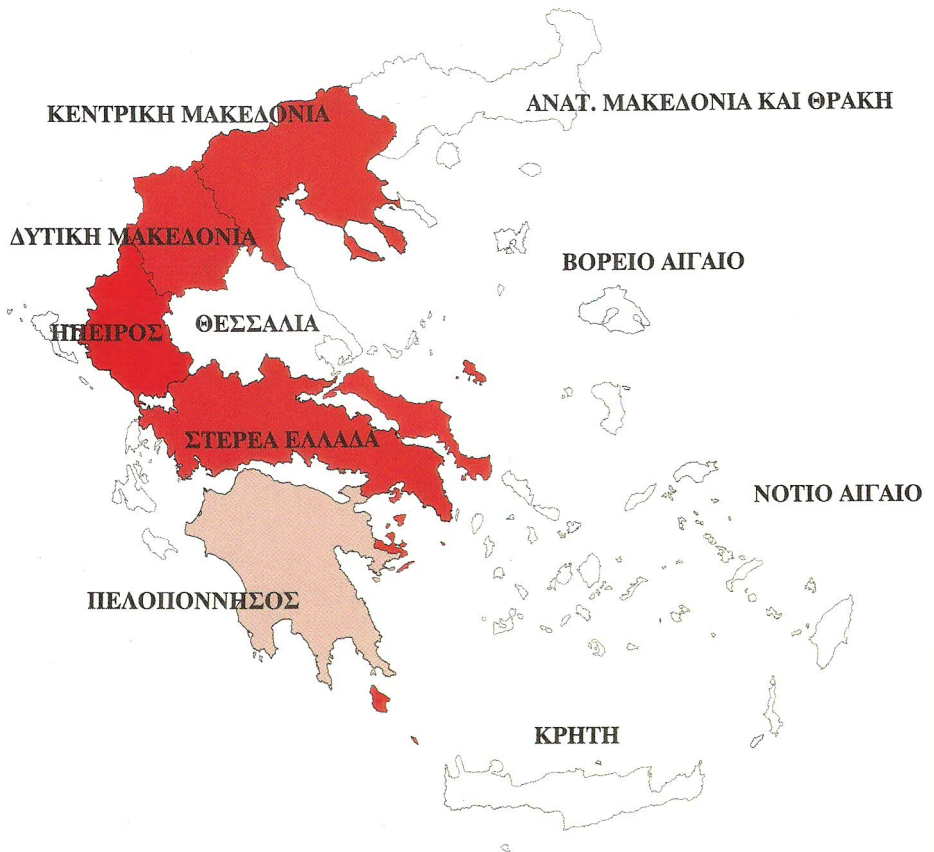
ΠΛΑΤΟΣ ΜΥΤΗΣ

ΑΝΔΡΕΣ

■	36,04 ως 36,28	(3)
■	35,78 ως 36,04	(1)
■	35,52 ως 35,78	(3)
□	35,26 ως 35,52	(4)

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ

ΑΝΘΡΩΠΟΜΕΤΡΙΚΩΝ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΩΝ

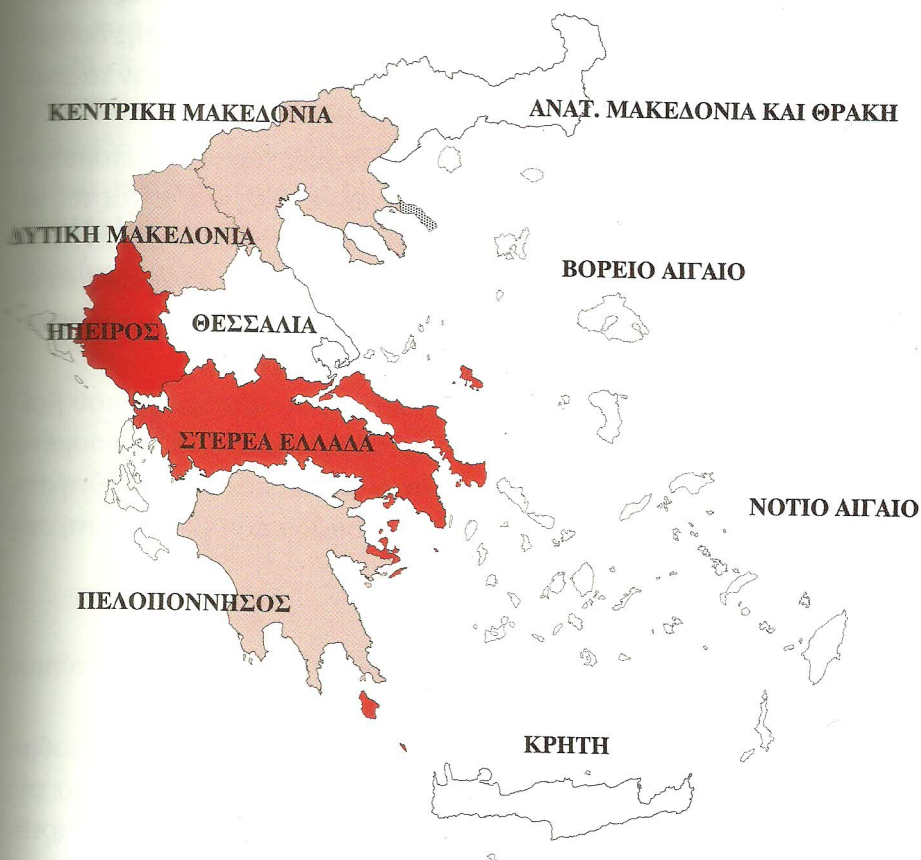
ΚΕΦΑΛΙΚΟΣ ΔΕΙΚΤΗΣ

ΓΥΝΑΙΚΕΣ

	86,12 ως 87,97 (1)
	84,26 ως 86,12 (3)
	82,4 ως 84,26 (1)
	80,54 ως 82,4 (6)

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ

ΑΝΘΡΩΠΟΜΕΤΡΙΚΩΝ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΩΝ

ΚΕΦΑΛΙΚΟΣ ΔΕΙΚΤΗΣ

ΑΝΔΡΕΣ

- 85,93 ως 87,85 (1)
- 84,02 ως 85,93 (1)
- 82,11 ως 84,02 (3)
- 80,2 ως 82,11 (6)

Πίνακες

Εκτός από τη χαρτογράφηση όλων των γνωρισμάτων, χρησιμοποιήσαμε πίνακες όπου ταξινομήσαμε όλες τις ομάδες σε τρεις ή τέσσερις κατηγορίες ανάλογα με το μέγεθος του γνωρίσματος.

Στην πρώτη κατηγορία τοποθετήσαμε τα πιο μικρά μεγέθη τού δοσμένου γνωρίσματος, στη δεύτερη τα μέτρια και στην τρίτη τα μεγάλα. Όταν το μέγεθος ενός γνωρίσματος παρουσίαζε εκτεταμένες διαφορές, δημιουργήσαμε και τέταρτη κατηγορία κι έτσι η θέση τής δοσμένης ομάδας καθοριζόταν με ακόμη μεγαλύτερη ακρίβεια στην ταξινόμηση.

Ακολουθούν στις επόμενες σελίδες οι πίνακες των Ανθρωπομετρικών και των Σωματοσκοπικών γνωρισμάτων καθώς και οι χάρτες με τη γεωγραφική κατανομή των σημαντικότερων γνωρισμάτων. Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ξανά ότι το λευκό χρώμα αντιστοιχεί σε μέγεθος γνωρίσματος και δεν σημαίνει απουσία μετρήσεων. Το πράσινο για το Αγ. Όρος σημαίνει έλειψη στοιχείων.

Φυσικά εύκολο είναι να καταλάβει κανείς ότι μία ομάδα που βρίσκεται τελευταία στη σειρά τής πρώτης κατηγορίας (για το δοσμένο γνώρισμα) προσεγγίζει περισσότερο στην ομάδα που είναι πρώτη στη σειρά τής δεύτερης κατηγορίας παρά στην ομάδα που είναι πρώτη στη σειρά τής πρώτης κατηγορίας.

Τα Κυκλικά Διαγράμματα

Για τον ακριβέστερο και πιο παραστατικό διαχωρισμό των τύπων έχουν χρησιμοποιηθεί και τα “κυκλικά διαγράμματα”.

Σχεδιάζουμε δηλαδή ένα πολύγωνο μέσα στο οποίο τοποθετούμε κυκλικά τις ομάδες που πρόκειται να συγκρίνουμε. Το διάγραμμα τής κάθε ομάδας σχεδιάζεται με διαφορετικό χρώμα και παράλληλα αριθμείται, για πιο μεγάλη ευκολία, με τον αύξοντα αριθμό τής ομάδας. Αριθμούνται επίσης οι κορυφές τού πολυγώνου.

Από το κέντρο τού πολυγώνου φέρουμε την ακτίνα προς την κάθε κορυφή του. Κάθε ακτίνα αντιστοιχεί σε ένα γνώρισμα και εκφράζει όλη την έκταση διακυμάνσεων τού γνωρίσματος αυτού. Το κέντρο τού σχήματος παρασταίνει το πιο μικρό μέγεθος και οι κορυφές τού πολυγώνου το πιο μεγάλο μέγεθος τού κάθε γνωρίσματος. Αν το γνώρισμα

έχει εκφραστεί σε ποσοστά, τότε όλο το μήκος τής ακτίνας αντιπροσωπεύει το 100%.

Σχεδιάσαμε δύο κυκλικά διαγράμματα. Ένα για τη σειρά των ανδρικών ομάδων κι ένα για τη σειρά των γυναικείων.

Το διάγραμμα προσφέρει τη δυνατότητα όχι μόνο να συγκρίνει πανείς παραστατικά τη μία ομάδα με την άλλη αλλά και να αντιληφθεί ταυτόχρονα, με μαθηματική ακρίβεια τη διαφορά τού γνωρίσματος που παρουσιάζει η σύγκριση.

Η εξέταση των χαρτών, των πινάκων και των διαγραμμάτων αποδεικνύει ότι με βάση το σύνολο των γνωρισμάτων ο πληθυσμός τής Ελλάδας διαφέρει ανθρωπολογικώς από τον πληθυσμό που κατοικεί μόνο στα ενδότερα τής Μικράς Ασίας.

Η Ηπειρώτικη ομάδα κι ένα μέρος άπ την ομάδα τής Δυτικής Μακεδονίας διαφέρουν από τις υπόλοιπες ομάδες τής ηπειρωτικής Ελλάδας.

ΕΚΛΟΓΗ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΩΝ ΓΙΑ ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ

Σε κάθε ταξινόμηση το βασικό ζήτημα είναι η εκλογή των γνωρισμάτων που θα χρησιμεύσουν σαν βάση της. Σε κάθε ανθρωπολογική ανάλυση δηλαδή, είναι αναγκαίο να υπολογίζεται η “ταξινομική αξία” κάθε γνωρίσματος.

Ο Α. Η. Γιαρχό (Yarho, A., 1934), που διατύπωσε τη θεωρία για τη σημασία του γνωρίσματος, έγραψε ότι όσο πιο μεγάλη είναι η φυλογενετική ηλικία ενός γνωρίσματος, τόσο πιο μεγάλη είναι η ταξινομική του αξία. Δηλαδή όσο πιο “παλιό” είναι ένα γνώρισμα τόσο πιο μεγάλη αξία έχει.

Την αρχαιότητα ενός ανθρωπομετρικού γνωρίσματος μπορούμε να τη διαπιστώσουμε όταν υπάρχει διαθέσιμο παλαιοανθρωπολογικό υλικό. Για τα σωματοσκοπικά όμως γνωρίσματα-που φυσικά δεν διασώζονται στο παλαιοανθρωπολογικό υλικό - το έργο τής φυλετικής διάγνωσης είναι ακόμα πιο δύσκολο.

Η δυσκολία συνίσταται στην επεξεργασία θεωρητικών βάσεων πάνω στις οποίες θα στηρίζεται η κατάταξη των γνωρισμάτων σε κατηγορίες ανάλογα με την ηλικία τους. Ο Γ. Φ. Ντεμπέτς, που ασχολήθηκε με το ζήτημα αυτό, λέει ότι την ένδειξη για την αρχαιότητα ενός γνωρίσματος μας την δίνει η γεωγραφική του κατανομή: *Όσο πιο πυκνά είναι διαδεδομένο ένα γνώρισμα σε μία περιοχή κι όσο πιο εκτεταμένος είναι ο χώρος εξάπλωσής του, τόσο πιο αρχαίο πρέπει να θεωρείται αυτό το γνώρισμα.*

Γνωρίσματα όπως λ.χ. τα σγουρά μαλλιά που χαρακτηρίζουν τον πληθυσμό ολόκληρων περιοχών τής Αφρικής, το πολύ επίπεδο πρόσωπο που διακρίνει τούς λαούς τής Ανατολικής Ασίας, κ.ά., πρέπει να έχουν σχετικά πολύ μεγάλη ηλικία. Γι' αυτό αποτελούν γνωρίσματα διαχωρισμού μεγάλων ανθρωπολογικών υποδιαιρέσεων τής ανθρωπότητας.

Είναι εύκολο να διαπιστώσει κανείς - γράφει ο Γ. Φ. Ντεμπέτς (Debetz, G. F., 1952) ότι τα γνωρίσματα με συμπαγή κατανομή συνυπάρχουν με ορισμένα άλλα με συνδυασμούς γνωρισμάτων κι ότι αυτοί οι συνδυασμοί γίνονται καταφανείς μόνο όταν συγκρίνουμε ομάδες μεταξύ τους κι όχι άτομα...Στο χώρο τής ΕΣΣΔ λ.χ. παρατηρούμε το συνδυασμό τελικού τριχώματος, συχνότητας πτυχής άνω βλεφάρου,

πλάγριας όψης άνω χείλους (απόσταση μύτης - βλεννογόνου μεμβράνης) και άλλων γνωρισμάτων που φαινομενικά δεν συσχετίζονται λειτουργικά μεταξύ τους”.

“Το σχήμα τής κεφαλής, αντίθετα, δε συνδέεται με κανένα άλλο γνώρισμα και το συναντούμε με οποιοδήποτε συνδυασμό. Υπάρχει κάθε λόγος να πιστεύει κανείς ότι τούτο εξηγείται με το μικρότερο χρόνο ύπαρξης τού γνωρίσματος... Απλώς δεν πρόφτασαν να σχηματιστούν σταθεροί συνδυασμοί γνωρισμάτων”.

Στο σημείο αυτό μπορεί να προστεθεί ότι ο συνδυασμός των ανθρωπολογικών γνωρισμάτων αφορά χιλιάδες γονίδια και όχι μεμονωμένα 2-3 όπως έχει μέχρι στιγμής καταφέρει η μοριακή βιολογία και τουλάχιστον για τα επόμενα 100 χρόνια η μορφολογική ανθρωπολογία θα προηγείται.

Εκτός, δηλαδή από την πυκνότητα και το χώρο εξάπλωσης, το δοσμένο γνώρισμα πρέπει να συνδυάζεται και με άλλα γνωρίσματα που διαφέρουν μεταξύ τους (Levin, M., 1958).

Κριτήρια, λοιπόν, για τον καθορισμό τής ταξινομικής αξίας ενός γνωρίσματος είναι:

- α) Ο χρόνος που σχηματίστηκε και που τον προσδιορίζουμε έμμεσα.
- β) Η μορφή και ο χαρακτήρας εξάπλωσής του.
- γ) Ο συνδυασμός του με άλλα γνωρίσματα.

Για να εκτιμήσουμε την αξία των διαφορών γνωρισμάτων στις ομάδες που εξετάσαμε από τον Καύκασο ως το Ιόνιο πέλαγος, ξεκινήσαμε από τις ίδιες αρχές που έχουν διατυπωθεί για τον προσδιορισμό τής ταξινομικής τους αξίας σε πανανθρώπινη κλίμακα. Με βάση, λοιπόν, τις πιο πάνω αρχές, για τη διάκριση των ανθρωπολογικών τύπων τής Νοτιοανατολικής Ευρώπης χρησιμοποιήσαμε κυρίως τα επόμενα δέκα γνωρίσματα που δίνουν καθαρή γεωγραφική εικόνα συνδυασμού.

Στην πλειονότητά τους τα γνωρίσματα του συνδυασμού δεν εξαρτώνται το ένα από τη λειτουργία τού άλλου, και παρουσιάζουν πολύ μεγάλες διαφορές μεταξύ τους. Έτσι η φυλετο-διαγνωστική μας ανάλυση γίνεται πιο πλατειά και πιο ακριβής.

1) Ο χρωματισμός των ματιών, των τριχών και τού δέρματος. Παίρνομε πάντοτε υπ όψη τούς δείκτες χρωματισμού σαν σύνολο, δίνοντας παράλληλα προτεραιότητα στο χρώμα των ματιών μιά και η απόχρωση

τής ίριδας αποδειγνύεται γενετικά πώς είναι ένα από τα πιο ασφαλή γνωρίσματα για την εσωμαδική ταξινόμηση της Ευρωπαϊκής φυλής.

- 2) Η μορφή των τριχών, καθορισμένη με τη μέση βαθμολογία.
- 3) Ο βαθμός ανάπτυξης του τριχώματος στο στήθος.
- 4) Ο βαθμός ανάπτυξης της γενειάδας.
- 5) Το σχήμα της μύτης, καθορισμένο από το ποσοστό της γαμψής καμπυλότητας.
- 6) Το ύψος μύτης από το σέλιον (σημείο επαφής μύτης-μετώπου).
- 7) Ο κεφαλικός δείκτης.
- 8) Το πλάτος του προσώπου.
- 9) Το πλάτος της μύτης, προσδιοριζόμενο από το βαθμό προεξοχής των περυνγίων.
- 10) Το ανθρωπομετρικό “πάχος” των χειλιών, σε συνδυασμό με τη σωματοσκοπική περιγραφή του κάτω χείλους.

Αποδείχτηκε, λοιπόν, ότι τα πρώτα έξι γνωρίσματα είναι “μεγαλύτερης αξίας” όταν συγκρίνουμε τις ομάδες της Βαλκανικής με τις ομάδες της Πρόσω Ασίας. Τα δύο τελευταία γνωρίσματα περιορίζουν τη διαφορά στο ελάχιστο. Πρέπει, όμως να παίρνονται υπ όψη όταν κά-
νουμε εσωμαδικές συγκρίσεις, τόσο στις ομάδες της Βαλκανικής όσο και της Πρόσω Ασίας, στην περίπτωση που τις μελετούμε χωριστά.

ΤΥΠΟΙ ΚΑΙ ΠΟΙΚΙΛΙΕΣ ΠΟΥ ΔΙΑΧΩΡΙΣΤΗΚΑΝ

Με βάση τον πιο πάνω συνδυασμό γνωρισμάτων διαχωρίσαμε τούς έξι ανθρωπολογικούς τύπους και ποικιλίες στην Ελλάδα κι ως ένα βαθμό στη Μικρά Ασία. Δώσαμε σε καθέναν από τούς ανθρωπολογικούς αυτούς τύπους το όνομα της εκτεταμένης γεωγραφικής περιοχής όπου είναι εγκατεστημένος. Οι τύποι αυτοί έχουν τα πιο κάτω μορφολογικά γνωρίσματα.

Ο Αιγαιακός Ανθρωπολογικός Τύπος

Είναι ο πιο ψηλόσωμος απ’ όλες τις ομάδες της Ελλάδας που είχαμε στη διάθεσή μας. Παρουσιάζει αρκετά σκούρο χρωματισμό και λεία η κυματιστά μαλλιά. Ανάπτυξη τριχώματος στο στήθος μέτρια. Ανάπτυξη γενειάδας μάλλον ισχυρή. Σε σύγκριση με τούς άλλους τύπους της Ελλάδας παρουσιάζει την πιο μεγάλη ανάπτυξη τριχώματος. Προ-

Αιγαιακός Τύπος.

φανώς, στον τύπο αυτόν επέδρασε το προσωασιατικό στοιχείο, που η επιρροή του γίνεται φανερή σε όλη την παραλιακή Ανατολική Ελλάδα.

Σε σχέση με τούς τύπους της Πρόσω Ασίας και της ηπειρωτικής Ελλάδας ο Αιγαιακός τύπος τοποθετείται σε ενδιάμεση θέση, ιδιαίτερα σε ότι αφορά το χρώμα και τη μορφή των τριχών, την ανάπτυξη της γενειάδας και τού τριχώματος στο στήθος. Το σχήμα τής μύτης είναι ευθύ και η θέση τής αιχμής τής μύτης είναι οριζόντια λοξή προς τα πάνω.

Επίσης τον τύπο αυτόν διακρίνει ελαφρά οπισθομετωπία. Το σχήμα τής μύτης, η κλίση τού μετώπου, καθώς και όλες οι διαμέτρουι τής κεφαλής φέρνουν τον Αιγαιακό τύπο πολύ κοντά στον πληθυσμό τής Πελοποννήσου. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τα νησιά τού Αιγαίου.

Αιγαιακός Τύπος.

Ο χρωματισμός του όπως σημειώσαμε είναι αρκετά σκούρος: το ποσοστό των ανάμικτων αποχρώσεων τής ίριδας δεν ξεπερνά το 40%, οι σκουροκαστανές τρίχες δεν ξεπερνάν το 30% και το δέρμα είναι ανοιχτόχρωμο. Σε πανελλαδική κλίμακα κατέχει τη μέση θέση.

Μέσα στον τύπο αυτόν μπορούν να διακριθούν ποικιλίες, που μορφολογικά λίγο ξεχωρίζουν η μία από την άλλη, μα που είναι χαρακτηριστικές για τον κάθε γεωγραφικό τόπο.

Η πρώτη ποικιλία κατέχει το βόρειο τμήμα τής Κεντρικής Ελλάδας και μπορεί να ονομαστεί *Θεσσαλική*. Η δεύτερη, στο νότιο τμήμα, *Ρουμελιώτικη*.

Αιγαιακός Τύπος.

Η πρώτη ποικιλία χαρακτηρίζεται από μεγαλύτερη λεπτοπροσωπία και λεπτορρινία, ανοιχτότερο χρωματισμό και υποβραχυκεφαλία.

Φαίνεται να αποτελεί μία παραλλαγή των ποικιλιών τής Κεντρικής Ελλάδας που όλες μαζί συνθέτουν τον Αιγαιακό τύπο.

Για την ομάδα τής Δυτικής Μικράς Ασίας επίσης, μπορούμε να πούμε ότι βρίσκεται πολύ κοντά στον Αιγαιακό τύπο.

Σε σύγκριση με τις υπόλοιπες ομάδες τής Πρόσω Ασίας, η ομάδα τούτη παρουσιάζει ανοιχτότερο χρωματισμό, μικρότερη βραχυκεφαλία, ευθύτερο σχήμα μύτης, μικρότερη ανάπτυξη τριχώματος. Η ομάδα τούτη διακόπτει τη συνέχεια τού τύπου τής Πρόσω Ασίας, που θα περίμενε

Αιγαιακός Τύπος.

να συναντήσει κανείς στην εξάπλωσή του προς τα δυτικά. Το πιθανότερο είναι πώς ο Προσωασιατικός τύπος αποτελεί το υπόστρωμά της.

Η δεύτερη ποικιλία, η Ρουμελιώτικη, είναι πιο βραχυκέφαλη και έχει μεγαλύτερη διάμετρο ζυγωματικών.

Ίσως οι διαφορές που παρουσιάζουν αυτές οι δύο ποικιλίες να είναι αποτέλεσμα επιρροής (όχι μεγάλης επιμιξίας) τού βορειοδυτικού ή Ηπειρώτικου τύπου στη Ρουμελιώτικη ποικιλία.

Πολύ κοντά, από ανθρωπολογική άποψη, στις ποικιλίες τής Κεντρικής Ελλάδας είναι η Νοτιοελλαδική ποικιλία που μπορεί να ονομαστεί και *Πελοποννησιακή*.

Αιγαιακός Τύπος.

Τα χαρακτηριστικά της γνωρίζομετα σε σύγκριση Αιγαιακός Τύπος με τις ποικιλίες της Κεντρικής Ελλάδας είναι πώς έχει υψηλότερο ανάστημα, ευθύτερη μύτη και μεγαλύτερη υποβραχυκεφαλία.

Η ομάδα τούτη είναι αρκετά μικτή και μοιάζει πάρα πολύ με τη Θρακική ποικιλία ιδιαίτερα στο βορειοδυτικό τμήμα της Μικράς Ασίας. Πάντως η ομάδα της Δυτικής Μικράς Ασίας, αν και ολιγάριθμη, διαφέρει από τον Προσασιατικό τύπο, γι' αυτό και τη συμπεριλάβαμε στην ομάδα ποικιλιών της Αιγαιακής λεκάνης.

Το υλικό που διαθέτουμε μάς δίνει τη δυνατότητα να διατυπώσουμε την άποψη ότι η επίδραση της Θρακικής ποικιλίας πάνω στον πλη-

Αιγαιακός Τύπος.

θυσμό της Μικρας Ασίας είναι πολύ πιο μεγάλη από όσο η επίδραση από τη Δυτική Μικρά Ασία προς τη Θράκη.

Επομένως μπορεί να συμπεράνει κανείς ότι η αλληλεπίδραση της Πρόσω Ασίας και της Ελλάδας έχει ασκηθεί περισσότερο δια μέσου των νησιών του Αιγαίου παρά δια μέσου της Θράκης.

Μελλοντικές λεπτομερέστερες έρευνες στον τομέα αυτόν θα δώσουν τη δυνατότητα να αποφανθεί κανείς πιο κατηγορηματικά, ιδιαίτερα για το χώρο της Δυτικής Μικρας Ασίας.

Στον Αιγαιακό τύπο - με την πλατιά έννοια της λέξης - συμπεριλαμβάνουμε και τις δύο ομάδες των Ελλήνων της Μαριούπολης (δηλαδή

Αιγαιακός Τύπος.

τόσο τούς Ελληνόφωνους όσο και τούς Ταταρόφωνους), μ' όλο που είναι αρκετά μικτές.

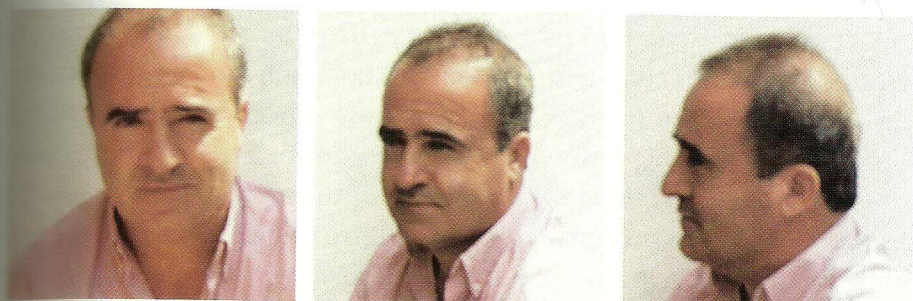

Αιγαιακός Τύπος (Πελοπόννησος).

Η Θρακική ποικιλία έχει γενικά μαύρο χρώμα ίριδας. Υπάρχει όμως μεγάλο ποσοστό ανάμικτων αποχρώσεων (όχι πάνω από 30% σκού-

Αιγαιακός Τύπος (Πελοπόννησος)

Αιγαιακός Τύπος (Κρήτη).

ρο-καστανόχρωμες τρίχες). Μορφή τριχών λεία ή κυματιστή. Η ανάπτυξη τού τριχώματος στο στήθος είναι κάτω από μέτρια. Ανάπτυξη

Αιγαιακός Τύπος (Κορήτη).

τής γενειάδας πάνω από μέτρια. Σε αντίθεση με τον Ηπειρώτικο, η Θρακική ποικιλία είναι η πιο μεσοκεφαλική και η πιο λεπτοπρόσωπη άπ' όλους τούς τύπους του νοτιοανατολικού κλάδου τής Ευρωπαϊκής φυλής. Το σχήμα τής μύτης είναι ευθύ ή γαμψό. Στις γυναίκες όμως συχνά είναι σιμή. Η θέση τής αιχμής τής μύτης είναι οριζόντια ή λοξή προς τα άνω τόσο στους άνδρες όσο και στις γυναίκες. Η κλίση τού μετώπου σχεδόν κατακόρυφη. Βαθμός προεξοχής πτερυγίων και πάχος χειλιών μέτρια, αλλά κάπως μεγαλύτερα από τις Κεντροελλαδικές ποικιλίες και κάπως μικρότερα από τού Ηπειρωτικού τύπου.

Εκτός από τη Θράκη, η Θρακική ποικιλία απλώνεται στην Ανατολική Μακεδονία, στην Ανατολική Θράκη, στη Δυτική Μικρά Ασία, εν μέρει μόνο στα νησιά τού Αιγαίου και προφανώς προς τα βόρεια, στις νότιες και ανατολικές επαρχίες τής Βουλγαρίας.

Η Θρακική ποικιλία μοιάζει πάρα πολύ με τις Κεντροελλαδικές και ιδιαίτερα με τη Θεσσαλική ποικιλία. Βρίσκεται ανάμεσα στον Ηπειρώτικο και τον Προσωασιατικό τύπο. Διαφέρει εντελώς από τον πρώτο, ενώ η διαφορά της με τον δεύτερο είναι σχετικά μικρότερη. Μπορεί ακόμα να θεωρηθεί ότι είναι η νοτιοανατολική ποικιλία τού "Ποντια-

«ουί» (Δυτικοκανκασιανού κι όχι Πόντιου με την ελληνική σημασία) τύπου που περιέγραψε ο Β. Β. Μπουνάκ (Bounak, V. V., 1946).

Όλες τις ποικιλίες που περιγράψαμε ως τώρα μπορούμε να τις εντάξουμε σε ομάδα ποικιλιών που έχουν προφανώς κοινή καταγωγή. Ένα σοβαρό εμπόδιο για την ένταξη αυτή είναι η μεγάλη διαφορά στον κεφαλικό δείκτη. Επειδή όμως είναι γνωστή η μεγάλη ποικιλία που παρουσιάζει αυτό το γνώρισμα, μία και εξαρτάται από τούς πιο διαφορετικούς παράγοντες, (σχετικός λόγος γίνεται σε άλλο κεφάλαιο πιο κάτω), η ένταξη αυτών των ποικιλιών στον ίδιο τύπο, τον Αιγαιακό, μπορεί να θεωρηθεί δικαιολογημένη.

● Ηπειρώτικος Τυπος

Ο χρωματισμός του είναι λίγο πιο ανοιχτός από τού Αιγαιακού τύπου. Η ανάπτυξη τού τριχώματος στο στήθος είναι ασθενής, η πιο ασθενής απ' όλες τις ομάδες τής Ελλάδας. Η γενειάδα παρουσιάζει μέτρια ανάπτυξη. Χαρακτηριστικό αυτού τού τύπου είναι η υπερβραχυκεφαλία, πιθανώς η μεγαλύτερη σε όλη την Ευρώπη με κεφαλικό δείκτη 88. Σχεδόν ο ένας στους δύο εκπροσώπους τού τύπου αυτού παρουσιάζει

Ηπειρωτικός Τύπος.

Ηπειρωτικός Τύπος.

πλατυνία. Το πλάτος του προσώπου (διάμετρος ζυγωματικών) είναι το μεγαλύτερο σε όλη την Ελλάδα. Το σχήμα τής μύτης γαμψό και, σπανιότερα ευθύ. Το πάχος των χειλιών περισσότερο από μέτριο. Η κλίση του μετώπου σχεδόν κατακόρυφη. Το ανάστημα, σε ελλαδική κλίμακα, υψηλό.

Η επίδραση αυτού του τύπου έξω από την Ήπειρο είναι ιδιαίτερα αισθητή στη Δυτική Μακεδονία και σε μικρότερο βαθμό στην Κεντρική Ελλάδα και Δυτική Πελοπόννησο, αλλά και πέρα από τα σύνορα τής Ελλάδας.

Ο Ηπειρώτικος ξαπλώνεται κατά μήκος όλης τής Πίνδου και στα

Ηπειρωτικός Τύπος.

Αγραφα. Θα μπορούσαμε ακόμη να τον ονομάσουμε “Πινδικό”, αλλά θα τού περιορίζαμε τη γεωγραφική του έκταση μόνο στην Ελλάδα, ενώ ο όρος “ηπειρωτικός”, με την έννοια τού “continental” αγκαλιάζει ένα μεγάλο μέρος τής Ευρωπαϊκής ηπείρου. Είναι τύπος πανάρχαιος στο χώρο μας και προφανώς αυτόχθονας. Είναι δύσκολο στο σημερινό στάδιο των γνώσεών μας να πούμε ποιος είναι ο αρχαιότερος, ο Αιγαιακός ή ο Ηπειρώτικος. Το πιο πιθανό είναι ότι και οι δύο βασικοί αυτοί τύποι στην Ελλάδα έχουν κοινή καταγωγή από την εποχή του Αρχανθρώπου, οι οποίοι αργότερα διαφοροποιήθηκαν σιγά-σιγά, προσαρμοζόμενοι στις νέες κλιματολογικές συνθήκες.

Αιγαίο - Ηπειρωτικός Τύπος (Μεταβατικός).

Τύπος Ιονίου.

Η διαφορά ίσως να έγκειται στο γεγονός ότι ο Αιγαιακός εξελίχθηκε με ταχύτερους ρυθμούς. Ενώ ο Ηπειρωτικός διατήρησε περισσότερο

τα αρχέγονα χαρακτηριστικά του, όπως αυτά φαίνονται ακόμη στο Μεσολιθικό άνθρωπο τής Φράγχθης. Σ' αυτόν τον τύπο ανήκουν και οι Σαρακατσάνοι, οι οποίοι μετακινήθηκαν αργότερα ανατολικά και νότια. Ιδιαίτερα οι Σαρακατσάνοι τής Βουλγαρίας, απομόνωμένοι τώρα εδώ και περισσότερα από εκατόν εβδομήντα χρόνια περίπου, διατηρούν τη μεσοκεφαλία και όχι την υπερβραχυκεφαλία που παρουσιάζουν οι σύγχρονοι Ηπειρώτικοι. Η μεσοκεφαλία είναι φυσικά αρχαιότερο γνώρισμα που παραπλάνησε αξιόλογους Βαλκανικούς συναδέλφους να τούς θεωρήσουν Μεσογειακής καταγωγής. Η επισταμένη εξέταση όμως τού συνόλου των γνωρισμάτων τους δεν αφήνει καμιά αμφιβολία ότι ανήκουν στους Ηπειρώτικούς (Α. Ν. Πουλιανός, 1993).

Με βάση τούς δύο βασικούς τύπους τής Ελλάδας σχηματίστηκε και η *Μακεδονική* ποικιλία.

Έχει κι αυτή γενικά σκούρο χρωματισμό. Όμως και σε αυτή συναντιούνται αρκετά συχνά ανάμικτες αποχρώσεις τής ίριδας και σκουροπαστανές τρίχες. Η μορφή των τριχών είναι λεία ή ελαφρά κυματιστή. Ανάπτυξη τού τριχώματος στο στήθος κάτω από το μέτριο. Ανάπτυξη τής γενειάδας πάνω από το μέτριο. Σχήμα τής μύτης ευθύ αλλά και χαμηλό. Οι απόλυτες μετρήσεις τής κεφαλής και τού προσώπου την τοποθετούν σε μίαν ενδιάμεση θέση ανάμεσα στις γειτονικές ποικιλίες.

Η ποικιλία τούτη έχει μικτή καταγωγή. Στην Ανατολική Μακεδονία επικρατεί η Θρακική ποικιλία. Στη Δυτική και Κεντρική Μακεδονία ο Ηπειρώτικος τύπος. Στη Νότια Μακεδονία η Κεντροελλαδική ποικιλία. Δεν υπάρχουν αυστηρά σύνορα στο πέρασμα από τον ένα τύπο στον άλλο ή απ' τη μία ποικιλία στην άλλη. Γι' αυτό τη Μακεδονική ποικιλία τη συμπεριλαμβάνουμε βασικά στον Αιγαιακό τύπο, με τις ανάλογες επιδράσεις τού Ηπειρώτικου στα δυτικά.

Όταν πάρουμε υπ όψη τα ιστορικά και εθνογραφικά δεδομένα μπορούμε να θεωρήσουμε ότι η Μακεδονική ποικιλία έχει σύνθετη καταγωγή και προήλθε από τη διασταύρωση Θρακικών, Πελασγικών και Ιλλυρικών στοιχείων.

Την ποικιλία αυτή την συναντούμε όχι μόνο στους Ελληνόφωνους αλλά και στους Σλαβόφωνους και στους Βλαχόφωνους.

Οι διαδικασίες διασταύρωσης και αλληλοδιείσδυσης διαφορετικών ανθρωπολογικών τύπων και ποικιλιών συνέτειναν στην εξάλειψη των

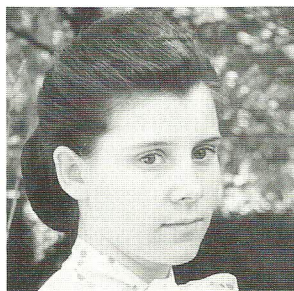
μεταξύ τους συνόρων. Όμως, τα συστατικά φυλετικά τους γνωρίσματα δεν εξαλείφθηκαν τελείως. Ίσως, ως ένα βαθμό να συνέτεινε σε αυτό η ιστορική τύχη ορισμένων περιοχών της Μακεδονίας.

Όπως είναι γνωστό, στην περιοχή αυτή δημιουργήθηκαν ορισμένες γλωσσικές ομάδες. Η διαφορά της γλώσσας κράτησε ως ένα βαθμό σε απομόνωση την κάθε ομάδα από τις άλλες, ιδιαίτερα στην περίοδο του Μεσαίωνα.

Ο Ρίπλεϋ θεωρούσε ότι η Μακεδονία ήταν αδύνατο να μελετηθεί ανθρωπολογικώς (Ripley W., 1900). Η γεωγραφική όμως μέθοδος φυλετικής ανάλυσης μας έδωσε ικανοποιητικά αποτελέσματα κι έτσι έχουμε σήμερα αρκετά ξεκάθαρη εικόνα για την ανθρωπολογία της Μακεδονίας.

Ο Δυτικομακεδονικός Τύπος (Τύπος της Βόρειας Πίνδου)

Είναι ο πιο ανοιχτόχρωμος τύπος σε όλη την Ελλάδα. Το ποσοστό των μαύρων ματιών είναι σχεδόν ίσο με των ανάμικτων. Το χρώμα του δέρματος είναι αρκετά ανοιχτό. Επικρατούν τα σκούρα καστανά μαλλιά. Μορφή τριχών περισσότερο λεία. Πρόσωπο λεπτό ή μέτριο. Ο

Τύπος Δυτικής Μακεδονίας (Κοπατσαράιοι).

Κεντρική Μακεδονία.

Θράκη.

τύπος αυτός παρουσιάζει υποβραχυκεφαλία. Ανάπτυξη τριχώματος στο στήθος κάτω από το μέτριο. Ανάπτυξη γενειάδας πάνω από το μέτριο. Το σχήμα τής μύτης στις περισσότερες περιπτώσεις είναι ευθύ,

*Μικτοί.**Κύπρος.*

η θέση της αιχμής περισσότερο λοξή προς τα άνω. Η μύτη είναι αρκετά λεπτή και όχι υψηλή σε σύγκριση με την ελλαδική κλίμακα.

Ο τύπος τούτος είναι διαδεδομένος σε όλη τη Δυτική Μακεδονία και ως ένα σημείο και στη Βόρεια Θεσσαλία και στην Ανατολική Ήπειρο. Ιδιαίτερα συμπαγής όμως παρουσιάζεται στην περιοχή Βοΐου - Γρεβενών και από τις δύο κλιτύες της οροσειράς της Βόρειας Πίνδου.

Ο ίδιος τύπος αντιπροσωπεύεται σε μεγάλο βαθμό και ανάμεσα στους Βλαχόφωνους της Δυτικής Μακεδονίας και της Θεσσαλίας, που

και αυτοί, όπως είναι γνωστό, κατάγονται επίσης από τη Δυτική Μακεδονία. Κύριος εκπρόσωπος αυτής της ποικιλίας είναι οι Κοπατσαραίοι των Γρεβενών. Σε σχετικά μικρότερο βαθμό αντιπροσωπεύεται και ανάμεσα στους Σλαβόφωνους της Βορειοδυτικής Μακεδονίας, όπου όμως επικρατεί περισσότερο ο Ηπειρώτικος τύπος.

Όπως δείχνουν τα ανθρωπολογικά δεδομένα, ο τύπος αυτός σχηματίστηκε σαν αποτέλεσμα διασταύρωσης πάνω σε βάση υποστρώματος του Αιγαιακού και Ηπειρώτικου τύπου, που ο χώρος της Δ. Μακεδονίας μπορεί να θεωρηθεί σαν η “ζώνη επαφής” τους.

Πρέπει επίσης να πούμε σχετικά με την καταγωγή αυτού του τύπου, ότι δεν αποκλείουμε την περίπτωση να έχουμε να κάνουμε με “τοπικό αποχρωματισμό” του ντόπιου στοιχείου ακόμη στην περίοδο της Ανώτερης Παλαιολιθικής ή και παλαιότερα. Ενδείξεις υπάρχουν πάρα πολλές, χρειάζονται μόνο περαιτέρω επεξεργασία για επιβεβαίωση, και ιδιαίτερα συγκέντρωση περισσότερων παλαιοανθρωπολογικών στοιχείων. Ούτε φυσικά μπορεί να αποκλεισθεί η πιθανότητα έλευσης ενός βορειότερου, ως προς την Ελλάδα, στοιχείου, σαν επίστρωμα, πάνω στα υποστρώματα των δύο βασικών τύπων.

Ο Προσασιατικός Τύπος

Πιο πάνω αντιτάξαμε την Ελλαδική ομάδα τύπων και ποικιλιών στην Προσασιατική και υπογραμμίσαμε ότι διαφέρουν μεταξύ τους τόσο, ώστε να θεωρείται σωστή η διαίρεση της Βαλκανοκαυκασιακής Φυλής σε δύο πτέρυγες.

Οι βασικές διαφορές ανάμεσά τους είναι: Ο Προσασιατικός τύπος έχει πιο σκούρες αποχρώσεις, ιδιαίτερα στο τρίχωμα και στο δέρ-

Προσασιατικός Τύπος Δ. Μ. Ασίας.

Προσωπιατικός Τύπος Δ. Μ. Ασίας.

μα. Επίσης η μορφή του τριχώματός του είναι πιο κυματιστή. Το τελικό τρίχωμα είναι πιο αναπτυγμένο (τόσο η γενειάδα όσο και το τρίχωμα του στήθους). Το σχήμα της μύτης πιο γαμψό, οι βάσεις του διαφράγματος και των πτερυγίων καθώς και η αιχμή της μύτης είναι πολύ λοξά προς τα κάτω.

Στον Προσωπιατικό τύπο περιλαμβάνονται οι Έλληνες της Τραπεζούντας και του Ερζερούμ, οι Γεωργιανοί και ως ένα μικρό βαθμό οι Έλληνες της Μαριούπολης και της Δυτικής Μικράς Ασίας.

Μέσα στον τύπο αυτόν διακρίνονται οι εξής ποικιλίες:

α) Στους πληθυσμούς που κατοικούν γύρω άπ' την οροσειρά του

Προσωπιατικός Τύπος Δ. Μ. Ασίας.

Καυκάσου το τρίχωμα είναι πάρα πολύ αναπτυγμένο (τόσο του στήθους όσο και η γενειάδα), το σχήμα τής μύτης πιο γαμψό, το πλάτος προσώπου πολύ μεγαλύτερο, ο χρωματισμός σχετικά ανοιχτότερος, τα χείλη λεπτότερα. Η ποικιλία αυτή είναι λιγότερο βραχυκέφαλη μέσα στην Προσωπιατική κλίμακα. Μπορεί να ονομαστεί “η κυρίως καυκασιανή ποικιλία”. Σ’ αυτήν ανήκουν οι Γεωργιανοί.

β) Η δεύτερη ποικιλία μπορεί να ονομαστεί “κυρίως Προσωπιατική”. Αν και παρουσιάζει μεγάλες ομοιότητες με την πρώτη, τα χαρακτηριστικά της γνωρίσματα είναι εκδηλωμένα με μικρότερη ένταση.

Το μέτωπό της είναι πιο ευθύ, οι βάσεις τού διαφράγματος και των περυγίων τής μύτης πολύ πιο λοξές προς τα κάτω. Η ποικιλία αυτή είναι πιο βραχυκεφαλική απ’ την προηγούμενη. Σε αυτήν ανήκουν οι Έλληνες τής Τραπεζούντας και ως ένα μικρότερο βαθμό οι Γεωργιανοί.

γ) Η τρίτη ποικιλία, η “Ανατολική”, είναι εγκατεστημένη νοτιότερα από τις δύο προηγούμενες. Τα κυριότερα χαρακτηριστικά της είναι: μεγαλύτερο πάχος χειλιών, σκουρότερος γενικά χρωματισμός, λιγότερο γαμψό σχήμα μύτης, μικρότερο ανάστημα, μεγαλύτερη οπισθομετωπία.

Στην ποικιλία αυτή ανήκουν οι Τουρκόφωνοι Έλληνες τού Ερζε-

Προσωπιαστικός Τύπος Δ. Μ. Ασίας.

ρούμι και προφανώς οι νοτιότερες και σε μικρή αναλογία οι δυτικές ομάδες τής Μικράς Ασίας.

Παρά τις διαφορές τους οι τρεις πιο πάνω ποικιλίες παρουσιάζουν πολλά κοινά γνωρίσματα ώστε θεωρείται σωστή η ένταξή τους σε έναν κοινό Προσωπιαστικό τύπο με την πλατειά έννοια τής λέξης. Ο κοινός αυτός τύπος παρουσιάζει μιά ισχυρή τάση να κλίνει προς τη Μεσόγειο Θάλασσα. Σωστό επίσης είναι και το όνομα “Κανκασομεσογειακός τύπος” με το οποίο αναφέρεται πολλές φορές στη βιβλιογραφία για να διασταλεί από τον “Βαλκανομεσογειακό τύπο”.

Άλλες Επιδράσεις

Η Βορειοευρωπαϊκή επίδραση εκδηλώνεται με τα ακόλουθα χαρακτηριστικά: Πολύ ανοιχτό χρωματισμό (μάτια από γκριζα ως γαλανά) που συνδυάζεται με λοξό προς τα άνω σχήμα τής μύτης (το χόνδρινο τμήμα της είναι σιμό και η αιχμή της λοξά προς τα άνω). Το πρόσωπο είναι λεπτό. Παρουσιάζει υποβραχυκεφαλία. Η ανάπτυξη τού τριχώματος κυμαίνεται από ασθενής ως μέτρια. Μορφή τριχών λεία και πολλές φορές κυματιστή. Χείλη λεπτά. Αυτός ο συνδυασμός γνωρισμάτων συμφωνεί κατά βάση με όλες τις περιγραφές που έχουν γίνει

για το Βόρειο τύπο. Όμως ο τύπος αυτός είναι πολύ σπάνιος στην Ελλάδα και το ποσοστό του δεν ξεπερνάει ούτε το 4-7% ακόμα και στις πιο ανοιχτόχρωμες ομάδες της Βόρειας Ελλάδας, όπως είναι οι Ελληνόφωνοι της Δυτικής Μακεδονίας, οι Βλαχόφωνοι, οι Σλαβόφωνοι και οι Σφακιανοί της Κρήτης.

Η κεντροευρωπαϊκή επίδραση έχει ανοιχτό χρωματισμό (χρώμα δέρματος ανοιχτότερο από των Ελλήνων, ανάμικτες αποχρώσεις ίριδας, χρώμα τριχών καστανό ή ακόμα πιο ανοιχτό). Μέτωπο ευθύ. Παρουσιάζει βραχυκεφαλία και πολλές φορές υποβραχυκεφαλία, πολύ μέτριο πλάτος των ζυγωματικών, (λεπτοπροσωπικό δείκτη) και μέτρια ανάπτυξη τριχώματος. Το σχήμα της μύτης ποικίλλει αρκετά. Ο χρωματισμός είναι αρκετά ανοιχτός ή μέτριος. Οι υποστηρικτές της θεωρίας ότι στην Ευρώπη υπάρχουν τρεις φυλές, τον ονομάζουν συχνά Αλπικό τύπο.

Για τον τύπο αυτόν ο Γ. Φ. Ντεμπέτς διατύπωσε την υπόθεση ότι δημιουργήθηκε όχι μόνο σαν αποτέλεσμα διασταύρωσης, αλλά και ότι είναι τμήμα τού κορμού της Ευρωπαϊκής Φυλής που δεν έφτασε το βαθμό αποχρωματισμού τον οποίο παρατηρούμε στις βόρειες περιοχές της Ευρώπης (Debetz, G. F., 1958).

Ο τύπος τούτος συναντάται στην Ελλάδα συχνότερα από το βόρειο, όμως δεν ξεπερνάει το 20-30% τού συνόλου ορισμένων ομάδων. Συχνά συγγέεται με άλλους ενδιάμεσους τύπους που ζουν στο τρίγωνο Βόρεια Θεσσαλία - Δυτική Μακεδονία - Ανατολική Ήπειρος και που έχουν προκύψει:

- από τη μακροαίωνη διασταύρωση, όπως ήδη αναφέραμε, τού Αιγαίου και τού Ηπειρώτικου τύπου,
- τον τοπικό αποχρωματισμό και
- την πιθανή πρόσμιξη με βορειότερα φυλετικά στοιχεία.

Πολλές φορές δίνουν στον τύπο αυτό την ονομασία “Νορδικός” για να τον διαστείνουν από τον “Νορδικό” που σημαίνει Βόρειος (Debetz, G. F., 1958). Η ονομασία αυτή φαίνεται πιο πετυχημένη, σε ότι αφορά τη Νότια Ευρώπη, γιατί δείχνει την κατεύθυνση από βορρά - ως προς την Ελλάδα τουλάχιστο - χωρίς να υποδηλώνει και άμεση καταγωγή από τις βόρειες περιοχές της Ευρώπης.

Για μάς “Αλπικός” τύπος καθαυτός δεν υπάρχει. Πιστεύουμε ότι

αυτός που άλλοι ανθρωπολόγοι τον ονομάζουν Αλπικό είναι ο Ηπειρώτικος αποχρωματισμένος σε διαφορετικά στάδια και σε διάφορα πλάτη και μήκη της Ευρώπης.

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΣΛΑΒΟΦΩΝΟΥΣ ΚΑΙ ΡΩΜΑΝΟΦΩΝΟΥΣ

Οι Σλαβόφωνοι

Η εθνογένεση των Σλάβων είναι πρόβλημα περίπλοκο και πολύπλευρο.

Οι περισσότεροι ερευνητές θεωρούν ότι κοιτίδα των Σλάβων είναι ο χώρος που καλύπτει την Ανατολική και Νότια Πολωνία και τη Δυτική Σοβιετική Ένωση.

Ο Σλαβόφωνος πληθυσμός της Ελλάδας είναι δίγλωσσος, και η σλαβική διάλεκτος που μιλάει έχει υποστεί ισχυρή την επίδραση της ελληνικής γλώσσας.

Οι Σλαβόφωνοι της Ελληνικής Μακεδονίας κατοικούν σε χωριά που πάντοτε γειτονεύουν με Ελληνόφωνα και Ρωμανόφωνα.

Από καθαρά ανθρωπολογική άποψη, όπως έχουμε ήδη τονίσει, τα βασικά ανθρωπομετρικά και σωματοσκοπικά γνωρίσματα τοποθετούν τους Σλαβόφωνους σε μίαν ενδιάμεση θέση ανάμεσα στους Έλληνες της Ηπείρου και της Μακεδονίας.

Ο κεφαλικός δείκτης των Ηπειρωτών π.χ. είναι 88, των Ελλήνων όλης της Μακεδονίας 83 και των Σλαβόφωνων 85. Αυτό δείχνει πώς η προσθιοπίσθια διάμετρος (μήκος) της κεφαλής αυξάνει όσο προχωρούμε από τα δυτικά της χώρας προς τα ανατολικά, ενώ, αντίστροφα, το πλάτος της κεφαλής μειώνεται.

Το πλάτος των ζυγωματικών είναι: Ηπειρώτες 143,3 mm. Σλαβόφωνοι 141,6 mm. Λοιποί Ελληνόφωνοι της Μακεδονίας 142,2mm.

Την ίδια γεωγραφική νομοτέλεια παρουσιάζουν και μία σειρά άλλα γνωρίσματα, που τοποθετούν τους Σλαβόφωνους ανάμεσα στους Ηπειρώτες και τον Ελληνόφωνο πληθυσμό της Μακεδονίας.

Έτσι, το ύψος και το πλάτος της μύτης, η ανάπτυξη του τελικού τριχώματος και άλλα γνωρίσματα δείχνουν ότι οι Σλαβόφωνοι δεν ξεχωρίζουν καθόλου, ανθρωπολογικώς, από τους Ελληνόφωνους της Μακεδονίας.

Μερικά άλλα γνωρίσματα, πάλι, τους φέρνουν κοντύτερα στον Ηπει-

Σλαβόφωνη.

ρώτικο τύπο. Τέτοια γνωρίσματα, εκτός από τις οριζόντιες διαμέτρους της κεφαλής που τις αναφέραμε πιο πάνω, είναι το ποσοστό γαμψού σχήματος της μύτης, η μορφή των μαλλιών και γενικότερα ο χρωματισμός.

Έτσι το ποσοστό μικτών αποχρώσεων της ίριδας, παρουσιάζει την εξής εικόνα: Ηπειρώτες 33%, Σλαβόφωνοι 34%, λοιποί Ελληνόφωνοι της Μακεδονίας, (συμπεριλαμβανομένου και του τριγώνου Βοΐου-Γρεβενών όπου επικρατούν τα ανοιχτά χρώματα) 40%. Το ποσοστό γαμψού σχήματος της μύτης είναι: Ηπειρώτες 58%, Σλαβόφωνοι 56%, λοιποί Ελληνόφωνοι της Μακεδονίας 46%.

Η μορφολογική ομοιότητα Ηπειρωτών και Σλαβόφωνων, που προϋποθέτει και γενετική συγγένεια, γίνεται πιο φανερή όσο πλησιάζουμε πιο κοντά στο ηπειρωτικό έδαφος. Αντίθετα όσο απομακρυνόμαστε από

τα σύνορα της Ηπείρου προχωρώντας προς ανατολίας τόσο η μορφολογική ομοιότητα των Σλαβόφωνων με τούς Ηπειρώτες λιγοστεύει και αυξάνει η μορφολογική ομοιότητά τους με τούς λοιπούς Ελληνόφωνους της Μακεδονίας. Προχωρώντας ακόμα πιο ανατολικά βρίσκουμε ότι ο ανθρωπολογικός τύπος των Σλαβόφωνων της Κεντρικής Μακεδονίας συγγενεύει προπάντων με τη Θρακική ποικιλία του Αιγαιακού τύπου η οποία επίσης συναντάται στην Κεντρική Μακεδονία.

Σε προηγούμενο κεφάλαιο της εργασίας αυτής έχουμε ξεχωρίσει τη Μακεδονική ποικιλία από τις άλλες Ποικιλίες της Ελλάδας, αν και υπογραμμίσαμε την μικτή καταγωγή της από ιλλυρικά, πελασγικά και θρακικά στοιχεία. Τα στοιχεία αυτά που συνθέτουν τη Μακεδονική Ποικιλία φαίνονται ακόμα πιο ευδιάκριτα όταν απομακρυνόμαστε από το κέντρο της Μακεδονίας προχωρώντας είτε προς την Ήπειρο, είτε προς τη Θράκη, είτε προς τη Θεσσαλία στα νότια.

Σε ότι αφορά το χρώμα των ματιών, οι Σλαβόφωνοι κατατάσσονται στην ίδια βαθμίδα με τούς Θεσσαλούς. (Και στις δύο ομάδες ο μέσος όρος είναι 1,54). Όσο για το χρώμα των μαλλιών τους είναι ακόμα πιο σκοτεινό κι από των Θεσσαλών. Ο μέσος όρος αυτού τού γνωρισματος είναι:

Θεσσαλοί 3,66. Σλαβόφωνοι 3,73.

Εκτός από τούς ανθρωπολογικούς τύπους και ποικιλίες που υπάγονται στη Μεσογειακή ή Βαλκανοκαυκασιανή φυλή (με την πλατιά έννοια της λέξης), εκτός δηλαδή από τον Αιγαιακό και τον Ηπειρώτικο τύπο και τη Θρακική Ποικιλία, ανάμεσα στο σλαβόφωνο πληθυσμό παρατηρούνται και συνδυασμοί ανθρωπολογικών γνωρισμάτων που είναι χαρακτηριστικοί των βόρειων τύπων.

Ωστόσο όταν συγκρίναμε τα στοιχεία των Σλαβόφωνων με τα στοιχεία που είχαμε πάρει από δύο εκατονταμελείς ομάδες Ρώσων (μία ανδρών και μία γυναικών) στην Τασκέντη παρατηρήσαμε ουσιαστικές διαφορές ανάμεσά τους, ιδιαίτερα στο χρωματισμό. Οι Ρώσοι αποδείχτηκαν πολύ πιο ανοιχτόχρωμοι.

Όπως σημειώσαμε ήδη, η πιο ανοιχτόχρωμη άπ' όλες τις ανδρικές ομάδες της Ελλάδας είναι η ομάδα των Ελλήνων της Δυτικής Μακεδονίας και των Σφακιών. Κατόπιν ακολουθεί η ομάδα των Βλαχόφωνων και τρίτη έρχεται η ομάδα των Σλαβόφωνων. Οι γυναικείες ομά-

δες και των τριών στοιχείων (ελληνόφωνου, σλαβόφωνου και βλαχόφωνου) τοποθετούνται στην ίδια βαθμίδα από άποψη χρωματισμού.

Μία από τις πιο σοβαρές προσπάθειες ήταν η ανθρωπολογική μελέτη τής Δυτικής Μακεδονίας που έκαναν το 1922-23 η Χάσλακ και ο Μόραντ, (Hasluck, M. and Morant, G., 1929). Εξέτασαν μόνο άνδρες (χριστιανούς και μουσουλμάνους) Έλληνες, Σλαβόφωνους, Τουρκόφωνους και Βλαχόφωνους (Έλληνες, Βούλγαρους, Τούρκους και Βλάχους κατά την έκφραση των συγγραφέων). Η μελέτη έγινε στα ίδια χωριά από όπου κατάγονται τα περισσότερα σχεδόν άτομα, που μελετήσαμε κι εμείς. Εξαίρεση αποτελούν 100 "χριστιανοί-Βούλγαροι" που μελετήθηκαν από τη Χάσλακ και τον Μόραντ στην Αθήνα, όταν υπηρετούσαν τη θητεία τους. Επίσης, στη δική μας μελέτη, το 1958, δε βρήκαμε μουσουλμανικό πληθυσμό, γιατί ένα μέρος από τούς μουσουλμάνους ανταλλάχτηκε με χριστιανούς κι ένα άλλο μέρος των Ελλήνων μουσουλμάνων ξαναγύρισε στην παλιά χριστιανική θρησκεία.

Οι ανθρωπομετρήσεις και παρατηρήσεις τής παρούσας εργασίας συμπίπτουν βασικά με τις μετρήσεις που έκαναν οι δύο Άγγλοι επιστήμονες.

Η αντιπαράβολή των μετρήσεων δίνει το δικαίωμα να συμπεράνουμε (όπως στο παράδειγμα με την ομάδα των Τουρκόφωνων, που οι συγγραφείς τούς παρουσιάζουν σαν μετανάστες από την Μικρά Ασία μετά το 1400 μ.Χ.) ότι πρόκειται προφανώς για τοπικό πληθυσμό της Ανατολικής Ηπείρου που συνορεύει με τη Δυτική Μακεδονία. Αυτό δείχνει η εξαιρετική ομοιότητα των μετρήσεων με την ομάδα τής Ηπείρου.

Είναι αδύνατο να βγάλει κανείς άλλο συμπέρασμα, για το λόγο ότι δεν είναι ποτέ δυνατό όλος ο πληθυσμός τής Ηπείρου να είναι τούρκικος και δεύτερο γιατί είναι αδύνατο να μη θυμούνται σήμερα αν οι πρόγονοί τους ήταν Τούρκοι, τη στιγμή που δεν έχουν περάσει ούτε σαράντα χρόνια από τότε που έγιναν οι μετρήσεις. Άρα πρόκειται για τουρκεμένο τοπικό πληθυσμό, που δεν αποκλείεται άλλωστε και να μετανάστευσε στην Τουρκία με την ανταλλαγή.

Σημαντική διαφορά, ανάμεσα στα στοιχεία τής παρούσας εργασίας και στα στοιχεία των Άγγλων επιστημόνων, παρουσιάζουν μόνο δύο ανθρωπομετρικά γνωρίσματα: το ανάστημα και το πλάτος τού προσώπου. Η διαφορά αυτή όμως εξηγείται μάλλον με το ότι χρησιμοποιή-

θηκε διαφορετικός τρόπος μέτρησης. Π.χ. οι Άγγλοι έκαναν τις μετρήσεις τού αναστήματος με τα παπούτσια, ενώ εμείς δίχως παπούτσια. Μία άλλη αιτία είναι ότι το ανάστημα και σε ορισμένο βαθμό το πλάτος προσώπου ανήκουν στα πλαστικά γνωρίσματα (για τα οποία γίνεται λόγος στο επόμενο κεφάλαιο), πράγμα, που ίσως να έχει παίξει κι αυτό το ρόλο του.

Στα σωματοσκοπικά γνωρίσματα παρουσιάζονται ακόμα μεγαλύτερες διαφορές, γιατί, όπως και οι ίδιοι οι συγγραφείς παραδέχονται, καθόριζαν το χρωματισμό “με το μάτι” χωρίς να χρησιμοποιούν κλίμακες και μοντέλα.

Οι ελλείψεις αυτές μείωσαν κατά ένα βαθμό, αλλά δεν εκμηδένισαν την αξία τής έρευνας των Άγγλων επιστημόνων, ιδιαίτερα σε ότι αφορά τα ανθρωπομετρικά γνωρίσματα.

Πιο επιτυχής προσπάθεια, τόσο από την άποψη τής μεθοδολογίας όσο κι από την άποψη τού αριθμού ατόμων που εξετάστηκαν, είναι η εργασία τού Βούλγαρου ακαδημαϊκού Μεθόδιου Ποπώφ, ο οποίος εξέτασε 415 άνδρες και 123 γυναίκες τής “Βαρδαρικής Μακεδονίας” όπως την ονομάζει.

Όταν συγκρίνουμε τα δεδομένα τού Ποπώφ με τα δεδομένα τής δικής μας έρευνας δε βρίσκουμε μεγάλες διαφορές. Το βασικό, άλλωστε, είναι ότι καταλήγει και εκείνος στο ίδιο με εμάς συμπέρασμα.

“...στο μορφολογικό τύπο των Μακεδόνων υπάρχει έντονη αύξηση των μεσογειακών και διναρικών χαρακτηριστικών, πράγμα που τούς πλησιάζει κυρίως στον πληθυσμό τής Νότιας Βουλγαρίας (Μεσογειακός τύπος) και των δυτικών περιοχών τής χώρας (Διναρικός τύπος)” (Ρορον, Μ., 1959).

Οι Σέρβοι που ζουν πιο βόρεια από τούς Σλαβόφωνους έχουν, σύμφωνα με τον Κούν, (Coon, C., 1939), κεφαλικό δείκτη 85, πράγμα που τούς προσεγγίζει στην ομάδα που εξετάζουμε. Επίσης και σε πολλές άλλες διαστάσεις οι διαφορές μεταξύ Σέρβων και Σλαβόφωνων δεν είναι σοβαρές. Ο Κούν κατατάσσει τούς Σέρβους στο Διναρικό τύπο και το χρωματισμό τους δεν τον συνδέει με τούς Σλάβους.

Τα παραπάνω δεδομένα χαρακτηρίζουν τον μέσο συνολικό τύπο των Σλαβόφωνων τής Ελληνικής Μακεδονίας. Ο τύπος αυτός ξεχωρίζει έντονα από άλλους ανθρωπολογικούς τύπους που διέκριναν στους

Άλλους σλαβικούς λαούς οι Σοβιετικοί επιστήμονες Γ. Φ. Ντεμπέτς, Τ. Α. Τροφίμοβα και Ν. Ν. Τσεμποκσάροφ, όπως έχουμε ήδη αναφέρει.

Ετσι, το υλικό που συγκεντρώσαμε επιβεβαιώνει τα συμπεράσματα των Σοβιετικών ανθρωπολόγων που αναφέραμε στην εισαγωγή.

Η γεωγραφική διαφοροποίηση των ανθρωπολογικών γνωρισμάτων στους σύγχρονους νότιους Σλαβόφωνους βρίσκεται σε πλήρη σχεδόν αντιστοιχία με το παλαιοανθρωπολογικό υλικό. Το γεγονός αυτό θέτει το ερώτημα: Ποια ήταν η αιτία που διαδόθηκαν τόσο πλατιά οι σλαβικές γλώσσες κατά το Μεσαίωνα και μάλιστα σε τόσο εκτεταμένο γεωγραφικό χώρο που ήταν ήδη κατειλημμένος από άλλους λαούς;

Είναι γνωστό ότι τα σλαβικά φύλα πέρασαν το Δούναβη προς τα Βαλκάνια κατά τον 6^ο και 7^ο μ.Χ. αιώνα. Αυτές όμως οι μετακινήσεις, όπως δείχνει το ανθρωπολογικό υλικό, δεν ήταν τόσο μεγάλες ώστε να αλλάξουν τον φυσικό τύπο των λαών που ζούσαν σε αυτές τις χώρες. Γι' αυτό στη σωστή σκέψη που διατυπώνει ο Α. Β. Αρτσιχόφσκυ ότι "...Σλαβική εθνογένεση σημαίνει πλησίασμα των λαών που αρχικά είχαν διαφορετικό πολιτισμό" (Artchihovkii, A., 1946), μπορεί να προστεθεί: "και ανήκαν σε διαφορετικούς φυσικούς τύπους".

Ο ακαδημαϊκός Ν. Σ. Ντερζάβιν (Derzavin, N. 1940), διατύπωσε τη θεωρία ότι οι νότιοι Σλάβοι κατάγονται βασικά από αυτόχθονες ιλλυροθρακικές φυλές.

Ο Α. Δ. Ουνταλτσόφ, όμως, παρατηρεί ότι η διασταύρωση των αυτόχθονων φυλών με τους Σλάβους που μετανάστευσαν εκεί, έπαιξε το ρόλο της (Oudaltsev A., 1947).

Κανείς δεν αμφισβητεί το γεγονός ότι έγιναν μετακινήσεις Σλάβων στην Βαλκανική. Φυσικά είναι δύσκολο να προσδιοριστεί ο αριθμός των μεταναστών. Προφανώς, οι μετανάστες εκείνοι ανήκαν στον ίδιο κύκλο ανθρωπολογικών τύπων που ανήκει κι ο σύγχρονος πληθυσμός, δηλαδή στους "νότιους" τύπους.

Το ανθρωπολογικό υλικό που παραθέσαμε δεν αποκλείει επίσης την ιδέα ότι στα Βαλκάνια μετανάστευσαν τύποι ανοιχτού χρωματισμού, αν και ο ρόλος τους είναι δευτερεύων σε σύγκριση με τους ντόπιους τύπους. Μεγαλύτερη είναι η δυσκολία που αναφαίνεται όταν προσπαθήσει κανείς να προσδιορίσει το χρόνο έλευσης αυτού του στοιχείου, γιατί αυτό το πρόβλημα δεν έχει λυθεί τελειωτικά από την

παλαιοανθρωπολογία. Επίσης δεν έχει μελετηθεί καλά η εθνογραφική πλευρά τού ζητήματος.

Οι Σλαβόφωνοι είναι στη συντριπτική πλειονότητά τους γεωργοί, σε αντίθεση με τούς γείτονές τους Βλαχόφωνους και Ελληνόφωνους που ασχολούνται κυρίως με την κτηνοτροφία. “Η γεωργία ήταν η βάση του πολιτισμού των σλαβικών φύλων στις αρχές και τα μέσα τής 1^{ης} μ.Χ. χιλιετηρίδας. Είναι φανερό πώς οι πολεμικές επιχειρήσεις έπαιζαν πολύ μικρότερο ρόλο στη ζωή τους άπ’ όσο έπαιζαν στη ζωή των ποιμενικών φυλών” (Istoria Tchehoslovakii, 1956).

Ίσως εδώ πρέπει να αναζητήσει κανείς τα κοινωνικά αίτια που συνέτειναν στη διάδοση και σταθεροποίηση τής σλαβικής γλώσσας στη Νοτιοανατολική Ευρώπη.

Και πραγματικά. Η σλαβική γλώσσα επέδρασε στη γλώσσα των γεωργών τής Κεντρικής Μακεδονίας, Ελληνόφωνων και Ρωμανόφωνων (χωριά Κάροπη, Κούπα, Σκρα), ενώ δεν είχε καμιά επίδραση στη γλώσσα των Ρωμανόφωνων τής Δυτικής Μακεδονίας ούτε στη γλώσσα των Ελλήνων τής υπόλοιπης Μακεδονίας (Σαρακατσάνων κ.α.) που ζουν ποιμενικό και νομαδικό βίο.

Υπάρχουν πολλά κοινά γνωρίσματα στον υλικό πολιτισμό των διαφόρων ομάδων που απαρτίζουν τον πληθυσμό τής Μακεδονίας. Μερικοί εθνικοί χοροί λ.χ. των Ελλήνων και των Σλαβόφωνων μοιάζουν με τούς θρακικούς. Έτσι ο λαϊκός χορός “Έλενο μόμε” ελάχιστα διαφέρει από τον “Εβρίτικο” τής Δυτικής Θράκης. Φαίνεται ότι και οι δύο χοροί κατάγονται από αρχαίους θρακικούς, με μόνη τη διαφορά ότι τον Εβρίτικο τον χορεύουν στη σύγχρονη Θράκη με ελληνικά τραγούδια, ενώ τον “Έλενο μόμε” στη Δυτική Μακεδονία τον χορεύουν με σλαβικά τραγούδια. Τέτοια παραδείγματα μπορεί να αναφέρει κανείς πολλά. Τα ανθρωπολογικά δεδομένα για τη λύση τού προβλήματος “Εθνογένεση των Νότιων Σλάβων”, πρέπει να συμπληρωθούν με δεδομένα από αρχαιολογικές, εθνογραφικές και γλωσσολογικές έρευνες σε όλη τη Μακεδονία.

Οι Ρωμανόφωνοι ή Βλαχόφωνοι

Οι “Ρωμανόφωνοι” τής Μακεδονίας είναι πιο κοινά γνωστοί με το όνομα “Βλάχοι”. Έτσι τούς αποκαλούσαν οι Βυζαντινοί συγγραφείς,

όπως η Άννα Κομνηνή, ο Κεδρηνός, ο Λαόνικος Χαλκοκονδύλης, ο Κεζανιμένος κ.α., οι οποίοι με την ονομασία “Βλάχος” εννοούσαν κυρίως τον τσοπάνο - βοσκό. Αργότερα η ονομασία “Βλάχος” επεκτείνεται σε όλους τούς κατοίκους των αγροτικών περιοχών με κάπως υποτιμητική απόχρωση.

Οι Βλαχόφωνοι είναι εγκατεστημένοι κυρίως στην οροσειρά της Πίνδου, στο τρίγωνο που σχηματίζεται από τη Δυτική Μακεδονία, τη Βόρεια Θεσσαλία και την Ανατολική Ήπειρο.

Στη Δυτική Μακεδονία οι Βλάχοι είναι εγκατεστημένοι προπάντων στους νομούς Κοζάνης και χωριά Γρεβενών (Σαμαρίνα, Περιβόλι, Αβδέλλα κι αλλού).

Στην Ήπειρο κατοικούν στο ανατολικό τμήμα τού Νομού Ιωαννίνων, στα χωριά των Δυτικών και Ανατολικών Ζαγοριών (Ηλιοχώρι, Βρυσόχωρι, Γρεβενίτι, Πάδες, Φλαμπουράρι, Παλιοσέλι, Άρματα, Δίστρατο, Λάιστα, Βοβούσα), στην Αετομηλίτσα (Ντέντσικο), στη Γράμμουσα κ.ά.

Στη Θεσσαλία οι Βλάχοι είναι εγκατεστημένοι σε είκοσι περίπου χωριά της κοιλάδας των Τρικάλων (Λειβάδι, Αλμυρός, Κουτσόχερο, Τάβλιανα, Παλιοσαμαρίνα, Δαμάσι, Γαρδίκι, Καρατζιόλι, Τύρναβο κ.α.).

Ο ακριβής αριθμός τους δεν είναι γνωστός. Μερικοί Βλάχοι τής

Ρομανόφωνος.

Θεσσαλίας αναφέρουν ότι μονάχα στην περιοχή αυτή ο βλάχικος πληθυσμός πρέπει να ξεπερνάει τις 70.000. Μα ακριβή στατιστικά στοιχεία δεν υπάρχουν ως τώρα.

Οι Βλάχοι τής Θεσσαλίας προέρχονται από τη Δυτική Μακεδονία. Τα χωριά τους αποτελούν μίαν ενιαία αλυσίδα κατοικημένων σημείων στις πλαγιές τής Πίνδου.

Βλάχοι ζουν και σε άλλα μέρη τής Ελλάδας, όπως λ.χ. στην Κεντρική και Ανατολική Μακεδονία, σε μερικά σημεία τής Θράκης, τής Θεσσαλίας και τής Ηπείρου.

Οι Βλάχοι τής Κεντρικής Μακεδονίας ζουν στους νομούς Πέλλης (χωριά τού όρους Πάικο - Μεγάλα και Μικρά Λειβάδια) και Κιλκίς (στα χωριά Κάρπη, Κούπα, Σκρά, Περίκλεια, Αρχάγγελος και στις πλαγιές τού Πάικου, στο Λαγκαδά, κ.λπ.).

Οι Βλάχοι τής Ανατολικής Μακεδονίας είναι κυρίως εγκατεστημένοι στο νομό Σερρών στα χωριά Άνω και Κάτω Πρώγια, Τζουμαγιά, Νέο Πετρίτσι (Βέτερνα) κ.ά.

Η ιστορία τους πολύ λίγο έχει μελετηθεί. Από παραδόσεις μαθαίνουμε ότι οι Βλάχοι τού νομού Πέλλης μετοίκησαν στην Κεντρική Μακεδονία από τα χωριά Γράμμουστα, Λιανοτόπια και Φούσια τής Ανατολικής Ηπείρου τον καιρό τού Αλή Πασά (τέλη 18^{ου} αρχές 19^{ου} αιώνα).

Άλλη ομάδα Βλάχων μετοίκησε από το χωριό Αβδέλλα τής Δυτικής Μακεδονίας στα χωριά τού νομού Σερρών κατά τα τέλη τού 18^{ου} αιώνα.

Οι Βλάχοι τού Κιλκίς που ζουν στις πλαγιές τού Πάικου κοντά στους Βλάχους τού νομού Πέλλης, δεν έχουν έρθει από πουθενά. Είναι ντόπιοι. Κι αυτό επιβεβαιώνεται από μία σειρά διαφορές στη διάλεκτο, στα ήθη και στα έθιμά τους.

Οι Βλάχοι τής Ελλάδας είναι στην πλειονότητά τους μισονομάδες, αντίθετα με τούς Σαρακατσάνους που κάνουν ολότελα νομαδική ζωή (Χατζημιχάλη, Α., 1957, Α. Ν. Πουλιανός, 1993).

Όπως είναι γνωστό, οι Σαρακατσάνοι είναι νομάδες που ζουν στο νότιο κυρίως τμήμα τής Βαλκανικής. Η βασική τους ασχολία είναι η κτηνοτροφία, και η ζωή τους μοιάζει κάπως με τη ζωή των Βλάχων. Ωστόσο είναι ολότελα διαφορετικοί άνωθρολογικώς. (Στοιχεία παραθέτουμε στους πίνακες).

Οι Βλάχοι ασχολούνται κυρίως με την εκτροφή προβάτων και ζουν κατά προτίμηση στις ορεινές περιοχές. Το φθινόπωρο όμως μετακομίζουν με τα κοπάδια τους και με όλο το νοικοκυριό τους για να ξεχειμάσουν σε πιο ζεστά μέρη.

Κατεβαίνουν στα χειμαδιά τον Οκτώβρη, όχι πιο αργά από “τ’ Αη-Δημήτρη”, και ξαναγυρίζουν στα βουνά το Μάη, όταν λιώνουν τα χιόνια και παίρνει να πρασινίζει η γη.

Μα κι όταν κατεβαίνουν στα χειμαδιά, τα ορεινά μέρη ποτέ δεν ερημώνουν τελείως. Από τις 350 οικογένειες λ.χ. που ζουν στην Αετομηλίτσα τού Γράμμου, οι 300 μετακομίζουν στο Καλαμάκι τής Αγυιάς, στη Ροδιά (Μουσουλάρι), στη Λάρισα, στον Όλυμπο, στην Ελασσόνα και σε άλλα σημεία τής Θεσσαλίας, στα Γιαννιτσά, στο Σαράι τής Χαλκιδικής και σε άλλες περιοχές τής Μακεδονίας. Οι υπόλοιπες 50 οικογένειες ζουν ολοχρονίς στο χωριό όπου έκτός από τη λίγη κτηνοτροφία ασχολούνται και με τη γεωργία.

Αλλά και στους τόπους όπου ξεχειμάζουν οι Βλάχοι έφτιαξαν καινούργια χωριά, που οι κάτοικοί τους έχουν εγκαταλείψει πια το νομαδικό τρόπο ζωής. Δεν αποκλείεται κάποτε, στην αρχαιότητα, ένα μέρος από τούς κατοίκους τής θεσσαλικής πεδιάδας να ανηφόριζε το καλοκαίρι σε βορειότερες περιοχές (Ήπειρο και, Μακεδονία) και το φθινόπωρο να ξαναγυρνούσε στα παλιά γνωστά μέρη.

Η υπόθεση αυτή δεν αντιφάσκει με το γεγονός ότι ένα μεγάλο μέρος από τούς Βλάχους τής Θεσσαλίας προέρχεται από τα χωριά τής Δυτικής Μακεδονίας ή τής Ηπείρου. Οι Βλάχοι τής γενιάς των Πατσουραίων λ.χ. από το χωριό Γράμμουστα, αυτοκαλούνται “Μοσχόβλαχοι” επειδή θεωρούν ότι είναι οι πιο “καθαρόαιμοι” σε σύγκριση με τούς άλλους Βλάχους που ζουν σε νοτιότερες περιοχές.

Κατά τον 18^ο και 19^ο αιώνα μετοίκησαν στη Θεσσαλία και Βλάχοι από τη Νότια Αλβανία. Αυτοί λέγονται “Αρβανιτόβλαχοι” επειδή μιλούν και την αλβανική γλώσσα. Ίσως οι δεσμοί ανάμεσα στους Βλάχους τής Ελλάδας και τής Αλβανίας να είναι πιο παλιοί.

Όπως διαπιστώσαμε, οι Αρβανιτόβλαχοι τής Θεσσαλίας έχουν στην πλειονότητά τους εγκαταλείψει πια το νομαδικό τρόπο ζωής, ενώ αντίθετα οι Αρβανιτόβλαχοι τής Ηπείρου εξακολουθούν να ζουν μισονομαδικό βίο και λέγονται “Σκηνίτες” ή “Φερτικοί”. (Οι Βλάχοι, ιδιαί-

τερα τής παλιάς γενιάς, που συχνά δεν ξέρουν σε ποίο μέρος γεννήθηκαν και γενικά αγνοούν την καταγωγή τους, αυτοκαλούνται “Διαβάτες”). Την άνοιξη οι “Σκηνίτες” νοικιάζουν βοσκοτόπια στα Ζαγόρια, στην Πάργα, στους Φιλιάτες και σε άλλα μέρη της Ηπείρου. Το χειμώνα κατηφορίζουν στην Ηγουμενίτσα και σε άλλα πιο ζεστά μέρη στις ακτές τού Ιονίου Πελάγους.

Παράλληλα με αυτούς, τούς “Φερτικούς” Βλάχους τής Ηπείρου, υπάρχουν και οι κάτοικοι των Ζαγοριών που διάγουν ανέκαθεν μόνιμη ζωή και συντηρούν μικρό αριθμό ζώων.

Μόνιμη ζωή διάγουν επίσης και οι Βλάχοι τής Κεντρικής Μακεδονίας (νομός Κιλκίς), που ζουν στις πλαγιές τού Πάικου.

Ένα γεγονός που επιβεβαιώνει ότι οι Βλάχοι παράλληλα με την κτηνοτροφία ασχολούνταν και με τη γεωργία είναι τούτο: Κοντά στο χωριό Βασιλίτσα της Δυτικής Μακεδονίας φαίνονται ακόμα και τώρα ανάμεσα στα πύκα μισογκρεμισμένα τοιχία που φανερώνουν ότι κάποτε υπήρχαν εκεί χωράφια-πεζούλες. Από τη μέτρηση των κύκλων τού κορμού που έκανα βρήκα ότι τα πύκα στο μέρος εκείνο έχουν ηλικία 300-400 χρόνων, πράγμα που δείχνει πότε περίπου πρέπει να εγκαταλείφθηκαν εκείνα τα χωράφια.

Η τάση των Βλάχων να εγκαταλείψουν τη νομαδική ζωή, που παρατηρήθηκε κατά τις τελευταίες δεκαετίες, χρονολογείται από πολύ παλιά. Λ.χ. οι Βλάχοι τής Δεσκάτης (Ελασσόνα - Θεσσαλίας) εγκατέλειψαν το νομαδικό τρόπο ζωής εδώ και 200 χρόνια περίπου.

Το χειμώνα οι Βλάχοι που πηγαίνουν στα κεφαλοχώρια και στις κομποτόλεις ασχολούνται, εκτός από την κτηνοτροφία, και με άλλα επαγγέλματα προσωρινού χαρακτήρα. Γίνονται ξυλοκόποι η αγωγιάτες ή βόσκουν και τα ζώα άλλων νοικοκυραίων.

Πολλοί Βλάχοι είναι μόνιμοι κάτοικοι πόλεων. Οι Βλάχοι των πόλεων Νάουσας, Βέροιας και των περιχώρων τους λέγονται “Φαρσερώτες”. Μερικοί θεωρούν ότι η ονομασία αυτή προέρχεται από τα Φάρσαλα, που καθώς λένε είναι ο τόπος καταγωγής τους.

Οι κάτοικοι τής Γράμμουσας (Ήπειρος) πιστεύουν ότι οι Βλάχοι τής γιουγκοσλαβικής πόλης Βιτώλια (Μοναστήρι) μετοίκησαν εκεί από τη Γράμμουσα κατά το 1820-1830.

Πολλές οικογένειες Βλάχων ζουν σε ελληνόφωνα ή σλαβόφωνα

χωριά. Στα Βερώνια των Σερρών λ.χ. κοντά στις 300 περίπου οικογένειες των Ελλήνων ζουν και 35 βλάχικες. Στη Σλίμνιτσα τής Καστοριάς από τις 60 περίπου οικογένειες οι μισές είναι ρωμανόφωνες, και οι άλλες μισές σλαβόφωνες. Σε άλλα χωριά υπάρχουν από τρεις ως δέκα βλάχικες οικογένειες.

Στις αρχές τού 20^{ου} αιώνα ζούσαν στην Ελλάδα και εκτουρκισμένοι Βλάχοι, μουσουλμάνοι, γνωστοί με το όνομα “Μεγγλενίτες”. Μετά τούς βάλκανικούς πολέμους κάπου 2000 οικογένειες Βλάχων από τη Νότια τής Καρατζιόβας μετοίκησαν στην Ανατολική Θράκη (Τουρκία) και μερικές δεκάδες οικογένειες στα Βιτώλια. (Τώρα στη Νότια ζουν μόνο Έλληνες τής Τραπεζούντας που εγκαταστάθηκαν εκεί όταν ήρθαν πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία).

Η ονομασία Μεγγλενίτης δεν περιορίζεται μόνο στους Βλάχους αλλά επεκτείνεται και στους άλλους κατοίκους τής κοιλάδας τής Καρατζιόβας, Σλαβόφωνους κι Ελληνόφωνους.

Απ όσα είπαμε ως τώρα φαίνεται ότι οι Βλάχοι ζουν κυρίως σε διάφορα μέρη τής Βόρειας και Κεντρικής Ελλάδας. Όμως λίγοι φαίνεται να πέρασαν από τον Ισθμό τής Κορίνθου και νοτιότερα και ακόμη λιγότεροι πήγαν στα νησιά.

Στους Βλάχους επικρατούν ενδογαμικές σχέσεις. Προτιμούν δηλαδή να παντρεύονται μόνο με Βλάχες. Η αρχή αυτή παραβιάζόταν από καιρό σε καιρό, ιδιαίτερα κατά την περίοδο 1946-1950. (Ενδογαμικές σχέσεις παρατηρούνται επίσης στους Σλαβόφωνους καθώς και στους λοιπούς Έλληνες των αγροτικών περιοχών ιδιαίτερα στους Σαρακατσαναίους).

Η τάση των Βλάχων να εγκαταλείψουν το νομαδικό βίο και να εγκατασταθούν κάπου μόνιμα παρατηρήθηκε προπάντων κατά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο κι εντάθηκε στην περίοδο τού Δευτέρου και μετά απ’ αυτόν.

Οι Βλάχοι τής Ελλάδας είναι δίγλωσσοι. Παράλληλα με τα “βλάχικα”, που κι αυτά έχουν υποστεί ισχυρή την επίδραση τής ελληνικής γλώσσας, μιλούν και ελληνικά.

Οι κάτοικοι των Ζαγοριών τής Ηπείρου βεβαιώνουν ότι μιλάνε “κουτσοβλάχικα” κι όχι “ρουμανοβλάχικα”. Σε αυτή τη γλώσσα μιλάνε όλοι οι Βλάχοι τής Δυτικής Μακεδονίας και η πλειονότητα των Βλάχων τής Θεσσαλίας.

Η γλώσσα των Αρβανιτόβλαχων τής Ηπείρου κι εν μέρει τής Θεσσαλίας έχει υποστεί την επίδραση τής αλβανικής. Οι Βλάχοι αυτοί ξεχωρίζουν από τούς άλλους, επειδή δεν μπορούν να προφέρουν το “ρ” και το αντικαθιστούν με το “γ” ή το “λ”.

Οι μόνιμα εγκατεστημένοι Βλάχοι τής Κεντρικής Μακεδονίας (Κιλκίς) παράλληλα με τα ελληνικά μιλούν μία διάλεκτο που έχει δεχτεί ισχυρή επίδραση τής σλαβικής γλώσσας, σε βαθμό που συχνά δεν μπορούν να συνεννοηθούν με τούς άλλους Βλάχους.

Αξίζει να σημειωθεί ότι τούς κατοίκους μερικών χωριών τής Δυτικής Μακεδονίας που μιλάνε μόνο ελληνικά, άλλοι Έλληνες που ζουν νοτιότερα τούς ονομάζουν Βλάχους. Οι ίδιοι όμως αυτοκαλούνται “Κοπατσαραίοι”. (Κοπατσαραίοι λέγονται οι Έλληνες της περιοχής Βοΐου-Γρεβενών). Από ανθρωπολογική άποψη μοιάζουν πολύ με τούς Βλάχους. Απ’ ό,τι τουλάχιστο μπορέσαμε να διαπιστώσουμε δε μίλησαν ποτέ τούς βλάχικα σε καμία περίοδο τής ιστορίας τους. Ούτε μπορούν να θεωρηθούν εξελληνισμένοι Βλάχοι, μία και στο χωριό Σμίξη λ.χ. η γλώσσα των Βλάχων άρχισε να διαδίδεται μόλις τις τελευταίες δεκαετίες. Στην περίπτωση αυτή μάλιστα μπορούμε να πούμε ότι βλέπουμε να γίνεται στις μέρες μας ένας μερικός “εκρωμανισμός”.

Εθνογραφικά οι Κοπατσαραίοι είναι πολύ πιο κοντά με τούς Σλαβόφωνους (που όπως αποδείξαμε είναι εκσλαβισμένοι αυτόχθονες), παρά με τούς Βλάχους. (Πρέπει να σημειώσουμε εδώ ότι πολλά τοπωνύμια, ιδιαίτερα τής περιοχής Γρεβενών, σλαβοφέρουν). Γεννάται το ερώτημα αν σε αυτό το χώρο τού Δυτικομακεδονικού τύπου πρέπει να αναζητήσουμε μία από τις “πρωτοπατρίδες” τής ελληνικής γλώσσας, μιά και οι Κοπατσαραίοι υπάρχουν σε αυτή την περιοχή πολύ πριν από τούς Ρωμανόφωνους και τούς Σλαβόφωνους,

Το γεγονός παραμένει ότι η Δ. Μακεδονία αποτελεί κλειδί στα εθνολογικά και γλωσσολογικά προβλήματα τού ελλαδικού χώρου, και μαζί με το θέμα “Σαρακατσάνοι”, χρειάζεται ολόπλευρη αντιμετώπιση ανθρωπολογική, εθνογραφική, αρχαιολογική, γλωσσική - και επισταμένη μελέτη, ώστε σε μερικές δεκάδες χρόνια να γνωρίζουμε ακριβώς ποιοί πρωτομίλησαν ελληνικά, δηλαδή ποιοί ήσαν οι Έλληνες.

Σε σχέση με τα παραπάνω μπαίνει το ερώτημα κατά πόσο είχε δί-

Ο σοβιετικός γλωσσολόγος Μ. Β. Σεργκιέγιεφσκυ που υποστήριξε ότι το κεντρικό και το νότιο τμήμα της Βαλκανικής χερσονήσου δεν εκρωμανίστηκε επειδή εκεί, όπως και στις ασιατικές κτήσεις της Ρώμης, επικρατούσε η ελληνική γλώσσα που μόνο αργότερα υποχώρησε μπροστά στην αραβική και την τουρκική. Στην εργασία του αυτή ο Μ. Β. Σεργκιέγιεφσκυ κατατάσσει τις διαλέκτους των Βλάχων της Ελλάδας και της Αλβανίας στη ρουμάνικη γλώσσα και ανεβάζει τον αριθμό των Βλάχων σε τριακόσιες χιλιάδες. Επίσης ξεχωρίζει σαν ιδιαίτερο γλωσσικό ιδίωμα τη “Μεγγλενίτικη διάλεκτο” που μιλούν μερικά χωριά “τού όρους Νίντσου δυτικά από τον ποταμό Βαρδάρη (Αξιό) στη Βόρεια Ελλάδα” (Sergheevskii, M., 1952). Όπως σημειώσαμε ήδη οι Βλάχοι-Μεγγλενίτες έχουν φύγει εδώ και σαράντα χρόνια απ’ την περιοχή. Όταν όμως ο Μ. Σεργκιέγιεφσκυ μιλάει για ιδιαίτερη διάλεκτο “στα δυτικά τού Βαρδάρη” έχει, φαίνεται, υπ όψη το “ρωμανόφωνο” πληθυσμό που έχει υποστεί την επίδραση της σλαβικής γλώσσας.

Μελετήσαμε ανθρωπολογικά 211 Βλάχους της Ελλάδας (109 άνδρες και 102 γυναίκες). Ανάλογα με τον τόπο καταγωγής τούς χωρίσαμε σε τρεις ομάδες: Στην ομάδα της Ηπείρου, στην ομάδα της Κεντρικής Μακεδονίας και στην ομάδα της Δυτικής Μακεδονίας. Στην τελευταία από τις ομάδες αυτές έχουν περιληφθεί και οι Βλάχοι της Βόρειας Θεσσαλίας μία και κατάγονται κι αυτοί από τη Δυτική Μακεδονία. Τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την έρευνα δικαίωσαν αυτό το διαχωρισμό.

Επεξεργαστήκαμε επί πλέον το υλικό στατιστικά και στο σύνολό του, δηλαδή και στις τρεις ομάδες μαζί. Κάναμε την ανθρωπολογική μελέτη χωρίς καμιά προκαταρκτική επιλογή. Η κατάταξη σε ομάδες ανάλογα με τον τόπο γέννησης γινόταν μετά την εξέταση. Η οργάνωση της μελέτης με αυτό τον τρόπο εξάλειψε τον παράγοντα “επιλογή” κι έτσι η αξία τού παρατιθέμενου υλικού μεγάλωσε, όπως το έχουμε ξανατονίσει. Σε όλες τις περιπτώσεις μελετήσαμε άτομα που και οι δύο γονείς τους ανήκαν στην ίδια ομάδα.

Η προσθιοπίσθια διάμετρος (μήκος) κεφαλής των Βλάχων της Δυτικής Μακεδονίας (και Βόρειας Θεσσαλίας) είναι λίγο μεγαλύτερη από τού γύρω πληθυσμού. Το γνώρισμα αυτό στην ομάδα των Βλάχων της Ηπείρου είναι λίγο μικρότερο απ’ ότι στην ομάδα Δυτικής Μακε-

δονίας. Δηλαδή οι Βλάχοι τής Ηπείρου συγγενεύουν, ως προς αυτό το γνώρισμα, περισσότερο με τούς Έλληνες Ηπειρώτες παρά με τούς Βλάχους της Δυτικής Μακεδονίας. Στην ομάδα Βλάχων τής Κεντρικής Μακεδονίας το γνώρισμα αυτό προσεγγίζει το μέσο όρο που βγαίνει και από τις τρεις βλάχικες ομάδες μαζί. Αντίστροφη γεωγραφική κατανομή μάς δίνει και το πλάτος τής κεφαλής.

Ο κεφαλικός δείκτης των Βλάχων Θεσσαλίας-Δυτικής Μακεδονίας είναι 81,9. Των Βλάχων τής Κεντρικής Μακεδονίας είναι 82,5. Των Βλάχων τής Ηπείρου 84,8. Ο μέσος όρος κεφαλικού δείκτη και των τριών ομάδων είναι 83,2. Στις αντίστοιχες ομάδες των γυναικών ο κεφαλικός δείκτης είναι: 82,5-83,6-84,7. Το ίδιο γνώρισμα, ξαναθυμίζουμε, στη Θράκη είναι 80,3. Στην Πελοπόννησο 81,6. Στην υπόλοιπη Θεσσαλία και στα νησιά τού Αιγαίου 82. Στη Μακεδονία 83. Στην Ήπειρο 88.

Το ύψος τής μύτης μετρούμενο από το κάτω άκρο των φρυδιών, τόσο στους Βλάχους όσο και στους λοιπούς κατοίκους των βόρειων περιοχών (με μόνη εξαίρεση τούς Ηπειρώτες), είναι λίγο μικρότερο απ' όσο στους κατοίκους των νησιών και των νότιων περιοχών τής Ελλάδας. Ο ρινικός δείκτης Βλάχων και λοιπών Ελλήνων Δυτικής Μακεδονίας και Θεσσαλίας δεν παρουσιάζει καμιά διαφορά. Το γενικό σχήμα τής μύτης καθώς και η κατεύθυνση τής βάσης των περυγίων και τής βάσης τού διαφράγματος τής μύτης δεν επιτρέπουν καμιά διάκριση ανάμεσα στους Βλάχους και τούς άλλους κατοίκους τής ίδιας περιοχής.

Όμοια εικόνα με το ύψος τής μύτης μας δίνουν και οι διάμετροι τού προσώπου. Υπάρχει δηλαδή περισσότερη ομοιότητα ανάμεσα στους Βλάχους και στους κατοίκους τής Θεσσαλίας παρά ανάμεσα σε Βλάχους διαφορετικών περιοχών. Το ίδιο παρατηρείται και στην Ήπειρο. Και οι τρεις ομάδες Βλάχων χαρακτηρίζονται από στενοπροσώπια και ελαφρά προεξοχή των ζυγωματικών. Γενικά σε όλες τις εθνογραφικές ομάδες τής Βόρειας Ελλάδας (Ελληνόφωνους, Σλαβόφωνους και Ρωμανόφωνους) παρατηρείται ένα ελάχιστο ποσοστό μεσοπροσώπιας και προεξοχή ζυγωματικών κάπως περισσότερη από ελαφρά. Επίκανθος όμως (μογγολική πτυχή) δεν συναντάται. Στη Μακεδονία σημειώθηκαν δύο περιπτώσεις επικάνθου, όχι όμως μεταξύ Βλάχων. Η παρουσία έστω και ελάχιστου ποσοστού μογγολικής πτυχής

στη Βόρεια Ελλάδα, σε συνδυασμό με την κάποια ελαφρά μεσοπρο-
 οπιότητα, όπως τονίσαμε, φανερώνει υπόλειμμα από κάποιο “μογγολοει-
 δές” πέρασμα που μόλις διακρίνεται. Ο ισχυρισμός ότι το “πέρασμα”
 αυτό συνδέεται με την άφιξη των Βλάχων στην Ελλάδα δεν επιβεβαιώ-
 νεται από το υλικό που συγκεντρώσαμε. Η άποψη ότι οι Βλάχοι μπο-
 ρεί να είναι απόγονοι των Πετсенέγγων ή γενικά Μογγολοειδών φυ-
 λών (Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν Ελευθερουδάκη, Αθήνα 1929, τ. 1,
 σελ. 330) δεν είναι σωστή.

Η ανάπτυξη του τελικού τριχώματος στο στήθος είναι μικρότερη
 στους Ηπειρώτες μαζί με τις τρεις ομάδες Βλάχων, σε σύγκριση με τις
 υπόλοιπες ομάδες τής Ελλάδας.

Η ανάπτυξη τής γενειάδας είναι μέτρια τόσο στις ομάδες Βλάχων
 όσο και στους Ηπειρώτες.

Όσο για το χρωματισμό (χρώμα τριχών κεφαλής, χρώμα ματιών
 και χρώμα δέρματος) η κάθε ομάδα Βλάχων έχει όμοια τα γνωρίσμα-
 τα αυτά με τούς άλλους κατοίκους τής ίδιας περιοχής. (Οι κάτοικοι
 τής περιοχής Βοΐου - Γρεβενών έχουν τον ίδιο χρωματισμό με τούς
 Βλάχους τής Δυτικής Μακεδονίας - και μάλιστα είναι κάπως πιο ανοι-
 κτόχρωμοι. Η ομάδα των Ελλήνων τής Δυτικής Μακεδονίας είναι η
 πιο ανοικτόχρωμη σε πανελλαδική κλίμακα μετά από τούς “Καλόσει-
 ρους” των Σφακιών Κρήτης). Οι Βλάχοι τής Ηπείρου έχουν πολύ πιο
 σκοτεινό χρωματισμό και από την άποψη αυτή συγγενεύουν περισσό-
 τερο με τούς κατοίκους τής Ηπείρου. Σε αντίθεση με την πλατυνία
 που συναντούμε στον πληθυσμό τής Ηπείρου, οι Βλάχοι έχουν πολύ
 στρογγυλό ινίο, που λέγεται στη λαϊκή γλώσσα “τσούκα”.

Τα στοιχεία που παρατέθηκαν και που ισχύουν και για τις τρεις
 ομάδες Βλάχων, χαρακτηρίζουν σε γενικές γραμμές και τον μέσο συ-
 νολικό τύπο του πληθυσμού τής Ελλάδας. Οι ποικιλίες όμως μίας σει-
 ράς γνωρισμάτων παρουσιάζουν σοβαρές διακυμάνσεις. Τέτοιες εί-
 ναι οι ποικιλίες του χρωματισμού των ματιών και τού δέρματος, τού
 κεφαλικού δείκτη, του ύψους τής μύτης, τού αναστήματος κ.λπ.

Με βάση αυτό το συνδυασμό γνωρισμάτων μπορούν να διακριθούν
 ποικιλίες που μπορεί βέβαια να διαφέρουν πολύ λίγο μεταξύ τους από
 μορφολογική άποψη, αλλά που είναι, παράλληλα, χαρακτηριστικές
 ορισμένων γεωγραφικών τύπων.

Σύμφωνα με το διαχωρισμό αυτό, η πλειονότητα των Βλάχων ανήκει στο δυτικομακεδονικό τύπο ή τύπο τής Βόρειας Πίνδου και εν μέρει στον Ηπειρώτικο (Δυναρικό) και στην Κεντροελλαδική ποικιλία.

Η γεωγραφική μέθοδος ανάλυσης που εφαρμόστηκε έδωσε αρκετά ικανοποιητικά αποτελέσματα. Σύμφωνα με τα ανθρωπολογικά δεδομένα που εκθέσαμε μπορούμε να συμπεράνουμε ότι οι Βλάχοι τής Δυτικής και Κεντρικής Μακεδονίας, Βόρειας Θεσσαλίας και εν μέρει τής Ανατολικής Ηπείρου (Αετομηλίτσα κ.α.) αποτελούν έναν τύπο ο οποίος σχεδόν δεν διακρίνεται από τον τύπο των λοιπών κατοίκων τής Δυτικής Μακεδονίας (ιδιαίτερα τής περιοχής Βοΐου-Γρεβενών) κατά μικρότερο βαθμό μοιάζει και με τούς Σλαβόφωνους. Αυτός ο δυτικομακεδονικός τύπος παρουσιάζει ελαφρά υποβραχυκεφαλία.

Οι Βλάχοι τής Ανατολικής Ηπείρου (Ζαγοριών, Δωδώνης), καθώς και οι Αρβανιτόβλαχοι είναι από ανθρωπολογική άποψη πλησιέστεροι προς τον Ηπειρώτικο (Δυναρικό) τύπο και την Κεντροελλαδική ποικιλία που παρουσιάζουν σκουρότερο χρωματισμό.

Το συμπέρασμα που βγαίνει λοιπόν είναι πώς στην περιοχή τής Μακεδονίας - Ανατολικής Ηπείρου έχουμε διασταύρωση τού αυτόχθονα κυρίως πληθυσμού με στοιχεία πιο βόρεια από την Κεντρική Ευρώπη. Αυτό ισχύει κατά πρώτο λόγο για τούς Ελληνόφωνους της περιοχής Βοΐου - Γρεβενών, κατά δεύτερο λόγο για τούς Βλαχόφωνους και πολύ λιγότερο για τούς Σλαβόφωνους, χωρίς να αποκλείεται, επαναλαμβάνουμε, η πιθανή περίπτωση μερικού ντόπιου αποχρωματισμού.

Όπως δείχνει η γεωγραφική διαφοροποίηση των γνωρισμάτων, η διασταύρωση αυτή παρουσιάζεται ως επίστρωμα στον ντόπιο πληθυσμό. Αυτό το επίστρωμα διακόπτει ως ένα βαθμό τη συνέχεια των τύπων τής Κεντρικής και Βόρειας Ελλάδας, αλλά τελικά δεν αλλοιώνει τη μορφολογική τους παρουσία.

Όμως ο σχετικά ανοιχτός χρωματισμός αυτού τού τύπου δεν μπορεί να είναι μόνο αποτέλεσμα αποχρωματισμού, όπως μάς δείχνει η διαφοροποίηση των ανθρωπολογικών γνωρισμάτων τού πληθυσμού που τον περιβάλλει. Οι τύποι με σκοτεινότερο χρωματισμό έχουν αρχαιότερη καταγωγή.

Παράλληλα, ο ανοιχτότερος χρωματισμός στην περιοχή αυτή συνδυάζεται με μικρότερες διαστάσεις μύτης και προσώπου (μορφο-

λογικού ύψους) πράγμα που δε συναντιέται στον γύρω πληθυσμό.

Ο χρόνος έλευσης τού “ανοιχτόχρωμου στοιχείου” στη Μακεδονία δεν μπορεί να προσδιοριστεί μόνο με βάση το υλικό που παρουσιάζουμε.

Σύμφωνα όμως με τις παλαιοανθρωπολογικές εργασίες τού Λ. Εντζελ, ο “Δουναβικός τύπος” υπάρχει στην Ελλάδα πολύ πιο πριν από τούς χριστιανικούς χρόνους.

Η έλευση τού βορειότερου (ως προς την Ελλάδα) στοιχείου δε συνδέεται με τούς Ρωμανόφωνους, για τούς οποίους μερικοί συγγραφείς, όπως ο Άγγλος Τόζερ (Tozer, H., 1869), γράφουν ότι ήρθαν στην Ελλάδα κατά τον 10^ο αιώνα. Το μόνο που μπορεί να πει κανείς αναφορικά με τούς μεσαιωνικούς χρόνους είναι πώς σε αυτή την εποχή το βορειότερο στοιχείο γίνεται απλώς πιο εμφανές, και πώς, κατά τα φαινόμενα, είχε πολλά κοινά γνωρίσματα με το στοιχείο που είχε έρθει πριν από τη μεσαιωνική εποχή. Άλλοι συγγραφείς, πάλι, έχουν τη γνώμη ότι οι Βλάχοι είναι θρακικής καταγωγής.

Η περίοδος από τον 4^ο ως τον 2^ο αιώνα π.Χ. ήταν περίοδος μετακινήσεων και κυριαρχίας στη Νότια Ευρώπη, Κελτικών φυλών (Istoria Tchehoslovakii, 1956).

Πρόσφατες αρχαιολογικές ανασκαφές στη Βουλγαρία δείχνουν, όπως υποστηρίζει ο Γκεράσιμωφ (Gherasimov, T., 1960), ότι Κέλτες προερχόμενοι από την ηπειρωτική Ελλάδα, μετακινήθηκαν προς τα εκεί.

Σύμφωνα με τον μεγάλο εθνογράφο Σαφάρικ (Schafarik, P.), η λέξη “Βαλάκ” χρησιμοποιούταν αρχικά για να δηλώσει μόνο φύλα κελτικής καταγωγής. Υπάρχει επίσης η γνώμη τού Σοβιετικού εθνογράφου Σ. Π. Τολστώφ που λέει ότι οι κελτικές γλώσσες μετατράπηκαν σε ρωμανικές (Tolstov, S., 1948). Ο τελευταίος γράφει: “Η νομοτέλεια αυτή δεν είναι τυχαία. Αναμφισβήτητα οφείλεται σε σημαντική συγγένεια τής διάρθρωσης και τού υλικού των κελτικών γλωσσών με τις γλώσσες τής Ιταλικής Χερσονήσου. Η μεγάλη αυτή συγγένεια δεν επέτρεπε να διατηρηθεί για πολύ καιρό η κατάσταση τής διγλωσσίας που δημιουργήθηκε στις συνθήκες τής ρωμαϊκής κυριαρχίας”.

Το γεγονός ότι παρουσιάζουμε τη θέση αυτή δε σημαίνει ότι την ασπαζόμαστε, τουλάχιστο για τις συνθήκες που επικρατούσαν στην Ελλάδα κατά την εποχή εκείνη. Αλλά, απ’ την άλλη μεριά, το σημερι-

νό στάδιο των γνώσεών μας δεν μας επιτρέπει και να την απορρίψουμε τελείως.

Γιατί κι αν υποθέσουμε ότι ένα μέρος από τους Βλάχους τής Μακεδονίας, που πιθανόν να μιλούσε κάποια κελτική διάλεκτο, εξελληνίστηκε, “στις συνθήκες τής ρωμαϊκής κυριαρχίας” υπήρχαν όλες οι προϋποθέσεις για να “εκρωμανιστεί”. Πάντως κανείς δεν μπορεί να βεβαιώσει κατηγορηματικά ότι ποτέ και πουθενά η ελληνική γλώσσα δεν υποχώρησε μπροστά στη λατινική.

Τα δεδομένα τής ανθρωπολογίας, ιστορίας, αρχαιολογίας και γλωσσολογίας μάς υποχρεώνουν να παραδεχτούμε ότι η βλάχικη επίδραση στην Ελλάδα, είναι προγενέστερη απ’ τη σλαβική κι όχι το αντίθετο, όπως βεβαιώνουν μερικοί ιστορικοί σαν τον Τόξερ κ.α. (π.χ. πολλοί Βλάχοι τού Μπούφι και τής Κεντρικής Μακεδονίας, που τώρα τελευταία άρχισαν να μιλάνε σλαβικά ή που η διάλεκτός τους έχει επηρεαστεί από τη σλαβική, όπως σε μερικά χωριά του Καϊμακτσάλαν, παραδέχονται ότι οι πρόγονοί τους σε παλαιότερες εποχές μιλούσαν μόνο βλάχικα).

Τα ανθρωπολογικά δεδομένα επιβεβαιώνουν σε μεγάλο βαθμό αυτή την επίδραση. Υπενθυμίζουμε ότι με τον όρο “βλάχικη επίδραση” εννοούμε την επίδραση τού κεντροευρωπαϊκού ανθρωπολογικού στοιχείου που παρατηρείται στην Ελλάδα πολύ πριν από τούς χριστιανικούς χρόνους.

Η επίδραση αυτή είναι, όπως είπαμε, εμφανής. κατά πρώτο λόγο στους Έλληνες τής Δυτικής Μακεδονίας και στα βλάχικα χωριά Σαμαρίνα, Αβδέλλα, Περιβόλι, Γράμμουστα, Αετομηλίτσα και μερικά άλλα.

Τα δεδομένα τής ανθρωπολογίας επιβεβαιώνουν πλήρως την άποψη ότι οι Βλάχοι τής Κεντρικής Μακεδονίας κατάγονται από τούς Βλάχους τής Δυτικής. Πάντως οι Βλάχοι των Ζαγορίων, τής Δωδώνης και άλλων χωριών τής Ηπείρου διαφέρουν “φυσιογνωμικά” από τούς υπόλοιπους Βλάχους και βρίσκονται, όπως είπαμε, πιο κοντά στον Ηπειρώτικο (Δυναρικό) τύπο. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνει ακόμα μία φορά ότι η γλώσσα και ο φυλετικός τύπος δεν ταυτίζονται πάντα.

Η γεωγραφική διαφοροποίηση των γνωρισμάτων δείχνει την αρχαιότητα τού ανθρωπολογικού τύπου των Βλάχων. Δύσκολα διακρίνονται από τον πληθυσμό που τούς περιβάλλει. Όμως και στα μέρη

όπου αναφαίνεται το κεντροευρωπαϊκό στοιχείο, το ποσοστό παρουσίας του ποτέ δεν ξεπερνά το 30%. (Μόνο οι μικτές αποχρώσεις των ματιών φτάνουν ως τα 44 %).

Σοβαρές διαφορές παρουσιάζει η εργασία μας από την ανθρωπολογική περιγραφή της Θεσσαλίας που έκανε ο Αγγλοαμερικανός επιστήμονας Γ. Μάερς (Myers, J., 1930), ο οποίος αναφέρει γι' αυτή την περιοχή μόνο τον κεφαλικό δείκτη 77 και τον εξηγεί σαν διείσδυση Βλάχων και παντελή έλλειψη επίδρασης της Μεσογειακής φυλής. Η θέση του αυτή δεν αντέχει καν σε κριτική γιατί οι "Βλάχοι" ανήκουν κατά πλειονότητα στη "Μεσογειακή φυλή" και ο κεφαλικός δείκτης τους δεν είναι μικρότερος από το δείκτη των Ελλήνων της Θεσσαλίας.

Σε ορισμένη βιβλιογραφία (Diamands, M., and M. Mendosa, 1938), περί Βλάχων αναφέρεται ότι οι πρόγονοί τους ήρθαν από τη Ρουμανία στην Ελλάδα κατά το Μεσαίωνα.

Το υλικό που συγκέντρωσε ο Ρώσος ανθρωπολόγος Β. Β. Μπουνάκ (Bounak, V. V., 1945), μελετώντας τον πληθυσμό της Ρουμανίας, και που το συγκρίναμε με το δικό μας δεν επιτρέπει τέτοιο συμπέρασμα.

Φυσικά με μόνα τα στοιχεία που διαθέτουμε δεν είναι δυνατό να αρνηθούμε τελείως κάθε μετακίνηση από την κατεύθυνση αυτή. Η σύγκριση τού ανθρωπολογικού υλικού δύο επαρχιών της Ρουμανίας, της Ολτενίας (Μικρής Βλαχίας) και της Μουντενίας (Μεγάλης Βλαχίας) φανερώνει αρκετές διαφορές.

Οι Βλάχοι της Ελλάδας έχουν ψηλότερο ανάστημα και ανοιχτότερο χρωματισμό από τούς Ρουμάνους. Οι Βλάχοι της Μοραβίας που μελετήθηκαν από τούς Σουκ και Αουγκούστα (Suk, K., et K. Augusta, 1933), παρουσιάζουν μερικές ποικιλίες ανθρωπολογικών τύπων που ξεχωρίζουν από τούς τύπους τού πληθυσμού που τούς περιβάλλει.

Αντίθετα, οι Βλάχοι της Ίστριας (Cooop, S., 1939), είναι πολύ βραχυκέφαλοι, ψηλόσωμοι, καστανοί και κατατάσσονται στους διναρικούς τύπους.

Για να λυθεί οριστικά το πρόβλημα των Βλάχων χρειάζεται να γίνουν πάρα πέρα έρευνες στις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης και των Βαλκανίων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΣΛΑΒΟΦΩΝΩΝ ΚΑΙ ΡΩΜΑΝΟΦΩΝΩΝ

Το υλικό που παραθέσαμε επιτρέπει να συναχθούν τα παρακάτω συμπεράσματα:

1) Οι Σλαβόφωνοι και οι Ρωμανόφωνοι τής Ελλάδας είναι, στην απόλυτη πλειονότητά τους, απόγονοι αυτόχθονα πληθυσμού. Επίδραση “βορειότερων” τύπων στον αυτόχθονα εκείνο πληθυσμό υπήρχε από τούς αρχαίους ακόμα χρόνους. Προκειμένου για τούς Βλάχους, δεν αποκλείεται η επίδραση αυτή να είχε Κελτική προέλευση, ακόμη και στους Σλαβόφωνους παλαιότερα.

2) Οι μετακινήσεις των λαών κατά το Μεσαίωνα στη Νοτιοανατολική Ευρώπη και η διάδοση, σε συνδυασμό μ’ αυτές, των νεολατινικών και σλαβικών γλωσσών (καθώς και οι κατακτήσεις των Κελτών σε παλιότερη εποχή) δεν άσκησαν μεγάλη επίδραση στη μορφολογική διάπλαση των λαών τής περιοχής αυτής.

3) Το πρόβλημα τής καταγωγής και τού χρόνου έλευσης ενός μικρού σχετικά ποσοστού αντιπρόσωπων τού “ξανθού” τύπου ανάμεσα στους λαούς τής Νοτιοανατολικής Ευρώπης παραμένει για την ώρα ανοιχτό. Μπορεί όμως να υποθεθεί ότι η καταγωγή τού τύπου αυτού οφείλεται σε μετακίνηση λαών κατά τούς αρχαίους χρόνους κι ότι η επίδραση εκείνη εντάθηκε αργότερα, κατά το Μεσαίωνα.

4) Τόσο οι Σλαβόφωνοι όσο και οι Ρωμανόφωνοι των διαφόρων περιοχών των Βαλκανίων και τής Κεντρικής Ευρώπης είναι αρκετά ανομοιογενείς από ανθρωπολογική άποψη. Ωστόσο είναι πλησιέστεροι προς τούς ανθρωπολογικούς τύπους των λαών κοντά στους όποιους ζουν από την αρχαιότητα.

Έτσι λοιπόν, τόσο οι Σλαβόφωνοι όσο και οι Ρωμανόφωνοι των βορείων περιοχών τής Ελλάδας είναι πολύ πιο συγγενικοί ανθρωπολογικώς με τούς ελληνόφωνους αυτών των περιοχών.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΠΡΩΗΝ ΣΟΒΙΕΤΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ

Όπως έχουμε πει, στο έδαφος τής πρώην ΕΣΣΔ ζουν δύο αρκετά μεγάλες ομάδες Ελλήνων, εγκατεστημένες σε δύο περιοχές που απέχουν μεταξύ τους: Η μία, στο έδαφος τής Γεωργίας και η άλλη στην περιοχή Μαριούπολης τής Αζοφικής Θάλασσας. Τόσο η μία όσο και η άλλη μιλούν παράλληλα και τα ρωσικά που τα ξέρουν εξ ίσου καλά με την τοπική τους διάλεκτο. Οι εγκατεστημένοι κατά τις τελευταίες δεκαετίες στην Κεντρική Ασία κατάγονται στην πλειονότητά τους από την ομάδα των Ελλήνων τού Καυκάσου.

Από γραπτές πηγές καθώς και από αφηγήσεις τής παλιότερης γενιάς, ξέρουμε ότι οι Ελληνόφωνοι μετανάστευσαν από την Τραπεζούντα στη Γεωργία κατά το 1860.

Οι Τουρκόφωνοι Έλληνες, που συχνά αποκαλούνταν και "Ρωμαίοι" έφτασαν στη Γεωργία λίγο νωρίτερα, μεταξύ τού 1826 και τού 1829, προερχόμενοι από την περιοχή Ερζερούμ τής Μικράς Ασίας. Αυτό επιβεβαιώνεται και από την αλληλογραφία που αντάλλαξαν ο Τσάρος και ο βασιλιάς τής Γεωργίας σχετικά με το ζήτημα και που φυλάσσεται στο Αρχείο τής Τιφλίδας (Poulianos, A. N., 1960).

Το αίτιο που έκανε τούς Έλληνες να μετοικήσουν στη Γεωργία δεν ήταν μόνο οι διώξεις των τουρκικών αρχών, όπως διαβάσει κανείς συχνά στα διάφορα βιβλία. Υπήρξαν επίσης και αίτια οικονομικά και θρησκευτικά. Αυτό διαπιστώνεται προπάντων από τις αφηγήσεις των παλιότερων που ανιστορούν πώς στην αρχή ξεκίνησαν μερικοί από το χωριό τους και πήγαν να εγκατασταθούν στον Καύκασο. Ύστερα από λίγο τούς ακολούθησαν κι άλλοι συγχωριανοί τους και σιγά - σιγά πλήθυναν. Τόσο οι Ελληνόφωνοι όσο και οι Τουρκόφωνοι τής Γεωργίας κατάγονται από ορεινές περιοχές τής Μικρας Ασίας.

Ο τρόπος ζωής των Ελλήνων τής Γεωργίας παρουσιάζει πολλές διαφορές σε σχέση με τον τρόπο ζωής των Γεωργιανών. Αρκεί να τούς συγκρίνει κανείς και η διαπίστωση προκύπτει ολοκάθαρα. Μία από τις διαφορές αυτές λ.χ, είναι ο ιδιαίτερος τρόπος που χτίζεται ο φούρνος στην αυλή τού σπιτιού. Ο τρόπος αυτός είναι χαρακτηριστικός όχι μόνο για τη Μικρά Ασία αλλά και για την Ελλάδα.

Οι Τουρκόφωνοι Έλληνες διατηρούν ως σήμερα την εθνική τους

ενδυμασία που θυμίζει τη Μικρασιατική. Οι Ελληνόφωνοι δεν διατήρησαν την εθνική τους ενδυμασία. Χρειάζεται να γίνει ιδιαίτερη έρευνα για να διαπιστωθεί αν ο πολιτισμός των δύο αυτών ομάδων είναι ελληνικής ή μικρασιατικής καταγωγής.

Ο Αριστοτέλης Νεόφυτος (Neophytos, A., 1891), που μελέτησε στο δεύτερο ήμισυ του 19^{ου} αιώνα, τον ανθρωπολογικό τύπο των Ελλήνων της βορειοανατολικής Μικράς Ασίας, (αυτών δηλαδή που αργότερα μετανάστευσαν στην Ελλάδα ή στη Γεωργία) έβγαλε το συμπέρασμα ότι οι Έλληνες αυτοί κατάγονται βασικά από τον αυτόχθονα πληθυσμό της Μικράς Ασίας. Ο Γεωργιανός ιστορικός Γ. Τσιτάγια (Tchitaya, G., 1948), υποθέτει ότι οι Τουρκόφωνοι Έλληνες κατάγονται από ντόπιο στοιχείο, δηλαδή Γεωργιανούς. Τα δεδομένα της Ανθρωπολογίας όμως δεν συμφωνούν με τον ισχυρισμό αυτόν.

Πολύ ενδιαφέρον έχουν οι εξαιρετικά ιδιάζουσες συνθήκες κάτω από τις οποίες έζησαν τα ελληνικά χωριά στην περιοχή Μαριούπολης στην Αζοφική. Η διασπορά των Ελλήνων έξω από τα όρια της χώρας τους είναι ένα από τα βασικά φαινόμενα που χαρακτηρίζουν την ανάπτυξη της Αρχαίας Ελλάδας από πολύ παλιά εποχή. Οι πόλεις-αποικίες των Ελλήνων ήταν εγκατεσπαρμένες σε απέραντη έκταση κατά μήκος των Μεσογειακών παραλίων, από το Γιβραλτάρ ως τις εκβολές του ποταμού Ντον και τις ακτές του Κανκάσου. “Σαν μερμήγκια ή βατράχια γύρω από έλος” κατά την έκφραση του Πλάτωνα, οι ελληνικές πόλεις - αποικίες ήταν χτισμένες γύρω από τη θάλασσα.

Οι Έλληνες της Κριμαίας (Αζοφικής) έχουν εγκατασταθεί εκεί από τους αρχαίους χρόνους και το Βασίλειο του Βοσπόρου που ιδρύθηκε αργότερα ήταν ένα εθνικά ανάμικτο ελληνοβαρβαρικό δουλοκτητικό κράτος.

Ήδη από τον 4^ο μ.Χ. η Κριμαία διατηρεί σταθερές εμπορικές, πολιτικές και πολιτιστικές σχέσεις με τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Ο πληθυσμός της Κριμαίας απαρτιζόταν από διάφορες φυλές. Εκτός από τους Έλληνες ζούσαν εκεί από τις αρχές του Μεσαίωνα Γότθοι και Αλάνοι. Οι Γότθοι κατοικούσαν στις ορεινές περιοχές της Χερσονήσου από τον 3^ο ως τον 13^ο αιώνα μ.Χ. Η ελληνική επιρροή στην Κριμαία συνεχώς δυνάμωνε. Πηγή άπ' την οποία ενισχυόταν η επιρροή αυτή ήταν η Μικρά Ασία και ιδιαίτερα η Καππαδοκία και η Παφλα-

γονία. Κατά μία μαρτυρία τού Προκόπιου, στα χρόνια τού Ιουστινιανού το ελληνικό στοιχείο στην Κριμαία ήταν ιδιαίτερα σημαντικό.

Η εξάπλωση τού Ελληνισμού στα χρόνια εκείνα συνοδευόταν όχι μόνο από τη διάδοση τού Χριστιανισμού αλλά κι από την ευρύτερη διάδοση τής ελληνικής γλώσσας στις Κριμαϊκές ακτές.

Κατά τον 13^ο αιώνα η Κριμαία υφίσταται την καταστρεπτική επίθεση των Ταταρομογγόλων οι οποίοι ίδρυσαν κατόπιν το Χανάτο τής Κριμαίας. Με τη σειρά του αυτό πέφτει κατά τα τέλη τού 15^{ου} αιώνα στη φεουδαρχική εξάρτηση από την Οθωμανική Πύλη. Το 1774 η Κριμαία προσαρτήθηκε στη ρωσική αυτοκρατορία.

Το 1777 οι Έλληνες μεταφέρθηκαν με υπόδειξη τής ρωσικής κυβερνήσεως (Αικατερίνη Β') από την Κριμαία στην Αζοφική. Η μετακίνηση έγινε για πολιτικούς σκοπούς. Οι Έλληνες που μετοίκησαν έφεραν μαζί τους στον καινούργιο τόπο τις παλιές ονομασίες.

Στη γραμματική και το λεξιλόγιο των Ελλήνων τής Αζοφικής δεν υπάρχουν πολλοί αρχαϊσμοί. Οι διάλεκτοι που μιλάν δε μοιάζουν με κανένα από τα άλλα “νεοελληνικά” ιδιώματα γιατί αναπτύχθηκαν σε συνθήκες μακρόχρονης απομόνωσης από την υπόλοιπη Ελλάδα και κάτω από τις ισχυρές επιδράσεις τής τατάρικης πρώτα κι αργότερα τής ρωσικής και τής ουκρανικής γλώσσας.

Τόσο στην Κριμαία όσο και στο νέο τόπο, στην περιοχή τής Μαριούπολης οι Έλληνες γνώριζαν ως τα τέλη τού 19^{ου} αιώνα κοντά στη δική τους και την τατάρικη γλώσσα.

Ο Σπήλτερμπεργκ (Poulianos, A., 1960), που ήταν στην Κριμαία στα τέλη τού 14^{ου} και στις αρχές τού 15^{ου} αιώνα, υπενθυμίζει ότι οι Τάταροι αποκαλούσαν τη γλώσσα των Γόθων *Τατικά* και τη γλώσσα των Ελλήνων *Ρωμαϊκά*. Ο Κούφτιν αναφέρει ότι οι Τάτοι (Γόθτοι) που μεταφέρθηκαν από τις νότιες ακτές στη Μαριούπολη μιλούσαν επίσης ελληνικά. Ο ισχυρισμός αυτός δεν βρίσκεται σε πλήρη συμφωνία με τα ανθρωπολογικά δεδομένα που συγκεντρώσαμε.

Είναι ενδιαφέρον ότι στη Γιάλτα και στο Ουρζούφ χρησιμοποιείται η έκφραση “λέει Κρητικά”, με την έννοια “μιλάει ελληνικά”, όπως τα μιλούν στην κυρίως Ελλάδα.

Όπως σωστά παρατηρεί η Τ. Τσερνισόβα, αυτό δεν είναι απόδειξη ότι οι Έλληνες τής Αζοφικής ήρθαν από την Κρήτη, αλλά δείχνει ότι

ανάμεσα στον ελληνικό πληθυσμό αυτών των χωριών και την Κρήτη υπήρχαν στενές εμπορικές σχέσεις. Αν προσέξουμε την ομιλία των Ελλήνων τής Μαριούπολης, παρατηρούμε ότι μερικές ρηματικές λέξεις όπως “μαθίνησκα”, “πιτάγουν” κ.α., τις προφέρουν όπως και στα νησιά του Αιγαίου (Σάμο, Μυτιλήνη, Φούρνους, Κορσεούς) κ.ά.

Αυτοί οι τύποι των ρημάτων δεν απαντιούνται στην “Ποντιακή” διάλεκτο. Η επίδραση τής Ποντιακής πάνω στις διαλέκτους τής Μαριούπολης είναι, όπως φαίνεται, πολύ μεταγενέστερη. Είναι γνωστό, ότι καμιά ελληνική ομάδα απ’ όσες μετοίκησαν από την Κριμαία στην Αζοφική δεν έφερε μαζί της την Ποντιακή διάλεκτο, εκτός ορισμένων επιδράσεων.

Ο ισχυρισμός του Γερμανού ιστορικού Φαλλμεράνερ ότι η πόλη Κερασούντα ερημώθηκε τελείως μετά την κατάκτησή της από τον Σουλτάνο Μωάμεθ Β΄ δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Όπως αναφέραμε ήδη, ανθρωπολογική εξέταση των Ελλήνων τής Κερασούντας στη Μικρά Ασία έκανε προς τα τέλη του περασμένου αιώνα, ο Αριστοτέλης Νεόφυτος.

Δεν εξετάσαμε από εθνογραφική άποψη τον τρόπο ζωής των Ελλήνων τής περιοχής Μαριούπολης.

Αλλά η εξωτερική εμφάνιση των σπιτιών, ιδιαίτερα η αμφικλινής στέγη με τα κεραμίδια, δείχνει την Αιγαιακή της καταγωγή. Η κούνια που χρησιμοποιούν για τα παιδιά είναι ίδια με την κούνια που έχουμε στην Ελλάδα και στη Μικρά Ασία. Αντίθετα, η εσωτερική διαρρύθμιση των σπιτιών είναι ολότελα διαφορετική. Η ρωσική επίδραση είναι ιδιαίτερα αισθητή εδώ.

Σύμφωνα με τα δεδομένα του Α. Λ. Μπερντιέ Ντελαγκάρντ, το χωριό τής Αζοφικής Γιάλτα (που σημαίνει παραλία, από την ελληνική λέξη γιαλός) εποίκισθη από κατοίκους διαφόρων ελληνικών χωριών τής Κριμαίας, όπως λ.χ. τής Γιάλτας, τής Άνω και Κάτω Αλούπκας, τής Μεγάλης και Μικρής Λαμπάδας. Οι εξετασθέντες είναι στην πλειονότητά τους κολχόζνικοι (γεωργοκτηνοτρόφοι).

Από ποια ελληνόφωνα μέρη κατάγονταν οι πρόγονοι των σημερινών Ελλήνων τής Αζοφικής; Αυτό ούτε οι ιστορικές ούτε οι φιλολογικές έρευνες μπόρεσαν ως τώρα να το εξηγήσουν.

Ο Κούφτιν λέει ότι οι Έλληνες τής Κριμαίας άσκησαν σημαντική

επιρροή πάνω στους εκεί Γότθους. Ο Φ. Α. Μπράουν (Braun, F., 1890), πάλι υποστηρίζει ότι τούς Γότθους τής Ταυρίδας πρέπει να τούς αναζητήσουμε στους Έλληνες τής Μαριούπολης, εννοώντας ότι εξελληνίστηκαν. Τα δεδομένα των Σοβιετικών Ανθρωπολόγων αποκλείουν τη γνώμη τού Μπράουν.

Η Γ. Τσουτσουκάλο (1930) εξέτασε ανθρωπολογικώς μία ομάδα Ελλήνων στο ίδιο χωριό όπου κάναμε κι εμείς την εξέταση. Είχε καταλήξει τότε στο συμπέρασμα ότι οι Έλληνες τής Μαριούπολης αντιπροσωπεύουν τρεις “φυλές”: τη Μεσογειακή, τη Μικρασιατική και μία τρίτη που την αποκαλεί Ανατολική (;)

Πάντως η έρευνα τής Τσουτσουκάλο επιβεβαιώνει τη γνώμη μας πως οι Έλληνες τής Αζοφικής διαφέρουν από τούς Έλληνες τής Ανατολικής Μικράς Ασίας.

Ο καθηγητής Γ. Φ. Ντεμπέτς στηριζόμενος στο άφθονο υλικό από τις μεσαιωνικές νεκροπόλεις τής Κριμαίας και ιδιαίτερα από τις ανασκαφές στους τάφους τού Εσκή-Κερμέν, όπου βρίσκεται η “Γοτθική” πόλη, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι τα δεδομένα που υπάρχουν δεν δίνουν καμιά ένδειξη ότι έγινε μετανάστευση από βορρά. Διαπιστώνει ότι πέρα από μίαν ανεπαίσθητη επιμιξία ο βασικός πληθυσμός τής Κριμαίας είναι αυτόχθων, “Ταυρικός” και “Μεσογειακός” (Debetz, G. F., 1948).

Στόχος τής εργασίας μας ήταν να καθορίσουμε από ποιες ακριβώς περιοχές τής Μεσογείου μπορεί να προέρχονται οι Έλληνες τής Μαριούπολης. Υπήρχε στη διάθεσή μας για σύγκριση το υλικό που είχαμε συγκεντρώσει το φθινόπωρο τού 1958 από τούς Έλληνες των περιοχών Αιγαίου Πελάγους, Θράκης, Τραπεζούντας - Κερασούντας (στη βόρεια ακτή τής Μικρασιατικής Χερσονήσου) και Δυτικής Μικράς Ασίας. Από αυτές τις περιοχές δείχνουν τα στοιχεία μας να προέρχονται οι Έλληνες τής Αζοφικής και τής Μαριούπολης.

Η εξέταση αυτών των περιοχών αποτελεί μέρος μόνο ενός μεγάλου προγράμματος ανθρωπολογικής έρευνας των σύγχρονων Ελλήνων.

Απ’ όλες τις ομάδες που συγκρίναμε, το μεγαλύτερο βαθμό ανάπτυξης τού τριχώματος στο στήθος παρουσιάζουν οι Γεωργιανοί. Κατόπιν έρχονται κατά σειρά οι Ελληνόφωνοι Έλληνες τής Τραπεζούντας, οι Τουρκόφωνοι Έλληνες τού Ερζερούμ, οι κάτοικοι των νη-

σιών τού Αιγαίου, οι Έλληνες τής Αζοφικής, οι Έλληνες της Θράκης και τέλος οι Έλληνες της Δυτικής Μικράς Ασίας.

Στην ίδια σχεδόν σειρά κατατάσσονται οι ομάδες όταν τις ταξινομήσουμε με βάση το βαθμό ανάπτυξης τής γενειάδας και των φρυδιών.

Το σχήμα τής μύτης δείχνει ακόμα πιο καθαρά τη διαφορά ανάμεσα στους Έλληνες και τούς Καυκάσιους. Η περισσότερη καμπύλη μύτη (γαμφή) παρουσιάζεται στους Γεωργιανούς. Ακολουθούν οι Έλληνες τής Τραπεζούντας, τής Μαριούπολης και τού Ερζερούμ. Το γνώρισμα τής καμπύλης μύτης όλο και ελαττώνεται όσο προχωρούμε προς τα δυτικά τού Καυκάσου. Όταν φτάνουμε στη λεκάνη τού Αιγαίου βρίσκουμε το μικρότερο ποσοστό γαμφής μύτης.

Οι Ελληνόφωνοι Έλληνες τής Μαριούπολης παρουσιάζουν μεγαλύτερο ποσοστό γαμφής μύτης σε σύγκριση με τούς Ταταρόφωνους. Τούτο μπορεί να εξηγηθεί σαν επίδραση τής Πρόσω Ασίας. Το ποσοστό ευθείας μύτης είναι σχεδόν το ίδιο και στις δύο ομάδες Ελλήνων τής Μαριούπολης. Αν μάλιστα κρίνει κανείς από μία σειρά άλλα γνωρίσματα διαπιστώνει ότι οι ομάδες αυτές συγγενεύουν με τούς κατοίκους τού Αιγαίου Πελάγους. Ο ίδιος καταμερισμός ισχύει και για τα άλλα γνωρίσματα τής μύτης, όπως το οστέινο τμήμα, χόνδρινο τμήμα, βάση τού διαφράγματος και κατεύθυνση τής βάσης των περυγίων.

Τα δύο τελευταία προπάντων γνωρίσματα είναι ιδιαίτερα έκδηλα και εδώ μπορούμε να πούμε ότι δεν πρόκειται τόσο για ομοιότητα με τον Καυκασιανό τύπο όσο για ποικιλία τής Πρόσω Ασίας που κατέχει μίαν ενδιάμεση θέση ανάμεσα στον Καυκασιανό και τον Ανατολικό-μεσογειακό τύπο.

Μπορεί ακόμα να σημειωθεί ότι οι Ελληνόφωνοι τού Καυκάσου παρουσιάζουν το μεγαλύτερο ύψος μύτης από το σέλιον.

Τα περύγια τής μύτης προεξέχουν περισσότερο στους Τουρκόφωνους Έλληνες τού Καυκάσου. Ακολουθούν οι Ελληνόφωνοι. Τη μικρότερη προεξοχή έχουν οι Γεωργιανοί. Και σε αυτό το γνώρισμα οι Έλληνες τής Μαριούπολης συγγενεύουν περισσότερο με τούς νησιώτες τού Αιγαίου.

Τα πιο μαύρα μάτια τα έχουν οι Έλληνες τής Τραπεζούντας, ενώ τα πιο ανοιχτόχρωμα τα έχουν οι Γεωργιανοί (μέσος βαθμός 1,42) και οι Έλληνες τής Μαριούπολης.

Από τις ομάδες που μας χρησίμεψαν για σύγκριση, τα πιο μαύρα μάτια τα έχουν οι Έλληνες της Τραπεζούντας που μετανάστευσαν στην Ελλάδα και οι απόγονοί τους. Οι Έλληνες της Δυτικής Μικρας Ασίας έχουν πιο ανοιχτό χρώμα ματιών.

Πρέπει να σημειωθεί ότι οι Έλληνες της Γεωργίας παρουσιάζουν σύμφωνα με την κλίμακα του Β. Β. Μπουνάκ μεγάλο ποσοστό μικτών αποχρώσεων ίριδας σε σύγκριση με τούς συγγενείς τους από την Τραπεζούντα. Σε μία σειρά περιπτώσεων ο Αρ. 5 παρουσιάζεται "ασθενής" και με δυσκολία διακρίνεται από τον Αρ. 4 και τον Αρ. 3. Εμείς νομίζουμε ότι σε αυτή την ομάδα το (5) της κλίμακας δεν είναι μικτό αλλά απλώς πιο ανοιχτόχρωμο από το (5) των Ελλήνων της Τραπεζούντας. Δεν είναι άσχετο το γεγονός που αναφέρουν οι Α. Ν. Νατισβίλι και Μ. Γ. Αμπντουσελισβίλι ότι οι ομάδες που ζουν στις ορεινές περιοχές της Γεωργίας έχουν μεγαλύτερο ποσοστό ανοιχτόχρωμων ματιών (Abdushelishvili, M., 1964).

Οι Γεωργιανοί έχουν μεγαλύτερο ποσοστό ανοιχτόχρωμων μαλλιών από κάθε άλλη ομάδα. Οι Έλληνες της Θράκης έχουν πιο καστανό χρώμα μαλλιών. Οι Τουρκόφωνοι Έλληνες του Καυκάσου παρουσιάζουν μεγαλύτερο ποσοστό μαύρων μαλλιών. Οι Ελληνόφωνοι της Μαριούπολης έχουν μεγαλύτερο ποσοστό ανοιχτόχρωμων μαλλιών από τούς Ταταρόφωτους.

Το μεγαλύτερο ποσοστό πολύ μαύρων και κατσαρών μαλλιών που παρουσιάζουν οι Έλληνες της Τραπεζούντας, οι Γεωργιανοί και οι Έλληνες της Αζοφικής, δείχνει ότι τα γνωρίσματα αυτά διαδόθηκαν κατά μήκος των βόρειων, ανατολικών και νότιων ακτών της Μαύρης Θάλασσας.

Οι ιστορικοί, όπως ο Κούφτιν, υποθέτουν ότι φορέας των σχέσεων ανάμεσα στη Μικρά Ασία και την Αζοφική ήταν η Μινγκρελοτσανική (λαζική) ομάδα φυλών, η οποία θεωρείται η πιο αρχαία από τούς κατοίκους της ανατολικής ακτής της Μαύρης Θάλασσας από τη Σινώπη ως την Ανάπη κι ως αυτές τις ακτές της Ανατολικής Θράκης.

Αντίθετα, στη Δυτική Μικρά Ασία και στα νησιά του Αιγαίου τα πολύ μαύρα και κατσαρά μαλλιά συναντιούνται αραιότερα.

Δημιουργείται η εντύπωση ότι επιδράσεις τού Νότου (η ποικιλία τού II τάφου τού Σαμτάβρ της Γεωργίας που περιγράφει ο Αμπντου-

σελισβίλι) πέρασαν από τη Συρία δια μέσου τής Μικράς Ασίας στις Ακτές τής Μαύρης Θάλασσας.

Είναι γνωστό ότι κατά την Εποχή του Μετάλλου συναντιούνται στις χώρες αυτές οι ίδιοι γενικά ανθρωπολογικοί τύποι που ανευρίσκονται και στους σημερινούς πληθυσμούς. Μόνο το ποσοστό τους είναι διαφορετικό σήμερα. Το γεγονός ότι το μεγαλύτερο ποσοστό πολύ μαύρων και κατσαρών μαλλιών το συναντούμε στους Τουρκόφωνους Έλληνες τού Ερζερούμ (μέση ζώνη τής Μικράς Ασίας) επιβεβαιώνει αυτή την υπόθεση.

Το υλικό που διαθέτουμε δείχνει πόσο δίκιο είχε ο Ηρόδοτος ο οποίος δεν άφηνε έξω από τις παρατηρήσεις του τις ανθρωπολογικές ιδιότητες. Γράφει λ.χ.:

“Οι κάτοικοι τής Κολχίδος φαίνεται να είναι Αιγύπτιοι... Κατάγονται από το στράτευμα τού Σέσωστρη. Κι εγώ ο ίδιος αυτό υπόθετα κρίνοντας από το γεγονός ότι οι κάτοικοι τής Κολχίδας έχουν μαύρο χρώμα δέρματος και κατσαρά μαλλιά” (Ηρόδοτος, I, 2, 104). Τα πιο χοντρά χείλη (άνω και κάτω) τα συναντούμε στους Ταταρόφωνους τής Μαριούπολης. Ακολουθούν οι δύο ομάδες Ελλήνων τής Γεωργίας, μετά οι νησιώτες τού Αιγαίου και μετά οι υπόλοιπες ομάδες. Τα πιο λεπτά χείλη τα έχουν οι Γεωργιανοί.

Η ίδια σχεδόν σειρά ακολουθείται όταν η ταξινόμηση γίνει με βάση την απόσταση μύτης-άνω χείλους. Οι Έλληνες τής Μαριούπολης έχουν περίπου ίδια απόσταση μύτης-άνω χείλους με τούς νησιώτες του Αιγαίου, και κάπως μικρότερη από όσο είναι των Ελλήνων τής Τραπεζούντας. Η πλάγια όψη τής απόστασης μύτης-άνω χείλους δείχνει ότι τόσο οι Ελληνόφωνοι όσο και οι Ταταρόφωνοι Έλληνες τής Αζοφικής είναι οι πιο οπισθοχειλικοί άπ' όλες τις ομάδες.

Οι Έλληνες τής Μαριούπολης έχουν το μέτωπο πιο κατακόρυφο από τούς νησιώτες τού Αιγαίου και την οφρυακή χώρα λιγότερο εξογκωμένη. Η οριζόντια πλάγια όψη τού προσώπου και η εξόγκωση των παριών δεν δείχνουν κανενός είδους μογγολική επίδραση.

Επίκανθος δεν συναντιέται καθόλου ούτε στους Ελληνόφωνους ούτε στους Ταταρόφωνους. Τα πιο μεγάλα και αμυγδαλωτά μάτια τα έχουν οι Τουρκόφωνοι Έλληνες τής Γεωργίας. Ακολουθούν οι νησιώτες τού

Αιγαίου και οι Ελληνόφωνοι τής Γεωργίας, οι Έλληνες τής Μαριούπολης, τής Θράκης και τής Δυτικής Μικρας Ασίας.

Τα περιγραφικά αυτά γνωρίσματα δείχνουν πιο φανερά τη “νότια” προέλευση των ομάδων που εξετάσαμε.

Τα ανθρωπομετρικά γνωρίσματα, όπως και τα περιγραφικά δείχνουν ότι οι Ταταρόφωνοι και οι Ελληνόφωνοι τής Μαριούπολης συγγενεύουν μεταξύ τους περισσότερο απ’ όσο με οποιοσδήποτε άλλες απ’ τις ομάδες που εξετάσαμε.

Όσον αφορά τούς Έλληνες τής Γεωργίας, από μερικά γνωρίσματα όπως οι απόλυτες διαστάσεις τού πάχους των χειλιών, η απόσταση μύτης-άνω χείλους, το πλάτος μετώπου, το φυσιολογικό ύψος τού προσώπου κλπ, βρίσκουμε ότι οι Τουρκόφωνοι συγγενεύουν πολύ με τούς Ελληνόφωνους. Από μερικά όμως άλλα γνωρίσματα, όπως το ύψος τής μύτης, η διάμετρος τής κάτω σιαγόνας κλπ, βρίσκουμε ότι οι Ελληνόφωνοι τής Γεωργίας συγγενεύουν περισσότερο με τούς Γεωργιανούς παρά με τούς Τουρκόφωνους.

Το ύψος τής μύτης μετρούμενο από τα κάτω άκρα των φρυδιών συνδέει τούς Έλληνες τής Τραπεζούντας (Πόντιους) με τούς νησιώτες τού Αιγαίου και τούς Ελληνόφωνους τής Μαριούπολης, ενώ μετρούμενο από το σέλιον συνδέει τούς Ταταρόφωνους με τούς νησιώτες τού Αιγαίου και τούς Ελληνόφωνους με τούς Τραπεζούντιους. Η ίδια εικόνα επαναλαμβάνεται σε ότι αφορά το πλάτος τής μύτης. Αυτό δείχνει ακόμα μία φορά ότι στους Ελληνόφωνους τής Μαριούπολης υπάρχει μεγαλύτερο ποσοστό Προσωασιατικού τύπου (Τραπεζούντας) απ’ όσο στους Ταταρόφωνους. Δηλαδή οι Ταταρόφωνοι πλησιάζουν περισσότερο το Αιγαίο, τη Θράκη και τη Δ. Μικρά Ασία.

Οι υψομετρικές διαστάσεις τού προσώπου των Ελλήνων τής Μαριούπολης, των δύο ομάδων τής Δυτικής Μικρας Ασίας και των νησιωτών συγγενεύουν μεταξύ τους. Οι διάμετροι των ζυγωματικών και τής κάτω σιαγόνας δυσκολεύουν κάπως την ταξινόμηση των ομάδων. Οι διάμετροι αυτές λ.χ. είναι μεγαλύτερες στους Έλληνες τής Μαριούπολης, πράγμα, που θυμίζει περισσότερο Έλληνες τού Καυκάσου παρά Δυτικομικρασιάτες. Αυτό από μία μεριά μπορεί να εξηγηθεί με το ότι οι Έλληνες τής Μαριούπολης διακρίνονται για τις εν γένει μεγάλες διαστάσεις τής κεφαλής και τού προσώπου.

Ένα στοιχείο που διακρίνει τούς Τουρκόφωνους είναι: η κάπως μεγαλύτερη διάμετρος των ζυγωματικών, ενώ το μέγεθος διακύμανσης αυτού τού γνωρίσματος είναι μικρότερο άπ' όσο στους Γεωργιανούς. Η διάμετρος αυτή είναι λίγο μικρότερη στους Ελληνόφωνους τής Γεωργίας, αλλά πάντως μεγαλύτερη σε σύγκριση με των Ελλήνων τής Τραπεζούντας και των απογόνων τους που γεννήθηκαν στην Ελλάδα. Σε σύγκριση με τις ελλαδικές ομάδες πάλι, η γενιά των Τραπεζούντιων που γεννήθηκαν στην Ελλάδα παρουσιάζει τη μεγαλύτερη διάμετρο ζυγωματικών και μόνο η Ηπειρώτικη ομάδα τούς ξεπερνά σε αυτό το γνώρισμα. Γενικά η διάμετρος ζυγωματικών είναι αρκετά μεγάλη στους Έλληνες τού Καυκάσου, τής Πρόσω Ασίας και τής Μαριούπολης, ενώ στους Έλληνες τής Θράκης και των νησιών τού Αιγαίου είναι συγκριτικώς μικρή. Σχετικά με το ανάστημα οι Έλληνες τής Μαριούπολης κατέχουν ενδιάμεση θέση, ανάμεσα στους νησιώτες τού Αιγαίου και τούς Έλληνες τής Πρόσω Ασίας.

Οι οριζόντιες διάμετροι τής κεφαλής δείχνουν ότι οι Έλληνες τής Μαριούπολης συγγενεύουν με τούς νησιώτες τού Αιγαίου, ενώ δεν έχουν μεγάλη σχέση με τις ομάδες τής Πρόσω Ασίας.

Η διαφορά που παρατηρείται στην κατά μήκος διάμετρο (μήκος κεφαλής) και στην εγκάρσια διάμετρο (πλάτος κεφαλής) επιβεβαιώνει τη γεωγραφική διαφοροποίηση που σημειώσαμε στους Έλληνες τής Μαριούπολης και τού Καυκάσου.

Ο μικρότερος κεφαλικός δείκτης παρατηρείται στη Θράκη. Ακολουθούν με τη σειρά οι Έλληνες της Μαριούπολης και οι Γεωργιανοί. Οι Έλληνες τής Τραπεζούντας αντίθετα παρουσιάζουν το μεγαλύτερο κεφαλικό δείκτη άπ' όλες τις ομάδες, εκτός από την Ηπειρώτικη, και το μεγαλύτερο ποσοστό επιπέδων ινίων (πλατυνίας).

Ο συντελεστής σχέσης μεταξύ μήκους και πλάτους κεφαλής είναι θετικός και σχεδόν ίδιος για τούς Έλληνες τής Μαριούπολης και τούς νησιώτες τού Αιγαίου.

Παρά το γεγονός ότι διαπιστώνουμε συγγένεια των Ελλήνων τής Αζοφικής με τούς νησιώτες τού Αιγαίου και κατά δεύτερο λόγο με τούς Έλληνες τής Θράκης και τής Δυτικής Μικρας Ασίας, οφείλουμε να υπογραμμίσουμε ότι οι ομάδες αυτές παρουσιάζουν μεγάλο ποσοστό επιμιξίας διαφόρων τύπων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

1) Οι ανθρωπολογικοί τύποι που διακρίνουμε ότι συνθέτουν τον πληθυσμό της Ελλάδας ξεχωρίζουν με αρκετά μεγάλη ακρίβεια από τους ανθρωπολογικούς τύπους της Πρόσω Ασίας.

2) Η συμμετοχή των ανθρωπολογικών τύπων της Πρόσω Ασίας στη διαμόρφωση της ανθρωπολογικής σύνθεσης του ελλαδικού πληθυσμού είναι περισσότερο αισθητή στα νησιά του Αιγαίου και στην Ανατολική Ελλάδα γενικά, ενώ η συμμετοχή των τύπων των Βαλκανίων και της Κεντρικής Ευρώπης γενικά, εντοπίζεται στο τρίγωνο Βόρεια Θεσσαλία, Δυτική Μακεδονία, Ανατολική Ήπειρος.

3) Οι Σλαβόφωνοι, οι Βλαχόφωνοι όπως και οι Ελληνόφωνοι της Δυτικής Μακεδονίας είναι στην πλειονότητά τους απόγονοι αυτόχθονα πληθυσμού.

4) Οι Έλληνες του Καυκάσου είναι πλησιέστεροι στους τύπους της Πρόσω Ασίας, ενώ οι Έλληνες της Αζοφικής συγγενεύουν περισσότερο με τους νησιώτες του Αιγαίου. Οι Έλληνες της Αζοφικής παρουσιάζουν επίσης σχετικά μεγάλο ποσοστό επιμιξίας.

ΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

ΤΙ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΓΙΑ ΤΟΝ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΠΛΗΘΥΣΜΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Αν και οι Κλών Στέφανος και Ιωάννης Κούμαρης στάθηκαν εξαιρετικοί σκαπανείς στον τομέα τής ανθρωπολογίας στη σύγχρονη Ελλάδα, εν τούτοις οι σύγχρονοι Έλληνες δεν μελετήθηκαν ποτέ πλήρως από ανθρωπολογικής πλευράς. Αυτό έκανε τον Αμερικανό ανθρωπολόγο Λ. Έιντζελ να γράψει ότι ανθρωπολογικώς “οι Εσκιμώοι ή οι ιθαγενείς τής Αυστραλίας είναι περισσότερο γνωστοί από τούς Έλληνες” (Angel, J. L., 1944).

Οι περισσότεροι επιστήμονες έχουν ασχοληθεί με το κρανιολογικό υλικό. Τα πρώτα μορφολογικά στοιχεία για τούς σύγχρονους Έλληνες τα συγκέντρωσε ο Δρ. Ορνστάιν το 1879. Δυστυχώς, στην εργασία του δίνει μόνο ορισμένα στοιχεία για το χρωματισμό νέων ανδρών πού υπηρετούσαν τη θητεία τους. Το βασικό συμπέρασμα του Ορνστάιν είναι πως το ξανθό χρώμα σπανίζει στην Ελλάδα.

Λίγα χρόνια αργότερα, το 1883, δημοσιεύτηκε στο Παρίσι μία σύντομη έκθεση του Ι. Ντενίκερ. Αναφέρεται μονάχα στις μετρήσεις του κεφαλικού δείκτη πού έκανε ο Έλληνας γιατρός Μ. Αποστολίδης (Apostolides, M., 1883), σε 17 όλα - όλα άτομα από τη Νότια Θεσσαλία.

Ο Ντενίκερ πού έκανε την πρώτη σοβαρή προσπάθεια ταξινόμησης των Ευρωπαϊκών φυλών και συγκέντρωσε με μεγάλη προσοχή κάθε στοιχείο, προκειμένου για τούς Έλληνες, στηρίξε δυστυχώς τα πορίσματά του στις δύο πιο πάνω ελλιπείς εργασίες και σε ορισμένες κρα-

νιομετρήσεις πού είχε κάνει ο Νικολούτσι στην Ιταλία (Nicolucci, 1867).

Ο ίδιος έγραφε ότι “για την Ανθρωπολογία τής Ελλάδας υπάρχουν πολύ λίγα στοιχεία”. Μπορεί όμως να υποθέσει κανείς ότι έκτός από τούς δύο βασικούς τύπους - το δυτικοβαλκανικό και τον ανατολικοβαλκανικό - υπάρχει και τρίτος, ο Ιβηρονησιωτικός, πού είναι διαδομένος στην Ιβηρική Χερσόνησο, στη Νότια Ιταλία και στα νησιά τής Μεσογείου. Τα γνωρίσματα πού χαρακτηρίζουν τον τύπο αυτόν είναι η δολιχοκεφαλία, το όχι υψηλό ανάστημα και ο πολύ σκούρος χρωματισμός” (Deniker, J., 1900).

Δυστυχώς, τα ελλιπή στοιχεία δίνουν πάντοτε εσφαλμένη εικόνα.

Ο ιδρυτής του Ανθρωπολογικού Μουσείου στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών Κλών Στέφανος, μελέτησε πάλι μόνο τον κεφαλικό δείκτη 366 ανδρών από διάφορες επαρχίες τής Ελλάδας (Stefanos, C., 1884). Βρίσκει ότι ο μέσος κεφαλικός δείκτης για όλη την Ελλάδα είναι περίπου 81,2.

Πολύ πληρέστερη ήταν η μελέτη πού έκανε ο Α. Νεόφυτος των Ελλήνων της Βορειοανατολικής Μικράς Ασίας, στα τέλη του περασμένου αιώνα. Ο Νεόφυτος είχε μελετήσει τότε 142 άνδρες και 20 γυναίκες κι έκτός από την ανθρωπολογική έρευνα ασχολήθηκε και με ζητήματα ιστορίας, εθνογραφίας και γλωσσολογίας (Neophytos, A., 1891).

Ο Νεόφυτος ήταν ο πρώτος πού διατύπωσε την άποψη ότι ο πληθυσμός αυτής τής περιοχής είναι στην πλειονότητά του αυτόχθων και πιθανόν να ανήκει στον Καυκασιανό κλάδο πού ξεχώρισε από τη Μεσογειακή φυλή με την εξάπλωσή της προς τα δυτικά. Τα αποτελέσματα τής έρευνάς του εκείνης επιβεβαιώνονται σχεδόν τελείως από τα συμπεράσματα τής παρούσας εργασίας.

Στις αρχές του αιώνα μας ο Φ. Λουσάν μελέτησε πάνω από 300 Κρητικούς. Η μελέτη του έχει ιστορική περισσότερο αξία, γιατί εκείνη την εποχή ή ανθρωπολογία διατηρούσε ακόμα έναν επεισοδιακό χαρακτήρα (Luschan, F., 1913).

Δίνουμε εδώ μερικά από τα στοιχεία του: Ο κεφαλικός δείκτης είναι 77,5. Από τούς εξετασθέντες τα 83% έχουν μαύρα μαλλιά και 4% ξανθά. Το 1/5 του πληθυσμού έχει ανοιχτό χρώμα ίριδας.

Ο Λουσάν οδηγήθηκε άπ’ αυτά στο συμπέρασμα ότι οι Κρητικοί είναι Μεσογειακού τύπου με μικρή επιμξία από το βορρά και μικρές

βραχυκεφαλικές επιδράσεις. Είναι φανερό πως μία τέτοια ανάλυση δεν είναι επαρκής για την μεγαλόνησο.

Ο Λουσάν μελέτησε επίσης 180 Έλληνες τής Μικράς Ασίας (1911). Αναφέρει ότι στους Έλληνες αυτούς αντιπροσωπεύονται δύο τελείως ετερογενή στοιχεία: δολιχοκέφαλοι και βραχυκέφαλοι. Θεωρεί τους βραχυκέφαλους - ιδιαίτερα της Αττάλειας αντιπροσώπους του “προσημιτικού αρχαίου πληθυσμού”. Τούς δολιχοκέφαλους τούς φέρνει από τη Βόρεια Ευρώπη.

Στη διάλεξη πού έδωσε για να τιμηθεί η μνήμη του Χάξλεϋ, υποστηρίζει ότι οι δολιχοκέφαλοι μετανάστευσαν στη Μικρά Ασία κατά τα μέσα τής δεύτερης χιλιετηρίδας π.Χ.

Παρά τις προοδευτικές για την εποχή εκείνη ιδέες του, ο Λουσάν, ασφαλώς άθελά του, υποστηρίζει ρατσιστικές θεωρίες πού ισχυρίζονται ότι κάθε δολιχοκέφαλος ανήκει στη Βόρεια Φυλή. Απορεί κανείς, γιατί στην εποχή του Λουσάν είχε ήδη αποδειχτεί ότι πολύ πριν από την ιστορική εποχή η Μεσογειακή Φυλή ήταν δολιχοκέφαλη. Ούτε είναι σωστό το να βλέπει μόνο βραχυκέφαλους στη Μικρά Ασία. Δυστυχώς υπάρχουν στη Δύση ανθρωπολόγοι πού, ακόμα και σήμερα, υποστηρίζουν λαθεμένες αντιλήψεις, στηριγμένες σε πρόχειρες μελέτες, αντιλήψεις πού οδηγούν σε σφαλερό δρόμο τούς ιστορικούς.

Ο περιορισμός τής ανθρωπολογικής ανάλυσης στη διάκριση δολιχοκέφαλων και βραχυκέφαλων, χωρίς να παίρνονται υπ όψη μία σειρά άλλα γνωρίσματα, είναι αντιεπιστημονικός και επομένως αντιιστορικός.

Μιλήσαμε για το ρόλο του κεφαλικού δείκτη και θα αφιερώσουμε κι άλλες σελίδες σε αυτό το ζήτημα. Δεν αρνούμαστε το ανθρωπολογικό γνώρισμα πού λέγεται “κεφαλικός δείκτης” ούτε παραγνωρίζουμε το ρόλο των μεταναστεύσεων από τα αρχαιότατα χρόνια ως σήμερα. Όμως για να διερμηνεύσει κανείς πιο σωστά τα φαινόμενα αυτά πρέπει να τα βλέπει σε συνδυασμό με πολλά άλλα επιστημονικά δεδομένα, τόσο βιολογικά όσο και ιστορικά.

Άλλος ερευνητής, ο Ντάκγουερθ, (1912) λέει ότι στην Κρήτη υπάρχουν περισσότερα άτομα με γαλανά μάτια παρά στην υπόλοιπη Ελλάδα. Τα συμπεράσματα του στηρίζονται σε παρατηρήσεις από εντυπώσεις κι όχι στη στατιστική. Από την παρούσα έρευνα φαίνεται ότι το μεγαλύτερο ποσοστό ανοιχτού χρωματισμού στην Ελλάδα το συναντού-

με μόνο στα Σφακιά της Κρήτης και στο τρίγωνο Δυτική Μακεδονία - Βόρεια Θεσσαλία - Ανατολική Ήπειρο. Η αναφορά του Ι. Ντάκγουερθ σε ανήλικα παιδιά ενός σχολείου της Κρήτης δε δείχνει τίποτε, γιατί το σχήμα της κεφαλής αλλάζει με την πάροδο της ηλικίας και γενικά ο χρωματισμός των παιδιών είναι διαφορετικός από των ενηλίκων.

Ο Χώης (Hawes, C., 1922), πού μελέτησε 151 Κρητικούς, δεν δημοσίευσε τελικά όλα τα στοιχεία. Σε μία προκαταρκτική ανακοίνωσή του, αναφέρεται μόνο στον κεφαλικό δείκτη και μάλιστα αρκετά επιφανειακά. Βρίσκει τούς περισσότερους βραχυκέφαλους στη Δυτική Κρήτη, ανάμεσα στους Σφακιανούς, διατυπώνει κι έχει τη γνώμη ότι τη βραχυκεφαλία την έφεραν στην Κρήτη οι Δωριείς. Το συμπέρασμά του είναι πολύ αμφίβολο. Όπως είδαμε, στη Δ. Κρήτη καταφθάνουν περί το 1500 π.Χ. οι Αχαιοί και αυτοί μιλούσαν ελληνικά. Βέβαια οι Αχαιοί απλώθηκαν σε όλη την Κρήτη και, πιστεύουμε, "απόγονοί" τους βρίσκονται μεταξύ των σημερινών Σφακιανών. *Από όλα τα αρχαία ελληνικά φύλα (Ιωνες, Αχαιοί, Δωριείς, Αιολείς κ.λπ.), οι Αχαιοί ίσως είναι οι πρώτοι πού διαπιστώνεται ανθρωπολογικά ότι υπάρχουν στη Δ. Κρήτη κι έρχονται στη Μεγαλόνησο από την περιοχή της Πίνδου.*

Πάντως δεν είναι οι Σφακιανοί Δωριείς όπως γράφουν πολλοί σύγχρονοι ανθρωπολόγοι (Ειντζελ, Λ., κ.λπ.), και δεν είναι οι Δωριείς πού έφεραν τη βραχυκεφαλία στην Κρήτη.

Ο Πιτάρ (Pittard, E., 1920), μελέτησε σχετικώς λεπτομερειακά τούς Έλληνες της Ρουμανίας. Όμως το γεγονός και μόνο ότι μελέτησε Έλληνες πού δεν γεννήθηκαν στην Ελλάδα, υποβιβάζει την αξία των παρατηρήσεών του γιατί δεν μπορεί κανείς να θεωρήσει τα αποτελέσματα αυτής της μελέτης αντιπροσωπευτικά για όλη την Ελλάδα.

Με τούς Έλληνες της Μαριούπολης ασχολήθηκαν κατά χρονολογική σειρά ο Τσεπουρκόφσκυ Ε. Μ., πού μελέτησε 160 στρατιώτες το 1921, η Τσουτσουκάλο το 1930, με πολύ ακριβή αποτελέσματα, και ο Ντιατσένκο Β. Δ., το 1958 (Diatchenko, V., 1960).

Τόσο οι παρατηρήσεις τους όσο και τα συμπεράσματά τους δεν βρίσκονται σ' αντίθεση με τα συμπεράσματα της δικής μας έρευνας. Μονάχα οι παρατηρήσεις του Φ. Μπράουν (1890) για τούς Ταταρόφωνους Έλληνες της Μαριούπολης βρίσκονται σε πλήρη αντίθεση με τις απόψεις όλων των άλλων ερευνητών.

Ο Μπράουν κατατάσσει τούς Ταταρόφωνους Έλληνες τής Μαριούπολης στον “Γοτθικό τύπο” δηλαδή στους υψηλούς, γαλινομάτες και ξανθούς με σγουρά μαλλιά. Την αντίληψη αυτή, για την επίδραση τής Βόρειας Φυλής στην Κριμαία, την ανατρέπουν όχι μόνο οι παρατηρήσεις πάνω στους σύγχρονους κατοίκους, αλλά και τα στοιχεία τής παλαιοανθρωπολογίας (Debetz, G. F., 1948). Το ποσοστό των “ξανθών” τόσο στους Ταταρόφωνους όσο και στους Ελληνόφωνους δεν ξεπερνά το ανάλογο ποσοστό οποιασδήποτε περιοχής τής Ελλάδας. Μόνο το μικτό χρώμα τής ίριδας είναι σχετικά πιο διαδεδομένο, πράγμα, πού φανερώνει επιμιξία.

Στην περιγραφή τής Θεσσαλίας ο Μάερς (1930) παραθέτει μόνο τον κεφαλικό δείκτη: 77. Τον τόσο δολιχοκεφαλικό αυτό δείκτη, ο συγγραφέας τον εξηγεί με τη διείσδυση των Βλάχων και την έλλειψη κάθε επίδρασης τής Μεσογειακής Φυλής. Η γνώμη του Μάερς ανατρέπεται κι από μόνο το λόγο ότι ο κεφαλικός δείκτης των Βλάχων τής Θεσσαλίας δεν είναι μικρότερος από τον κεφαλικό δείκτη των Ελλήνων τής Θεσσαλίας.

Στην Αμερική, ένα συνεργείο ανθρωπολόγων υπό τον Κούν (1939) μελέτησε μία ομάδα Ελλήνων μεταναστών από 113 άτομα. Οι Έλληνες εκείνοι προέρχονται άπ’ όλα τα μέρη τής Ελλάδας και τής Μικράς Ασίας και η γενική εικόνα που δίνουν είναι αμφίβολη για πολλά μέρη τής Ελλάδας.

Η μελέτη αυτή δείχνει, κατά τον Κούν, ότι στην ανθρωπολογική σύνθεση του ελληνικού λαού παίρνουν μέρος τρεις τύποι: ο Ατλαντο-μεσογειακός, ο Δυναρικός και ο Αλπικός. Το μικρό ποσοστό ανοιχτού χρωματισμού θεωρείται ότι είναι νορδικής προέλευσης.

Οι ανθρωπομετρήσεις του Έιντζελ, ολιγάριθμες άλλωστε, στην περιοχή του Ισθμού τής Κορίνθου, επιβεβαιώνονται από τις παρατηρήσεις μας πάνω στη μικρή ομάδα τής Πελοποννήσου, πού τις παραθέτουμε στην παρούσα εργασία μαζί με άλλες μετρήσεις. Οι μετρήσεις του Είντζελ κατέχουν ενδιάμεση θέση ανάμεσα στην ποικιλία τής Κεντρικής Ελλάδας και τής Πελοποννήσου.

Ο Κέρνεν μελέτησε το 1938, κατοίκους τής Μονεμβασίας και με βάση το μήκος τής κεφαλής ξεχωρίζει τρεις τύπους:

- 1) Τον Μεσογειακό, μήκος 184 mm.

2) Τον Προσωασιατικό, μήκος 186 mm. (Το σχήμα πού παραθέτει για τον τύπο αυτόν δείχνει ότι τον διακρίνει πλατυνία).

3) Τον Βόρειο ή Νορδικό, μήκος 189 mm.

Ο διαχωρισμός των ανθρωπολογικών τύπων με βάση ένα μονάχα γνώρισμα είναι, το ολιγότερο, εσφαλμένος. Εκτός απ' αυτό, σύμφωνα με τις ανθρωπομετρήσεις τής παρούσας μελέτης ο Προσωασιατικός τύπος έχει μικρότερο μήκος κεφαλής από τον Μεσογειακό.

ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΗ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΓΕΙΤΟΝΙΚΟΥΣ ΚΑΙ ΑΠΩΤΕΡΟΥΣ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟΥΣ ΛΑΟΥΣ

Η αντιπαραβολή στοιχείων πού προέρχονται από διάφορους συγγραφείς παρουσιάζει πάντα πολλές δυσκολίες επειδή κάθε μελέτη έχει γίνει με βάση διαφορετικό πρόγραμμα και διαφορετική μέθοδο εξέτασης. Λόγω αυτής τής δυσκολίας τα συμπεράσματα από μία τέτοια αντιπαραβολή δεν μπορεί παρά να έχουν σχετική αξία. Πάντα όμως είναι ωφέλιμα γιατί μάς επιτρέπουν να δούμε ως ένα αρκετά μεγάλο βαθμό ποιοι από τούς τύπους πού διαχωρίσαμε στο πρώτο κεφάλαιο φτάνουν έξω από τα σύνορα τής Ελλάδας και ποιοι απ' έξω εισχωρούν στο έδαφός της.

Για να αποφυγούμε κάθε παρεξήγηση, τονίζουμε και πάλι τη διατυπωμένη αρχή, ότι η γλώσσα και ο πολιτισμός ενός λαού αναπτύσσονται ανεξάρτητα από τη φυλή. Συχνά ένα έθνος αποτελείται από διάφορες φυλές. Άλλοτε πάλι μία φυλή αποτελεί συστατικό μέρος διαφόρων εθνών.

Αρχίζουμε την αντιπαραβολή των ανθρωπολογικών στοιχείων με τούς γειτονικούς λαούς, από τη Βουλγαρία, πού έχει μελετηθεί περισσότερο από κάθε άλλη βαλκανική χώρα, χάρη στις εργασίες του ακαδημαϊκού Μεθόδιου Ποπώφ και τις δικές μας (Πουλιανός Α. Ν., 1963). Η μελέτη του είχε αρχίσει πριν από τον πόλεμο και στη διάρκειά της εξετάστηκαν περίπου 9.000 άτομα, από ολόκληρο συνεργείο.

Ο πιο διαδεδομένος τύπος στη Βουλγαρία είναι ο "Ποντιακός", κατά την έκφραση του Β. Β. Μπουνάκ, στην πιο σκούρα απόχρωσή του, που οι ποικιλίες του πλησιάζουν τούς τύπους τής Μεσογειακής φυλής.

(Υπενθυμίζουμε ότι παρά το όνομα “Ποντιακός” πού του δόθηκε, ο ανθρωπολογικός αυτός τύπος δεν έχει καμιά σχέση με τούς Έλληνες Ποντίους).

Ο Ποντιακός τύπος στη Βουλγαρία παρουσιάζει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά: Μεσοκεφαλία πού φτάνει ως την υποβραχυκεφαλία. Λεπτοπροσωπία. Λεπτορρινία. Μέτριο ή όχι και πολύ υψηλό ανάστημα. Σχήμα μύτης ευθύ ή ελαφρά γαμψό. Σχήμα τριχών ελαφρά κυματιστό ή λείο. Και σε σχέση με τούς πιο νότιους τύπους πιο ανοιχτή απόχρωση γενικά, πράγμα που πρέπει να σημειωθεί ιδιαίτερα.

Ο Ποπώφ (Popov, M., 1959), βρίσκει ότι η εξάπλωση του Ποντιακού τύπου μεγαλώνει με κατεύθυνση προς τα ανατολικά και βόρεια. Ο Μεσογειακός τύπος συναντάται συχνότερα όσο προχωρούμε από το βορρά προς τα νότια διαμερίσματα τής χώρας και τον βρίσκουμε περισσότερο νότια από την Παλαιά Πλανίνα. Αυτό εκφράζεται με γενική ελάττωση των μεγεθών πού δίνουν οι μετρήσεις του προσώπου και τής μύτης, πράγμα, πού σημαίνει ότι τα χαρακτηριστικά παρουσιάζονται λεπτότερα, όπως αυτά πού είναι τυπικά για το Μεσογειακό τύπο.

Η επίδραση τής Μεσογείου είναι ισχυρότερη στη Νότια Βουλγαρία (Βόρεια Θράκη) και τούτο δίνει στον Ποπώφ τη δυνατότητα να διαχωρίσει το δεύτερο βασικό ανθρωπολογικό τύπο τής Βουλγαρίας και να τον ορίσει ως “Μεσογειακή ποικιλία τής Βαλκανομεσογειακής ομάδας ανθρωπολογικών τύπων”. Ο τύπος αυτός υπάρχει σ’ αυτά τα εδάφη από τα βάθη τής αρχαιότητας (Boev, P., 1958). Μοιάζει πάρα πολύ με τη Θρακική ποικιλία πού ξεχωρίσαμε σ’ αυτή τη μελέτη και έχουν και οι δύο τους τα ίδια σχεδόν χαρακτηριστικά.

Η Θρακική ποικιλία είναι, καθώς αναφέραμε, διαδεδομένη, ανάμεσα στους Έλληνες (και ασφαλώς ανάμεσα και στους άλλους κατοίκους τής Ανατολικής Θράκης και τής Δυτικής Μικράς Ασίας). Η ποικιλία αυτή μοιάζει περισσότερο από κάθε άλλη ποικιλία τής Ελλάδας με τη Θεσσαλική. Η διαπίστωση αυτή μας παρακινεί να σκεφτούμε ότι ο Πελασγικός πληθυσμός τής Αρχαίας Ελλάδας και ο αρχαίος Θρακικός είχαν κοινές ρίζες καταγωγής. Πάντως το ζήτημα τούτο πρέπει ακόμα να επιβεβαιωθεί με την έρευνα αρκετών παλαιοανθρωπολογικών στοιχείων.

Το γεγονός είναι ότι τα στοιχεία δείχνουν ένα πέρασμα από τη

Θεσσαλική στη Θρακική ποικιλία. Κι ακόμα, ότι αυτό το πέρασμα συναντά ορισμένα εμπόδια στη Βόρεια Θεσσαλία και Δυτική Μακεδονία από τον υπερβραχυκεφαλικό τύπο τής Ηπείρου και τον ανοιχτού χρωματισμού (σε σχέση με την ελλαδική κλίμακα) τύπο τής Δυτικής Μακεδονίας.

Ο Ποπώφ διακρίνει στο Σλαβόφωνο πληθυσμό δύο τύπους: το Μεσογειακό και το Δυναρικό. Το συμπέρασμά του αυτό συμφωνεί απόλυτα με το δικό μας, όταν διαχωρίσαμε τη Μακεδονική ποικιλία τόσο ανάμεσα στους Ελληνόφωνους όσο κι ανάμεσα στους Σλαβόφωνους. Σε σχέση με αυτό έχουμε αναφέρει ότι ο Ηπειρώτικος (ο γνωστός με τ' όνομα "Δυναρικός" στη βιβλιογραφία) τύπος, είναι ιδιαίτερα φανερός στη Βορειοδυτική Μακεδονία και η Θρακική ποικιλία του Αιγαιακού τύπου στην Ανατολική Μακεδονία. Η διαπίστωση ακόμα μία φορά του πράγματος και από τον Ποπώφ, επιβεβαιώνει το συμπέρασμα ότι ο πληθυσμός τής Μακεδονίας, τόσο ο Ελληνόφωνος όσο και ο Σλαβόφωνος, είναι αυτόχθων. Πάνω σ' αυτό το υπόστρωμα παρατηρούνται οι βορειότερες ανθρωπολογικές επιδράσεις.

Αναφορικά με τον ανοιχτόχρωμο τύπο, που παρατηρείται επίσης κι ανάμεσα στον πληθυσμό τής Βουλγαρίας, ο Ποπώφ διατυπώνει δύο υποθέσεις:

- α) ότι ο τύπος αυτός συνδέεται με τον αρχαίο θρακικό πληθυσμό,
- β) ότι κατάγεται από τούς αρχαίους Σλάβους.

Είναι γεγονός ότι ο ανοιχτόχρωμος τύπος υπάρχει στα Βαλκάνια πολύ πριν από τούς χριστιανικούς χρόνους και μπορεί να υποθέσει κανείς ότι ανευρισκόταν σαν "επιμιξία" μέσα στη Θρακική ποικιλία.

Η αντιπαραβολή δείχνει ότι οι Έλληνες, οι Βούλγαροι και γενικά οι ανθρωπολόγοι όλων των Βαλκανίων και τής Πρόσω Ασίας έχουν να αντιμετωπίσουν στο μέλλον και να λύσουν πολλά κοινά προβλήματα. Η δική μας έρευνα (1963) διαπιστώνει την ύπαρξη δύο κυρίων τύπων στο έδαφος τής Βουλγαρίας: του Αιγαιακού και του Ηπειρώτικου. Η επίδραση του σλαβικού στοιχείου στη Βόρειο-κεντρική Βουλγαρία, και του μογγολικού στην Ανατολική είναι μικρή. (Αναλυτική παρουσίαση θα γίνει στο βιβλίο που ετοιμάζεται: Η Καταγωγή των Βουλγάρων).

Η Γιουγκοσλαβία θεωρείται δυναρική ζώνη, με τον πιο συμπαγή

“Διναρικό” πληθυσμό στο Μαυροβούνιο. Οι Μαυροβουνιώτες, σύμφωνα με τα στοιχεία του Έριχ (Ehrich, R.) παρουσιάζουν το υψηλότερο ανάστημα σε όλα τα Βαλκάνια. Σύμφωνα με τις ανθρωπομετρήσεις του το μέσο ανάστημά τους φτάνει τα 177 ως 178 cm. Οι διάμετροι τής κεφαλής τους είναι αρκετά μεγάλες. Κεφαλικός δείκτης 85. Οι διαστάσεις του προσώπου τους είναι επίσης μεγάλες, Το χρώμα των τριχών σκούρο καστανό. Τα φρύδια πυκνά. Η ανάπτυξη του τριχώματος στο στήθος κυμαίνεται από μέτρια ως ισχυρή. Η πλατυνία φτάνει το 43%.

Εκπρόσωπους αυτού του τύπου συναντούμε, (όχι πολύ συχνά είναι αλήθεια), στην Ανατολική Ήπειρο, και στη Δυτική Μακεδονία (Βόιο, Γρεβενά), ανάμεσα στους Ελληνόφωνους, Σλαβόφωνους και Αλβανόφωνους των παραμεθορίων περιοχών.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Κούν (1939), οι Σέρβοι, παρά το υψηλό τους ανάστημα, παρουσιάζουν μικρές διαστάσεις κεφαλής και προσώπου. Γενικά είναι σκοτεινότερου χρωματισμού από τούς γείτονές τους. Απ’ αυτό κρίνοντας ο Κούν αμφιβάλλει αν είναι σλαβικής καταγωγής. Και πολύ σωστά άλλωστε.

Το ανάστημα των κατοίκων τής Βοσνίας πλησιάζει το ύψος των Μαυροβουνιωτών. Ο χρωματισμός όμως κατατάσσει τούς Βόσνιους σε μίαν ενδιάμεση θέση ανάμεσα στους Σέρβους και τούς Κροάτες.

Οι Δαλματοί θεωρούνται ότι παρουσιάζουν τα λιγότερο “διναρικά” μορφολογικά γνωρίσματα. Ο Κούν λέει ότι σ’ αυτούς επικρατεί το Ατλαντο-μεσογειακό στοιχείο, αυτό πού συναντάται και στη Βόρεια Ιταλία.

Ο Κούν αναφέρει ακόμα στη μελέτη του πως ο ψηλόςσωμος τύπος τον Μαυροβουνιωτών συγγενεύει με την Παλαιολιθική Εποχή. Θεωρεί ότι οι Μαυροβουνιώτες είναι εκσλαβισμένοι Αλβανοί.

Ο Ε. Πιπάρ στην εργασία πού έχουμε αναφέρει, κατατάσσει, όπως και ο Ντενίκερ, όλα τα δυτικά Βαλκάνια ως το πιο νότιο άκρο τής Πελοποννήσου στην “Αδριατική φυλή” (άλλη ονομασία για το διναρικό τύπο).

Τα στοιχεία τής δικής μας εργασίας για το Μαυροβούνιο (Πουλιανός Α. Ν., 1965) βεβαιώνουν την ύπαρξη του Ηπειρώτικου Τύπου σε όλο το μήκος των Διναρικών Άλπεων, και Μεσογειακού στοιχείου στα παράλια τής Αδριατικής. Στη Δυτική Πελοπόννησο όντως παρουσιάζεται Ηπειρωτικό στοιχείο (ιδιαίτερα στη Μεσσηνία, κ.ά.). Αλλά εμείς

θεωρούμε ότι φανερώνει την έλευσή του από την περιοχή τής Πίνδου κατά τους προϊστορικούς χρόνους, κι όχι ότι είναι αυτόχθων “αδριατικό”, με την έννοια του διναρικού.

Οι Αλβανοί, λέει ο Πιπάρ, ιδιαίτερα οι “Τόσκηδες”, είναι πολύ βραχυκέφαλοι.

Ο Κούν (1950) μελέτησε αρκετά λεπτομερειακά τούς Βόρειους Αλβανούς (Γκέκηδες). Εξέτασε πάνω από χίλια άτομα. Θεωρεί ότι στη σύνθεση των Βόρειων Αλβανών παίρνουν μέρος, από ανθρωπολογική άποψη, στοιχεία μεσογειακά, στοιχεία από τα παράλια τής Αδριατικής, βραχυκέφαλοι τής ίδιας περιοχής, στοιχεία νορδικά, καθώς και “Πόντο-μεσογειακά” από τα παράλια της Μαύρης Θάλασσας.

Οι Βόρειοι Αλβανοί είναι πιο ανοιχτόχρωμοι από τούς Τόσκηδες, τούς Έλληνες, τούς Σέρβους, τούς Βούλγαρους, και τούς Ιταλούς τής Κεντρικής Ιταλίας. Διαφέρουν πολύ λίγο από τούς κατοίκους του Μαυροβουνίου, τής Βοσνίας και του Τυρόλου. Το ανάστημά τους είναι ψηλό. Οι διαστάσεις του προσώπου μέτριες. Η μύτη τους μακριά, λεπτή, αετίσια. Παρουσιάζουν βραχυκεφαλία, μεγάλο ποσοστό πλατυνίας, αρκετά αναπτυγμένη γενειάδα, πιο αδύνατο τρίχωμα στο στήθος, ανοιχτό χρώμα δέρματος και μικτή απόχρωση ίριδας. Γενικά, ο τύπος τους μπορεί να θεωρηθεί σαν βορειότερη ποικιλία του Βαλκανικού τύπου πού συναντάμε στη Μακεδονία.

Ο σύγχρονος πληθυσμός τής Ρουμανίας μελετήθηκε από τον Β. Β. Μπουνάκ, ο οποίος διακρίνει δύο τύπους: τον Ανατολικοβαλκανικό πού παρουσιάζει σχετικά σκοτεινό χρωματισμό και τον Καρπαθιακό, που είναι πιο ανοιχτόχρωμος.

Η διαμόρφωση των ανθρωπολογικών τύπων τής Ρουμανίας συνδέεται με το ζήτημα τής καταγωγής των Δακοθρακών. Η έλλειψη επαρκούς κρανιολογικού υλικού δεν έχει επιτρέψει να φωτιστεί αυτό το ζήτημα αρκετά.

Τα ανθρωπολογικά στοιχεία πού αναφέραμε πιο πάνω δεν επιβεβαιώνουν μετακινήσεις πληθυσμού, τουλάχιστο από τις περιοχές πού συγκρίναμε. Αλλά και δεν επιτρέπουν να αποκλείσει κανείς την ιδέα ότι έγινε οποιαδήποτε μετακίνηση από χώρες πού βρίσκονται βορειότερα από την Ελλάδα. Παραμένει πάντως το γεγονός ότι αν και οι μισονομάδες τής Πίνδου εκρωμανίστηκαν, ο εκρωμανισμός τους αυ-

τός δεν άλλαξε και πολύ τα μορφολογικά τους χαρακτηριστικά. Αυτό σημαίνει πως όσοι ήρθαν αφομοιώθηκαν από το ντόπιο πληθυσμό αλλά του κληροδότησαν τη γλώσσα.

Το 1935-1937 μία ομάδα επιστημόνων με την Δρα Αφέντ-Ινάν επικεφαλής, ανάλαβε την πιο μεγάλη ανθρωπολογική έρευνα που έγινε ποτέ στην Τουρκία. Εξετάστηκαν συνολικά 64.000 άτομα από 10 διαφορετικές περιοχές. Αν κρίνουμε από την όλη διεξαγωγή τής έρευνας, φαίνεται πως η συγγραφέας της επεδίωκε να αποδείξει προπάντων και περισσότερο από κάθε τι άλλο, ότι οι Τούρκοι δεν είναι μογγολικής καταγωγής. Αυτό όμως ήδη ήταν γνωστό από τη βιβλιογραφία.

Αντιπαραβάλλοντας όμως τα στοιχεία τής Αφέντ-Ινάν με στοιχεία άλλων ανθρωπολόγων (Φ. Λουσάν, Ε. Πιτάρ), καθώς επίσης και με τα αποτελέσματα τής δικής μας έρευνας, ανάμεσα στους Έλληνες τής Θράκης, τής Δυτικής Μικράς Ασίας, τής Τραπεζούντας και του Ερζερούμ, μπορούμε να πούμε ότι είναι κάπως παρατραβηγμένα. Το γεγονός ότι στις ανατολικές περιοχές τής Τουρκίας, το ποσοστό των μαύρων ματιών είναι μεγαλύτερο απ' όσο είναι στις δυτικές, όπως γράφει η Αφέντ-Ινάν, είναι σωστό. Είναι όμως αδύνατο να πιστέψει κανείς ότι στην Ανατολική Θράκη το ποσοστό των μαύρων ματιών είναι μόλις 3,32% (σελ. 180 του βιβλίου τής). Κατά την συγγραφέα, τα περισσότερα μάτια είναι πράσινα ή γαλανά. Το ίδιο το χρώμα των τριχών δεν είναι μαύρο αλλά στην πλειονότητα καστανό.

Η συγγραφέας κατατάσσει τούς Τούρκους στον Αλπικό τύπο "homo protoalpinus", που κατά τη γνώμη της επεκτάθηκε από το Παμίρ ως τη Δυτική Ευρώπη.

Κατά την επεξεργασία των στοιχείων τους οι ερευνητές δεν έλαβαν υπ όψη τους τις ιστορικές και εθνογραφικές ιδιορρυθμίες τής κάθε περιοχής τής Μ. Ασίας. Αυτό τούς οδήγησε να τοποθετήσουν σε μία ομάδα τούς κατοίκους τής Τραπεζούντας με τούς Κούρδους και τούς Λαζούς. Έτσι έχουμε τον παράξενο δείκτη: Το ποσοστό των δολιχοκέφαλων είναι μεγαλύτερο στην Τραπεζούντα απ' όσο είναι στην Ανατολική Θράκη. Θα μπορούσαμε να φέρουμε κι άλλα τέτοια παραδείγματα, πού αναγκαστικά μειώνουν δυστυχώς την αντικειμενικότητα τής έρευνας παρά το ενδιαφέρον που θα μπορούσε να έχει σε τόσο μεγάλη κλίμακα.

Από το σημαντικό υλικό πού συγκέντρωσε για την Ιταλία ο Β. Β. Μπουνάκ (1945;), θα συγκρίνουμε μόνο τις νότιες περιοχές τής Ιταλίας (Καλαβρία, Σικελία, Σαρδηνία), με την Πελοπόννησο και τα Ιόνια νησιά. Η σύγκριση αυτή δείχνει ότι υπάρχει ορισμένη αλληλουχία μεταξύ των ανθρωπολογικών τύπων τής Νότιας Ελλάδας και τής Νότιας Ιταλίας. Αξίζει να σημειωθεί ότι όσο πιο δυτικά στη Μεσόγειο γίνονται οι έρευνες τόσο λιγότερο αισθητή γίνεται η "επίδραση του Κανκάσου".

Ιδιαίτερα για τη Σαρδηνία, μπορεί να ειπωθεί ότι εκεί διατηρείται ακόμα περισσότερο ο Πρωτομεσογειακός τύπος. Σε σύγκριση με τα νησιά τής Ελλάδας π.χ. η ανάπτυξη του τριχώματος στο στήθος και τής γενειάδας είναι ασθενέστερη, το ποσοστό ευθείας μύτης μεγαλύτερο, η δολιχοκεφαλία πιο αισθητή, το ποσοστό προχειλίας μεγαλύτερο. Το μικρότερο ανάστημα παρατηρείται στη Νότιο Ιταλία, όπως και στα νησιά του Ιονίου. Στη Σαρδηνία το ποσοστό σιμού σχήματος μύτης είναι σχεδόν διπλάσιο από του γαμπού και ο χρωματισμός είναι ακόμα πιο σκούρος σε σύγκριση με την υπόλοιπη Ιταλία και Ελλάδα.

Ο συνδυασμός αυτός παρατηρείται συχνά και στην Ελλάδα, ανάμεσα σε ομάδες πού έχουν αρκετά σκούρο χρωματισμό, όπως λ.χ. η ομάδα γυναικών της Θράκης. Αυτό το χαρακτηριστικό τής μύτης δείχνει ακόμα πιο καθαρά τη διαφοροποίηση του Μεσογειακού τύπου γενικά από τον Προσασιατικό.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

1) Η αντιπαράβολή των στοιχείων τής παρούσας εργασίας με τα στοιχεία άλλων ερευνητών, τόσο για την Ελλάδα όσο και για τις γειτονικές χώρες, επιβεβαιώνει τα συμπεράσματα που διατυπώσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Συγκεκριμένα επιβεβαιώνει πως οι τύποι πού προσδιορίσαμε ότι συνθέτουν ανθρωπολογικά το λαό τής Ελλάδας είναι αυτόχθονες και ανήκουν στον Ανατολικομεσογειακό κλάδο τής μεγάλης Ευρωπαϊκής φυλής και ότι οι τύποι αυτοί διαφέρουν σαφώς από τούς ανθρωπολογικούς τύπους τής Πρόσω Ασίας.

2) Η διεθνής βιβλιογραφία επιβεβαιώνει επίσης ότι οι μετακινήσεις των λαών, κατά το Μεσαίωνα, στη Νοτιοανατολική Ευρώπη και η διάδοση των ρωμικών και σλαβικών γλωσσών πού συνδέεται μ' αυτές, καθώς και οι κατακτήσεις των Κελτών σε παλαιότερα χρόνια, δεν επέφεραν σοβαρή αλλαγή στα μορφολογικά γνωρίσματα των λαών τής Νοτιοανατολικής Ευρώπης.